

Strateški razvojni program Općine Ružić za razdoblje 2015. – 2020.

Općina Ružić

UHY Savjetovanje d.o.o.

„Strateški razvojni program Općine Ružić za razdoblje 2015. – 2020.“

izradio je:

Hrvatske mornarice 1 H

21 000 Split

Tel +385 (0)21 612 673

Fax +385 (0)21 612 672

Email savjetovanje@uhy.hr

Web www.uhy.hr

Pri izradi ovog strateškog razvojnog programa korišteni su podaci dobiveni od odgovornih osoba i javno dostupnih podataka Općine Ružić.

© 2016 UHY SAVJETOVANJE d.o.o. Sva prava pridržana.

Sadržaj ovog dokumenta zaštićen je autorskim pravima. Izmjene, kraćenja, proširenja i nadopune moguće su samo uz prethodnu pisanu suglasnost autora.

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. ANALIZA STANJA.....	2
2.1. Zakonodavni okvir i dosadašnja praksa	2
2.2. Opći podatci o općini	3
2.2.1. Prirodna baština – Natura 2000	4
2.3. Kapaciteti sustava Općine	5
2.3.1. Ljudski resursi	5
2.3.2. Proračun Općine	6
2.3.2.1. Analiza proračunskih prihoda.....	10
2.3.3. Imovina i vlasnički udjeli.....	11
2.3.4. Komunikacija s građanima.....	11
2.4. Demografska obilježja	11
2.4.1. Stanovništvo	11
2.4.1.1. Stanovanje	17
2.4.2 Tržište rada	18
2.4.2.1. Nezaposlenost	21
2.5 GOSPODARSTVO.....	21
2.5.1 Opći pokazatelji	21
2.5.2. Poslovno okruženje	23
2.5.2.1. Poslovna infrastruktura	23
2.5.3. Analiza izabranih sektora.....	23
2.5.3.1. Poljoprivreda	24
2.5.3.2. Turizam.....	36
2.6. Prostorno planiranje i infrastruktura	38
2.6.1. Prostorno planiranje.....	38
2.6.2. Prometna infrastruktura.....	39
2.6.2.1. Cestovni promet	39
2.6.3. Vodoopskrba i odvodnja.....	40
2.6.4. Zaštita okoliša	40
2.6.4.1. Upravljanje i odlaganje otpada	40
2.6.4.2. Ostali aspekti zaštite okoliša	41
2.6.5. Energetski sustavi	41

2.6.6. ICT	42
2.6.7. Društvena infrastruktura	43
2.6.7.1. Odgoj i školstvo	43
2.6.7.2. Zdravstvo i socijalna skrb.....	44
2.6.7.3. Kultura	44
2.6.7.4. Sport i rekreacija.....	51
3. SWOT ANALIZA	52
3.1. SWOT - Kapaciteti sustava Općine	52
3.2. SWOT - Resursi i infrastruktura	53
3.3. SWOT - Društvene djelatnosti	54
3.4. SWOT - Gospodarstvo	55
4. STRATEŠKI RAZVOJNI PROGRAM.....	57
4.1. Vizija i misija	57
4.2. Strateški ciljevi razvoja	57
4.2.1. Prioriteti i mjere	59
4.3. Akcijski plan i popis projekata	65
5. MJERE ZAŠTITE OKOLIŠA	85

1. UVOD

Strateški razvojni program Općine Ružić je temeljni dokument razvoja općine, formiran u svrhu planiranja, provedbe, kontrole i ocjenjivanja ukupnog razvitka u periodu od 2015. – 2020. godine.

Sadrži sažeti prikaz realno ostvarivih preferencija zajednice kao rezultat zajedničkog angažmana na rješavanju problema i potreba jedinice lokalne samouprave. Služi kao vodič i okvir lokalnoj samoupravi u procesu razvoja. Osim toga, potencijalnim investitorima daje uvid u strategiju zajednice u koju žele ulagati, dok je za donatore osnovni dokument na temelju kojega odlučuju o raspodjeli bespovratnih sredstava. Njegova svrha je: sveobuhvatni održivi razvoj zajednice, optimalno korištenje resursa, postizanje zadanih ciljeva razvoja te zadovoljstvo stanovnika zajednice.

Kako bi se postigao željeni efekt, u izradu Strateškog razvojnog programa uključeni su predstavnici svih struktura zajednice formiranih u radne skupine. Na taj način se doprinijelo sveobuhvatnosti programa razvoja. Članovi radnih skupina su diskusijom o trenutnom stanju, problemima i prioritetima zajednice, te uz konstruktivnu raspravu, formirali sliku realnoga stanja općine. Pravilno utvrđena slika stanja preduvjet je za određivanje prioriteta i ciljeva koji se postavljaju kao orijentir budućeg razvoja.

Koncept Strateškog razvojnog programa Općine Ružić podijeljen je u tri opća dijela: analiza stanja, SWOT analiza te posljednji, ključni dio definirani strateški razvojni program.

Analiza stanja je početna faza izrade dokumenta koji uključuje detaljnu analizu i presjek stanja po najvažnijim segmentima općine. Segmenti koji će se analizirati unutar ovog dijela su: opći podatci o Općini, demografija, gospodarstvo (s naglaskom na poljoprivredu), prostorno planiranje i infrastruktura, uključujući i zaštitu okoliša te društvena infrastruktura (odgoj i obrazovanje, kultura, zdravstvo, sport i rekreacija). Cilj ovog dijela je detaljna analiza sadašnjeg stanja općine u namjeri da iznesene informacije posluže kao oslonac za donošenje budućih odluka.

Analiza pojedinih segmenata nije sama sebi svrha, nego predstavlja polaznu točku za sljedeći korak u izradi Strateškog razvojnog programa, a to je SWOT analiza. Izradom SWOT analize identificirane su: vlastite snage Općine koje treba dalje jačati i razvijati, vlastite slabosti Općine koje treba umanjivati, vanjske prilike koje je potrebno prepoznati i iskoristiti i vanjske prijetnje na koje se potrebno pripremiti i njihovo djelovanje pokušati neutralizirati.

Ključni dio Strateškog razvojnog programa Općine Ružić je definiranje ciljeva, prioriteta i mjera koji postavljaju temelje za budući razvoj.

2. ANALIZA STANJA

2.1. Zakonodavni okvir i dosadašnja praksa

Politika regionalnog razvoja ima za cilj pridonijeti društveno-gospodarskom razvoju Republike Hrvatske, u skladu s načelima održivog razvoja, stvaranjem uvjeta koji će svim dijelovima zemlje omogućavati jačanje konkurentnosti i realizaciju vlastitih razvojnih potencijala.¹ U službi cilja regionalnog razvoja stoji Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske koji definira obavezu izrade županijskih strateških planova, dok se izrada lokalnih strateških planova ne smatra obaveznom.

Strategija razvoja općine Ružić je planski dokument politike lokalnog razvoja kojim se određuju strateški ciljevi i prioriteti održivog društveno gospodarskog razvoja općine. Strateški ciljevi i prioriteti usklađeni su sa sljedećim zakonskim aktima, razvojnim dokumentima:

- Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske
- Zakon o proračunu
- Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske iz 2010. godine
- Razvojna strategija Šibensko-kninske županije 2011.-2013.
- Prostorni plan uređenja Općine Ružić, sa izmjenama i dopunama iz 2012. godine

Strategija razvoja općine biti će usklađena sa strategijom Europa 2020 i njenim smjernicama, dok će se priprema projekata odvijati u skladu s Operativnim programima EU.

Europa 2020 je strategija za rast i radna mjesta Europske unije pokrenuta 2010. godine. Glavni cilj strategije je stvaranje uvjeta za pametan, održiv i uključiv rast. Do kraja 2020. godine utvrđeno je pet ciljeva koji uključuju: zapošljavanje, istraživanje i razvoj, klimatske promjene/energiju, obrazovanje, socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva.

---

¹ Zakon o regionalnom razvoju Hrvatske

2.2. Opći podatci o općini

Lokacija: Šibensko-kninska županija

Površina: 160,28 km²

Broj stanovnika: 1.591 (2011.)

Slika br. 1: *Općina Ružić/KUD Sv. Ilija*

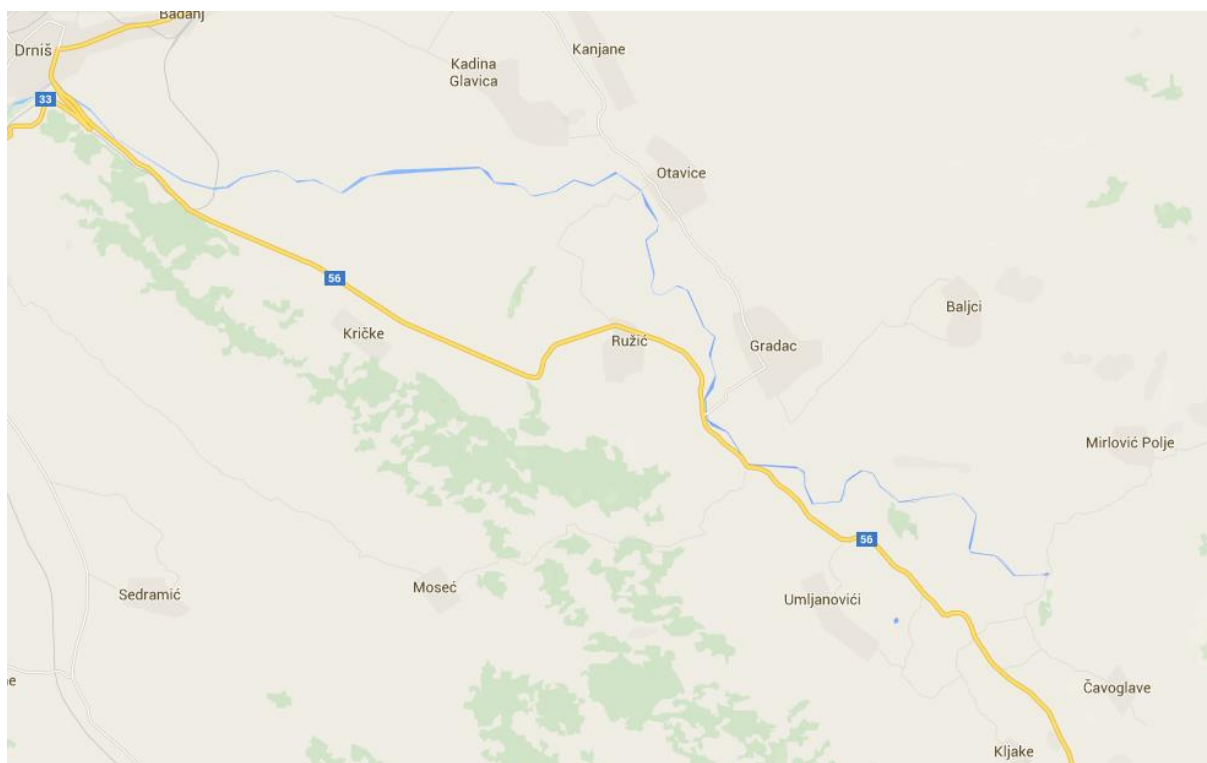

Izvor: <http://www.opcina-ruzic.hr/galerija/> (datum pristupa: 20.08.2015.)

Općina Ružić smjestila se na sjeveroistočnom dijelu Šibensko – kninske županije, te uključuje zapadne obronke Svilaje, istočne obronke Moseća te istočni dio Petrova polja kojim teče rijeka Čikola. Područje općine čini 9 naselja: Ružić, Otavice, Gradac, Baljci, Moseć, Umljanovići, Kljaci, Čavoglave i Mirlović polje. Sjedište općine nalazi se u selu Gradac, najvećem naselju u Petrovu polju. Optimalni klimatski uvjeti, obradivo polje i brojna vrela vode privlačili su ljude na ove prostore još od mlađeg kamenog doba, a nalazi iz obližnjeg kanjona Čikole svjedoče o prisutnosti ljudi na ovom području još u paleolitiku. Stoga su se ovdje ispreplele mnoge kulture i civilizacije čije ostatke u arheološkim tragovima danas tek jednim dijelom poznajemo. Do pred II. svjetski rat u Ružiću se nalazilo sjedište općine i poštanski ured, koji je osnovan još 1905. godine. Nakon II. svjetskog rata selo Gradac postaje najveće naselje s popratnom infrastrukturom. Pedesetih godina XX. stoljeća ukida se općina Ružić, a njezino područje pripaja se općini Drniš. Nova općina Ružić ponovno je uspostavljena 1993. godine, u vrijeme Domovinskog rata dok je dio općine bio okupiran. Naselja u okupiranim dijelovima općine Ružić u potpunosti su spaljena i opljačkana.

S veličinom od 160,28 km² zauzima 5% površine Šibensko-kninske županije. Od velikog je značaja za općinu blizina mikroregionalnog središta Drniša (10 km), od županijskog, regionalnog i gradskog središta Šibenika (41 km), od susjednih važnijih i većih gradskih središta Trogira (60 km), Knina (30 km), Solina (51 km) i Sinja (41 km) te od makroregionalnog središta i gradske aglomeracije Splita (58 km).

Slika br. 2: Kartografski prikaz područja općine Ružić

Izvor: <https://www.google.hr/maps/@43.8219069,16.2351616,12.75z> (datum pristupa: 08.10.2015.)

2.2.1. Prirodna baština – Natura 2000

Ekološka mreža Republike Hrvatske, proglašena Uredbom o ekološkoj mreži (NN 124/2013), predstavlja područja ekološke mreže Europske unije Natura 2000.

Ekološku mrežu RH (mrežu Natura 2000) prema članku 6. Uredbe o ekološkoj mreži čine:

- područja očuvanja značajna za ptice - POP (područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja divljih vrsta ptica od interesa za Europsku uniju, kao i njihovih staništa, te područja značajna za očuvanje migratornih vrsta ptica, a osobito močvarna područja od međunarodne važnosti) i
- područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove - POVS (područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja drugih divljih vrsta i njihovih staništa, kao i prirodnih stanišnih tipova od interesa za Europsku uniju)².

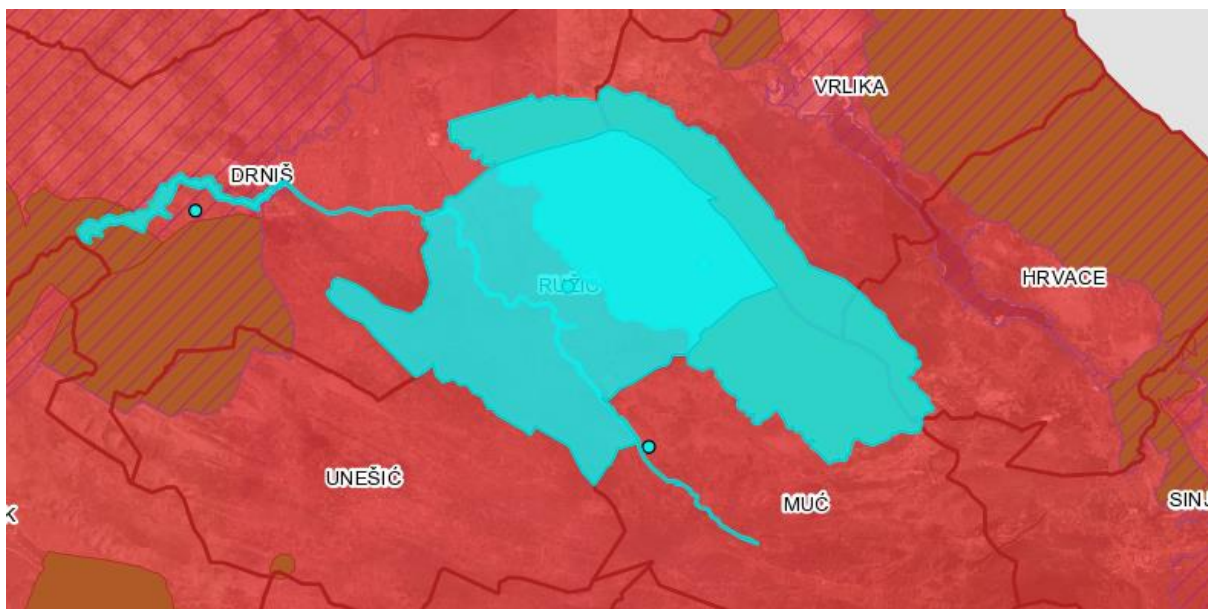
² <http://www.bioportal.hr/node/22>

Na području Općine Ružić postoje tri tzv. POVS područja koja se navode u nastavku (kod i naziv lokaliteta)³, te prikaz na slici:

- HR2000919 Čikola
- HR2000922 Svilaja
- HR2001266 Vrba

Kartografski prikaz područja Općine Ružić i zaštićenih područja unutar općine

2.3. Kapaciteti sustava Općine

2.3.1. Ljudski resursi

U Općini Ružić na dan 1.9.2015. ukupno su bile zaposlene 3 osobe i to na neodređeno vrijeme.

Kako vidimo u donjoj tablici, unutar Općine postoji jedan odjel - upravni odjel u kojem su zaposleni svi djelatnici.

Tablica br. 1: *Odjeli i funkcije zaposlenika u općini Ružić*

Odjel	Funkcija/radno mjesto zaposlenika
Upravni odjel	Načelnik
	Pročelnik
	Donačelnik

Izvor: UHY Savjetovanje prema: Općina Ružić

³ UHY Savjetovanje, prema: <http://www.bioportal.hr/gis/>, datum pristupa: 29.4.2016.

2.3.2. Proračun Općine

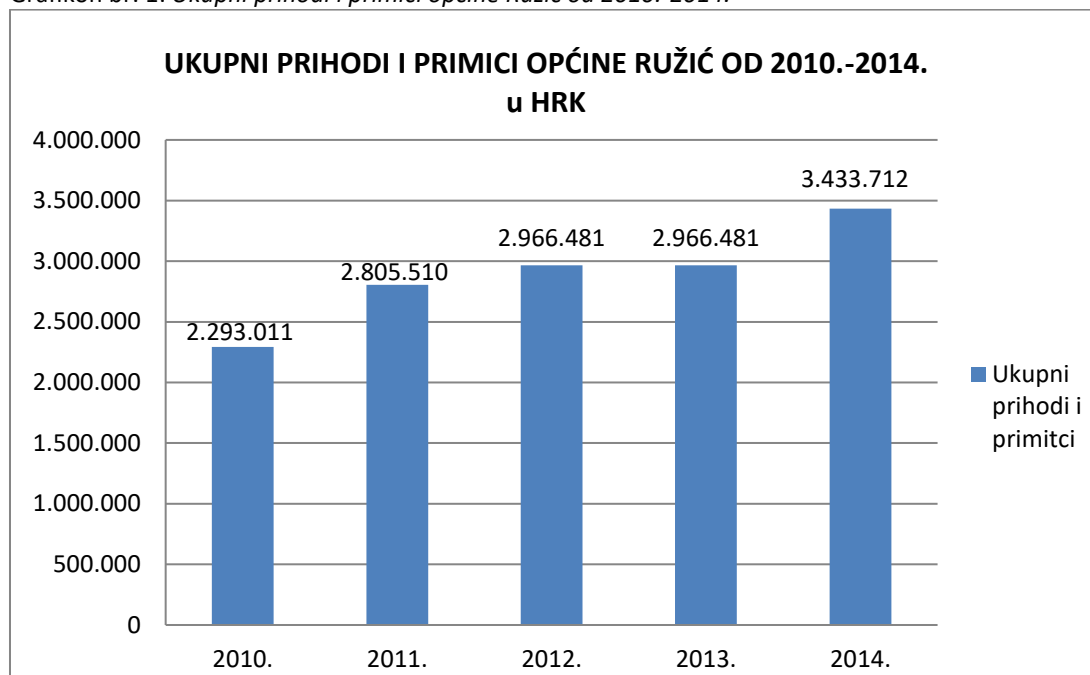
Proračun jedinice lokalne samouprave je akt kojim se procjenjuju prihodi i primici te utvrđuju rashodi i izdatci jedinice samouprave za jednu godinu, u skladu sa zakonom i odlukom donesenom na temelju zakona, a donosi ga njezino predstavničko tijelo. Svrha proračuna je da odredi jasan, logičan plan za alokaciju resursa JLS-a programima pružanja osnovnih javnih usluga. Važnost proračuna ogleda se u tome što ima ulogu strateškog dokumenta, financijskog plana, pravnog akta te pouzdanog vodiča za upravljanje JLS-om.

Tablica br. 2: *Ostvareni prihodi i primici Proračuna Općine Ružić razdoblje od 2010. -2014.*

Konto /God	Opis	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
6	PRIHODI POSLOVANJA	2.293.011	2.805.510	2.966.481	2.966.481	3.433.712
61	Prihodi od poreza	1.319.008	1.156.032	1.221.247	1.221.247	1.181.811
62	Doprinosi (AOP 040+043+045	0	0	0	0	0
63	Pomoći iz inozemstva (darovnice) i od subjekata unutar opće države	721.614	1.430.788	1.355.059	1.355.059	1.629.942
64	Prihodi od imovine	120.416	98.910	139.468	139.468	191.074
65	Prihodi od administrativnih pristojbi i po posebnim propisima	131.973	119.780	250.707	250.707	385.457
66	Prihodi od prodaje proizvoda i robe te pruženih usluga i prihodi od donacija	0	0	0	0	45.428
67	Prihodi iz proračuna	0	0	0	0	0
68	Kazne, upravne mjere i ostali prihodi	0	0	0	0	0
7	PRIHODI OD PRODAJE NEFINANCIJSKE IMOVINE	0	0	0	0	0
71	Prihodi od prodaje neproizvedene imovine	0	0	0	0	0
72	Prihodi od prodaje proizvedene dugotrajne imovine	0	0	0	0	0
73	Prihodi od prodaje plemenitih metala i ostalih pohranjenih vrijednosti	0	0	0	0	0
74	Prihodi od prodaje proizvedene kratkotrajne imovine	0	0	0	0	0
	UKUPNI PRIHODI	2.293.011	2.805.510	2.966.481	2.966.481	3.433.712
8	Primici od financijske imovine i zaduživanja	0	0	0	0	0
	UKUPNI PRIHODI I PRIMICI	2.293.011	2.805.510	2.966.481	2.966.481	3.433.712

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Ministarstvo financija, <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracuni> (datum posjete: 22.07.2015.)

Grafikon br. 1: Ukupni prihodi i primici općine Ružić od 2010.-2014.

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Ministarstvo financija, <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracuni> (datum posjete: 22.07.2015.)

Iz gornje tablice i grafičkog prikaza sa prihodima i primicima proračuna Općine Ružić vidljivo je da:

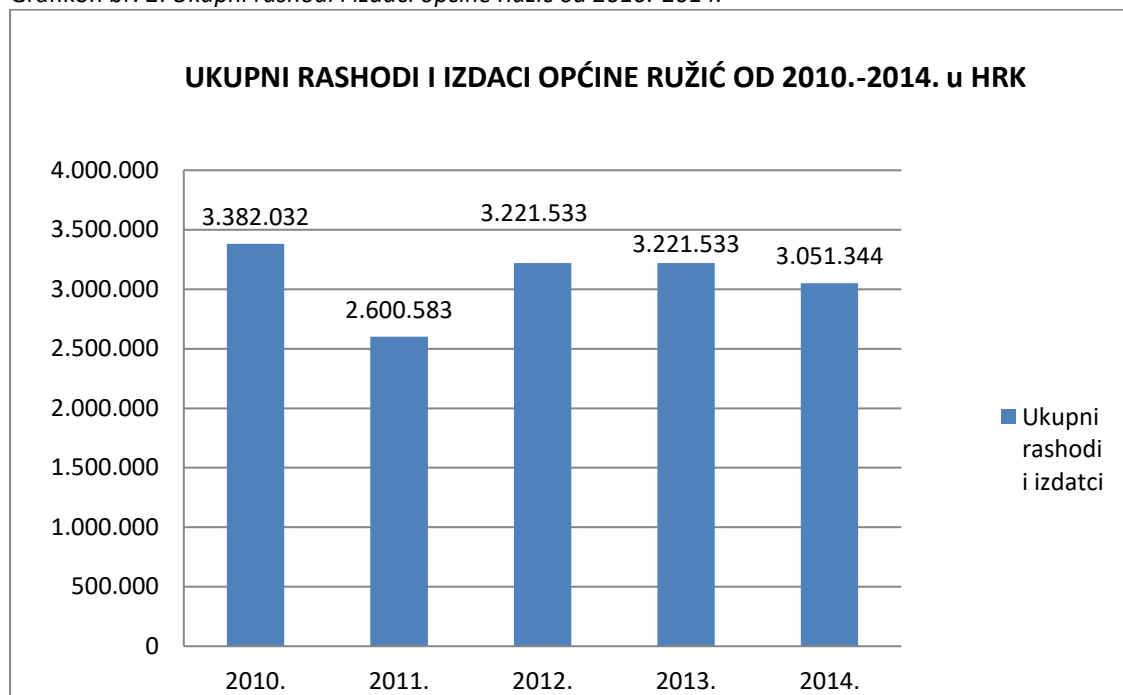
- Prosječni ukupni prihodi i primici Općine Ružić u promatranom razdoblju su 2.893.039 kuna. Ukupni prihodi i primici općine pokazuju trend rasta tijekom promatranog razdoblja. Točnije, ukupni prihodi i primici su se uspoređujući 2010. i 2014. godinu povećali za 33,22%.
- Poslovni prihodi čine 100% ukupnih prihoda i primitaka. Unutar ove stavke prihoda najviše su prosječno zastupljeni prihodi od poreza koji čine 42,17% ove stavke prihoda.
- Pomoći iz inozemstva (darovnice) i od subjekata unutar opće države u prosjeku iznose 1.298.492 kuna te sudjeluju u prihodima poslovanja s 44,88%.
- Prihodi od imovine tijekom promatranog razdoblja prosječno iznose 118.085 kuna ili 4,08% prihoda poslovanja.
- Prihodi od upravnih i administrativnih pristojbi te pristojbi po posebnim propisima, imaju tendenciju rasta tijekom promatranog razdoblja, te prosječno iznose 203.769 kuna ili 7,04% ukupnih prihoda poslovanja.
- Prihodi od prodaje proizvoda i robe te pruženih usluga i prihodi iz donacija tijekom promatranog razdoblja, ostvareni su jedino tijekom 2014. godine, i to u iznosu od 45.428 kuna. Promatrajući razdoblje od 4 godine, ovi prihodi prosječno čine 0,31% ukupnih prihoda poslovanja.

Tablica br. 3: *Ostvareni rashodi i izdaci Proračuna Općine Ružić za razdoblje od 2010.-2014.*

Konto /God	Opis	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
3	RASHODI POSLOVANJA	2.148.804	2.077.026	2.289.000	2.289.000	2.045.850
31	Rashodi za zaposlene	367.651	308.580	409.059	409.059	497.025
32	Materijalni rashodi	914.496	883.604	937.769	937.769	791.810
34	Financijski rashodi	9.708	10.194	12.473	12.473	15.973
35	Subvencije	0	0	0	0	17.268
36	Pomoći dane u inozemstvo i unutar opće države	150.000	140.000	140.000	140.000	135.000
37	Naknade građanima i kućanstvima na temelju osiguranja i druge naknade	438.377	421.848	412.910	412.910	367.149
38	Ostali rashodi	268.572	312.800	376.789	376.789	221.625
4	RASHODI ZA NABAVU NEFINANCIJSKE IMOVINE	1.233.228	523.557	932.533	932.533	1.005.494
41	Rashodi za nabavu neproizvedene imovine	0	0	0	0	0
42	Rashodi za nabavu proizvedene dugotrajne imovine	1.233.228	523.557	932.533	932.533	1.005.494
43	Rashodi za nabavu plemenitih metala i ostalih pohranjenih vrijednosti	0	0	0	0	0
44	Rashodi za nabavu proizvedene kratkotrajne imovine	0	0	0	0	0
45	Rashodi za dodatna ulaganja na nefinancijskoj imovini	0	0	0	0	0
	UKUPNI RASHODI	3.382.032	2.600.583	3.221.533	3.221.533	3.051.344
5	Izdaci za financijsku imovinu i otplate zajmova	0	0	0	0	0
	UKUPNI RASHODI I IZDACI	3.382.032	2.600.583	3.221.533	3.221.533	3.051.344

Izvor: *UHY Savjetovanje*, prema: Ministarstvo financija, <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracuni> (datum posjete: 22.07.2015.)

Grafikon br. 2: Ukupni rashodi i izdaci općine Ružić od 2010.-2014.

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Ministarstvo financija, <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracuni> (datum posjete: 22.07.2015.)

Iz prikazane tablice i grafikona sa rashodima i izdaccima proračuna Općine Ružić vidljivo je da:

- Ukupni rashodi i izdaci općine Ružić tijekom 2010.-2014. ne pokazuju značajnije oscilacije.
- Prosječni ukupni rashodi i izdaci općine Ružić tijekom promatranog razdoblja su 3.095.405 kuna.
- Rashodi poslovanja tijekom godina pokazuju tendenciju rasta te prosječno čine 70,10% ukupnih rashoda i izdataka općine Ružić.
- Stavka koja čini najveći dio poslovnih rashoda su materijalni rashodi koji prosječno čine 33,86% rashoda poslovanja ili 734.728 kuna.
- Rashodi za zaposlene prosječno iznose 336.559 kuna tj. prosječno čine 15,51% ukupnih poslovnih rashoda.
- Financijski rashodi prosječno čine 0,56% ukupnih poslovnih rashoda.
- Pomoći dane u inozemstvo i unutar opće države prosječno čine 6,5% rashoda poslovanja.
- Naknade građanima i kućanstvima na temelju osiguranja i druge naknade prosječno iznose 2,48 % rashoda poslovanja.
- Rashodi za nabavu nefinancijske imovine variraju u promatranom razdoblju, s naglaskom na 2010. i 2014. godinu, kada su rashodi zahvaljujući kupnji proizvedene dugotrajne imovine bili najviši. Prosječan udio ovih rashoda u ukupnim rashodima i izdacima je 29,90%.

2.3.2.1. Analiza proračunskih prihoda

U ovom dijelu su ukratko prikazani rezultati proračunskih prihoda Općine (ili tzv. izvorni prihodi proračuna) u razdoblju od 2010.-2012. (prosjeck te tri godine), te u 2013. i 2014. godini.

Pod ostvarenim proračunskim prihodima⁴ podrazumijevaju se ostvareni prihodi pojedinog JLS-a umanjani za prihode:

- od domaćih i stranih pomoći i donacija,
- iz posebnih ugovora: sufinanciranje građana za mjesnu samoupravu i
- ostvarene s osnove dodatnih udjela u porezu na dohodak i pomoći izravnjanja za financiranje decentraliziranih funkcija.

U nastavku su rezultati općine Ružić u navedenom razdoblju ukupno i po stanovniku.

Tablica br. 4: *Rezultati Općine*

Simbol	Općina Ružić	2010.-2012.	2013.	2014.
I.	Proračunski prihodi	1.519.180	1.611.422	1.758.342
II.	Proračunski prihodi / stanovniku	955	1.013	1.105

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Ministarstvo financija, <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracuni> (datum posjete: 22.07.2015.)

U tablici je vidljivo da proračunski prihodi Općine u promatranom razdoblju bilježe kontinuiran rast, te su u 2014. godini nešto veći od 1,75 milijuna kuna – ili 1.105 kuna po stanovniku Općine. U tablici usporedbe proračunskih prihoda po stanovniku Općine Ružić s ostalim navedenim kategorijama vidljive su znatno manje vrijednosti u odnosu na prosječne rezultate na razini Županije i ukupno dalmatinskih županija.

Tablica br. 5: *Proračunski prihodi po stanovniku i usporedba s prosjecima na razini Županije i regije*

RB	Proračunski prihodi / stanovniku	2010.-2012.	2013.	2014.
1.	Općina Ružić	955	1.013	1.105
2.	Prosječna Općina u Županiji	2.917	3.625	3.769
3.	Prosječan JLS u Županiji	2.711	2.989	3.101
4.	Prosječna Općina u Dalmaciji	2.952	3.375	3.414
5.	Prosječan JLS u Dalmaciji	3.272	3.551	3.612

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Ministarstvo financija, <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracuni> (datum posjete: 22.07.2015.)

Kako je navedeno, kontinuiran rast proračunskih prihoda u promatranom razdoblju prati, na neki način i kontinuiran rast na razini Županije i Dalmacije. Međutim uspoređujući rezultate Općine s prosjecima vidljivi su skromni iznosi u odnosu na prosjeke – primjerice u 2014. godini oni su tek na razini 29% prosječne općine u Županiji i 36% prosječnog JLS-a u Županiji, dok na razini Dalmacije su 31% prosječnog JLS-a ili 32% prosječne dalmatinske općine.

⁴ Zakon o proračunu (Narodne novine, br. 87/08, 136/12 i 15/15)

Promatrajući prosječne rezultate vidljivo je da prosječan JLS na razini ima najlošiji rezultat, dok je prosječna općina Županije dosta potentnija (može se zaključiti da gradovi u istoj Županiji imaju niže vrijednosti proračunskih prihoda po stanovniku), dok je na razini regije vidljivo da gradovi podižu prosjek.

2.3.3. Imovina i vlasnički udjeli

Tablica br. 6: *Udjeli vlasništva Općine Ružić u organizacijama*

Rb.	Ime organizacije	Udio vlasništva
1.	Rad d.o.o.	16%
2.	Čistoća Drniš d.o.o.	16%

Izvor: UHY Savjetovanje prema: Općina Ružić

Zahvaljujući vlasničkim udjelima u navedenim društvima, Općina je u mogućnosti osigurati građanima kvalitetne usluge kao i brigu o strateškim odlukama vezanim za daljnja ulaganja u poboljšanju standarda i kvalitete života na području Općine.

2.3.4. Komunikacija s građanima

Općina komunicira s građanima putem webportala <http://www.opcina-ruzic.hr/> na kojem se:

- objavljuju vijesti vezane za stanovnike općine
- objavljuju pozivi i objave sjednica općinskog vijeća,
- objavljuju dokumenti Općine: financijska izvješća, proračun, važeći akti, javna nabava
- objavljuju najave događaja.

Cilj ovakve komunikacije je u prvom redu osigurati transparentnost i pristup informacijama. Komunikacija na ovoj razini omogućava pravovremenu informiranost te pruža mogućnost participacije stanovništva u gospodarskom razvoju općine.

2.4. Demografska obilježja

2.4.1. Stanovništvo

Tablica br. 7: *Naseljenost u Šibensko-kninskoj županiji*

Ime županije	Površina, km ²	Broj stanovnika	Broj stanovnika na km ²
Šibensko-kninska	2.984	109.375	36,65

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Gledajući broj stanovnika, Šibensko-kninska županija, sa 109.375 stanovnika (prema zadnjem popisu 2011.) odnosno s 2,55% ukupnog stanovništva RH spada na 18. mjesto od dvadeset županija i grada Zagreba. S gustoćom naseljenosti od 36,65 stanovnika po km² (odnosno 39,06 stanovnika po km² manje nego na razini RH), DNŽ spada na 12. mjesto najgušće naseljene županije u RH.

Tablica br. 8: *Naseljenost u općini Ružić*

Ime općine	Površina, km ²	Broj stanovnika	Broj stanovnika na km ²
Ružić	160,28	1.591	9,93

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. godine, općina Ružić je imala 1.591 stanovnika. Prosječna gustoća naseljenosti na području općine je 9,92 stanovnika po km². Gledajući spolnu strukturu stanovništva, žene čine 50,41 % što je manji postotak od onoga na županijskoj (50,99%) i na državnoj razini (51,8% žena). Prema prostornom razmještaju, najveći broj stanovnika nalazi se na području naselja Gradac (19,92%), a najmanji na području naselja Baljci (0,19%)

Tablica br. 9: *Stanovništvo prema naseljima i spolu, popis 2011.*

Općina Ružić	sv.	1.591
	m	789
	ž	802
Baljci	sv.	3
	m	2
	ž	1
Čavoglave	sv.	168
	m	78
	ž	90
Gradac	sv.	317
	m	148
	ž	169
Kljake	sv.	261
	m	127
	ž	134
Mirlović Polje	sv.	170
	m	96
	ž	74
Moseć	sv.	75
	m	37
	ž	38
Otavice	sv.	183
	m	90
	ž	93
Ružić	sv.	266
	m	131
	ž	135
Umljanović	sv.	148
	m	80
	ž	68

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Gledajući općinu Ružiću okvirima Šibensko-kninske županije ona čini:

- 5,37% površine Šibensko-kninske županije
- 1,45% stanovništva Šibensko-kninske županije.

Tablica br. 10: *Stanovništvo prema starosti i spolu, popis 2011.*

	Spol	Ukupno	Starost							
			0-4	5-14	15-29	30-44	45-59	60-69	70-89	90 i više
Općina Ružić	sv.	1.591	65	158	238	265	298	223	338	6
	m	789	33	79	120	162	173	97	125	-
	ž	802	32	79	118	103	125	126	213	6
Šibensko-kninska županija	sv.	109.375	4.708	10.742	18.924	19.476	23.826	13.035	18.185	479
	m	53.596	2.422	5.518	9.688	10.055	12.214	6.290	7.301	108
	ž	55.779	2.286	5.224	9.236	9.421	11.612	6.745	10.884	371

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

U gornjoj tablici prikazana je spolno-dobna struktura stanovnika općine Ružić i Šibensko-kninske županije. Na području općine Ružić, kao i na području cijele Šibensko-kninske županije vidimo malu premoć ženskog stanovništva (općina 50,41%, županija 51%), od kojeg su na području općine najbrojnije žene od 70-89 godina, dok su na području županije najbrojnije one od 45-59 godina.

Ukupno gledajući, prema dobno-spolnim kategorijama, na razini općine najbrojnije su žene u dobi od 70-89 godina, koje čine 13,39% ukupnog stanovništva općine, dok su na razini županije najbrojniji muškarci od 30-44 godine, koji čine 10,87% ukupnog stanovništva županije.

Na razini općine najmanje je žena koje pripadaju skupini od 90 i više godina, koje čine 0,25% ukupnog stanovništva općine, dok je na razini županije najmanje muškaraca od 90 i više godina, koji čine 0,10% ukupnog stanovništva županije.

Prosječna starosna dob Šibensko-kninske županije 2011. godine iznosila je 44,1 godinu (žena: 45,7 - muškaraca: 42,5).

Tablica br. 11: Demografski podaci na području Šibensko-kninske županije u razdoblju 2005.-2013.

	2005.-2009.			2009.-2013.		
	Živorodeni	Umrli	Prirodno kretanje	Živorodeni	Umrli	Prirodno kretanje
Ružić	72	173	-101	76	136	-60
Šibensko-kninska županija	4.778	7.374	-2.596	3.701	5.833	-2.132

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Strategija razvoja ljudskih potencijala Šibensko-kninske županije 2014.-2020.

Gledajući demografske podatke općine Ružić, kao i cjelokupne Šibensko-kninske županije u razdoblju od 2005.-2013. godine, prirodno kretanje stanovništva pokazuje izrazitu depopulaciju. Kao glavni razlozi ovakve demografske slike navode se: nezaposlenost, recesija i sveopća društvena kriza.

Prema podacima zavoda za statistiku, na području Šibensko-kninske županije, do izbijanja gospodarske krize 2008. godine, ŠKŽ je zahvaljujući tadašnjem gospodarskom razvoju imala pozitivni migracijski saldo, koji se najviše temeljio na unutarnjoj migraciji, točnije na dolazak stanovnika iz drugih krajeva RH. No, u razdoblju od 2009. do 2013. zabilježen je negativan migracijski saldo od 3.350 stanovnika. Naime, od 2009. dolazi do promjene migracijskog trenda, prije svega zbog manjeg useljavanja, a istovremenog znatno većeg iseljavanja stanovništva u inozemstvo. Promjena migracijskog trenda posljedica je gospodarske krize koja je započela 2008. godine te zahvatila cijelu RH.⁵

Tablica br. 12: Kretanje broja stanovnika 1971.- 2011. godine

JLS	1971.	2001.	2011.
Ružić	5.551	1.775	1.591
Šibensko-Kninska Županija	161.199	112.891	109.375

Izvor: UHY savjetovanje prema: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.

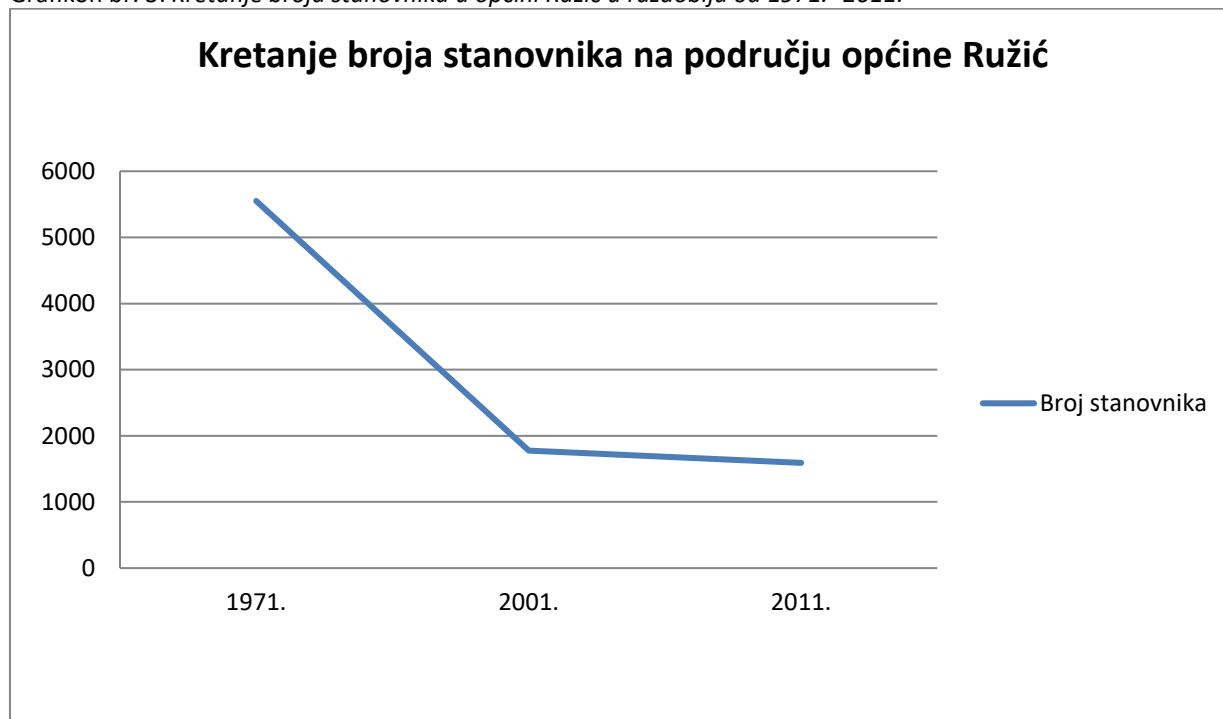
Kako vidimo u gornjoj tablici, u razdoblju od 40 godina, broj stanovnika na području općine i na području županije postupno se smanjivao. Točnije, na području općine Ružić smanjio se za 348,90%, dok se na području ŠKŽ smanjio za 147,59%.

Analizom demografskih parametara vidljivo je da je veći prostor ŠKŽ, posebno drniški prostor zahvaćen izraženom depopulacijom. Izraženija depopulacija započela je napuštanjem rudarstva i pratećih industrijskih djelatnosti, koje su omogućavale zaradu izvan tradicionalnog agrarnog privređivanja. Dodatno intenziviranje procesa depopulacije izazvala je okupacija drniškog kraja uslijed velikosrpske agresije. Ratna zbivanja drastično su utjecala na demografsku sliku ovog prostora. Veliki dio stanovništva, pogotovo dio mladog i sposobnog stanovništva emigriralo je prema obalnom prostoru i inozemstvu.

⁵ Strategija razvoja ljudskih potencijala ŠKŽ

Nakon rata, ovaj prostor je oskudijevao, točnije još uvijek oskudijeva radnim mjestima, a kvaliteta života još nije dosegla željenu razinu. Preostali stanovnici koji su većinom starije životne dobi gospodarski su neaktivni ili su zaposleni u poljoprivredi. Trenutno stanje nagovještava i buduće negativne demografske te gospodarske trendove.

Grafikon br. 3: Kretanje broja stanovnika u općini Ružić u razdoblju od 1971.- 2011.

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Tablica br. 13: Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu, popis 2011.

UK broj stanovnika	Rođeni u općini	Doseljeni u naselje stanovanja										
		s područja Republike Hrvatske					iz inozemstva					
		UK	iz drugog naselja istog grada ili općine)	iz drugog grada ili općine iste županije	iz druge županije	nepoznato mjesto u Republici Hrvatskoj	UK	Bosna i Hercegovina	Njemačka	Srbija	Kosovo	ostale zemlje
1.591	551	961	75	107	778	1	79	5	57	8	1	8
789	314	427	7	24	395	1	48	3	35	5	-	5
802	237	534	68	83	383	-	31	2	22	3	1	3

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Gornja tablica prikazuje podatke o migracijskim obilježjima i spolu stanovnika općine Ružić. Vidljivo je da 34,63% stanovništva živi na području općine od rođenja, dok se ostalih 65,37% naknadno tijekom života doselilo u općinu. Od ukupnog broja doseljenih na području Općine čak 92,40% se doselilo s područja Republike Hrvatske, dok se ostalih 7,6% doselilo iz inozemstva. Među onima koji

su se doselili iz inozemstva, najbrojniji su doseljenici iz Njemačke, koji čine 72,15% doseljenika iz inozemstva.

Tablica br. 14: Stanovništvo prema narodnosti, popis 2011.

Narodnost	Broj	%
Hrvati	1.575	98,99
Crnogorci	2	0,13
Makedonci	1	0,06
Slovenci	1	0,06
Srbi	11	0,69
Nepoznato	1	0,06

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Gledajući narodnost stanovništva općine Ružić, vidimo homogenu situaciju, 98,99% stanovništva je hrvatske narodnosti. Najbrojniji nakon Hrvata su Srbi (0,69%) i Crnogorci (0,13%).

Tablica br. 15: Vjerska struktura stanovnika općine Ružić, popis 2011.

Vjerska struktura	Broj	%
Katolici	1.571	98,74
Pravoslavci	13	0,82
Protestanti	1	0,06
Agnostici i skeptici	1	0,06
Nisu vjernici i ateisti	3	0,19
Ne izjašnjavaju se	1	0,06
Nepoznato	1	0,06

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Kao što vidimo u gornjoj tablici, većina stanovništva, njih 98,74% pripada katoličkoj vjeroispovijesti. Promatrajući podatke iz ove i iz prethodne tablice, vidimo da u općini vlada uobičajena situacija da određenu nacionalnu pripadnost prati i određena vjerska pripadnost. Tako preko 98% stanovnika Općine su Hrvati katoličke vjeroispovijesti.

Nakon katoličke vjeroispovijesti, najbrojniji su pravoslavci (0,82%), nakon kojih dolaze oni koji nisu vjernici ni ateisti (0,19%).

Tablica br. 16: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu, popis 2011.

Spol	UK	Bez škole	1 -3 razreda osnovne škole	4 -7 razreda osnovne škole	Osnovna škola	Srednja škola	Visoko obrazovanje			
							Svega	Stručni studij	Sveučilišni studij	Doktorat znanosti
sv.	1.368	146	57	284	270	573	38	27	11	-
m	677	24	17	99	157	360	20	13	7	-
ž	691	122	40	185	113	213	18	14	4	-

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Kada govorimo o stupnju obrazovanja stanovnika Općine Ružić, 10% stanovništva je bez škole, 4% ima završeno 1-3 razreda osnovne škole, 20% ima završeno 4-7 razreda osnovne škole, 19% ima završenu osnovnu školu, 41% ima završenu srednju školu dok 2% ima završeno visoko obrazovanje (stručni studij, sveučilišni studij).

Ako usporedimo obrazovnu strukturu općine, s obrazovnom strukturom Šibensko-kninske županije vidimo da:

- postotak stanovnika koji su najviše završili osnovnu školu je nešto manji (17,69%) na razini županije
- onih koji su najviše završili srednju školu ima nešto više (53,65%) na razini županije
- postotak onih koji imaju visoko obrazovanje je veći (13,21%) na razini županije
- postotak onih koji nemaju završenu školu (3,97%) je manji na razini županije

2.4.1.1. Stanovanje

Tablica br. 17: Broj kućanstava i broj članova kućanstva, popis 2011.

	UK	Broj članova kućanstva											Prosječan broj osoba u kućanstvu
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11 i više	
Broj kućanstava	624	209	191	72	62	44	23	13	6	2	1	1	2,55
Broj osoba	1.591	209	382	216	248	220	138	91	48	18	10	11	-

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, općina Ružić broji 624 kućanstava u kojima stanuje 1.591 osoba. Najbrojnija kućanstva su ona s su ona sa 1 članom (33,49%), a slijede ih kućanstva sa 2 člana (30,60%). Prosječno svako kućanstvo u Općini ima 2,55 članova.

2.4.2 Tržište rada

Tablica br. 18: Radno sposobno stanovništvo Općine Ružić i Šibensko-kninske županije, popis 2011.

	Spol	Radno sposobno stanovništvo (15 – 64 godine)
Općina Ružić	sv.	901
	m	495
	ž	406
Šibensko-kninska županija	sv.	70.048
	m	35.819
	ž	34.229

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Na području općine Ružić 59,36% stanovništva spada u dobnu skupinu radno sposobnog stanovništva. Od toga je 51,10% radno sposobnih muškaraca te 47,90% radno sposobnih žena. Postotak radno sposobnog stanovništva na razini županije je viši nego na razini općine točnije 65,93 %, dok je postotak radno sposobnih muškaraca nešto manji (49,82%) nego na razini općine te sukladno tome postotak žena je nešto veći nego na razini općine (50,18%).

Tablica br. 19: Struktura zaposlenih općine Ružić popis 2011.

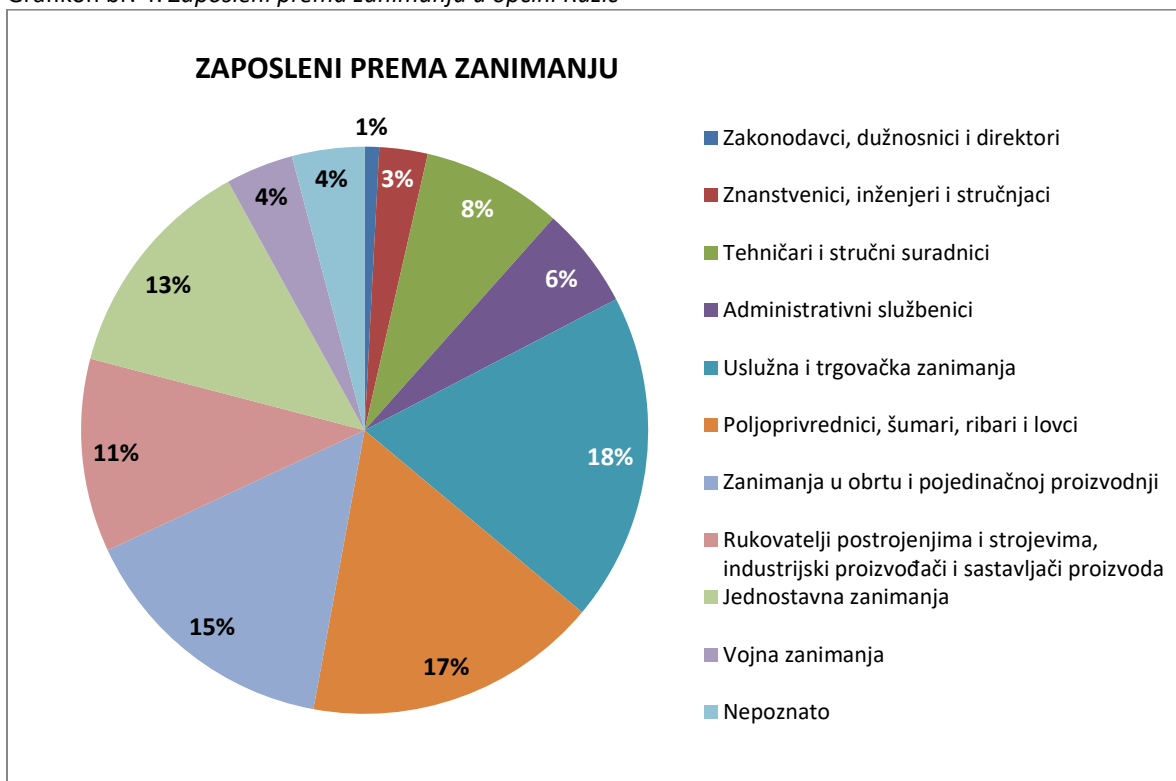
Spol	Ukupno	Zaposlenici	Samozaposleni			Pomažući članovi obitelji	Ostale zaposlene osobe	Nepoznato
			svega	poslodavci	osobe koje rade za vlastiti račun			
sv.	363	272	70	8	62	3	9	9
m	212	165	39	6	33	1	4	3
ž	151	107	31	2	29	2	5	6

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva općine, njih 40,29% je radno aktivno. Među radno aktivnim stanovništvom prednjače muškarci, koji čine 69,5% ove skupine. Kako možemo vidjeti iz gornje tablice, većina radno aktivnog stanovništva radi za poslodavca, njih 74,93% dok je 19,28% stanovništva samozaposleno.

Od ostatka radno aktivnog stanovništva, 0,83% su pomažući članovi obitelji, 2,48% ostale zaposlene osobe dok je struktura 2,48% radno aktivnih osoba nepoznata.

Grafikon br. 4: Zaposleni prema zanimanju u općini Ružić

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Kako vidimo iz gornje tablice i grafikona, gledajući prema zanimanju, najviše zaposlenih u općini Ružić je zaposleno u uslužnim i trgovačkim zanimanjima, njih 68 ili 18,73%.

Slijede ih poljoprivrednici, šumari, ribari i lovci, njih 61 ili 16,80%. Najmanje zaposlenih prema zanimanju su: zakonodavci, dužnosnici i direktori, njih 0,82%.

Grafikon br. 5: Zaposleni prema području zanimanju u općini Ružić

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Državni zavod za statistiku

Gledajući zaposlene prema području zaposlenosti, najviše zaposlenih je u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu njih 85 ili 23,41%. Slijede ih zaposleni u trgovini na veliko i malo, popravku motornih vozila i motocikala, njih 16,25%.

Najmanji broj zaposlenih, njih 0,27% je zaposleno u području djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe.

2.4.2.1. Nezaposlenost

Tablica br. 20: *Nezaposlenost na razini općine Ružić i Šibensko-kninske županije*

	Godina				
	2010.	2011..	2012.	2013.	2014.
Općina Ružić					
UK	101	102	115	107	94
M	40	38	54	47	47
Ž	61	64	61	60	60
Šibensko-kninska županija					
UK	8.424	8.155	9.020	8.974	8.202
M	3.828	3.756	4.110	4.251	3.863
Ž	4.596	4.399	4.910	4.723	4.339

Izvor: UHY savjetovanje prema: www.hzz.hr (datum posjete 25.08.2015.)

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, na području općine Ružić u razdoblju od 2010. - 2014. godine broj nezaposlenih je varirao ali bez značajnijih oscilacija s prosjekom od 103 nezaposlene osobe. Najveći broj nezaposlenih zabilježen je 2012. godini kada je bilo ukupno 115 nezaposlenih osoba, dok je najmanji broj (94 osobe) nezaposlenih bio 2014. godine.

Na razini županije broj nezaposlenih u promatranom razdoblju je varirao, no ne izvan očekivanih okvira. Najveći broj nezaposlenih je zabilježen 2014., kada je bilo 8.150 nezaposlenih. Najmanji broj nezaposlenih bio je u 2011. godini, kada se broj nezaposlenih smanjio za 1,61% u odnosu na 2010. godinu.

2.5 GOSPODARSTVO

2.5.1 Opći pokazatelji

Općina Ružić pripada II. skupini jedinica lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 50% i 75% prosjeka Republike Hrvatske.

Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i regionalne samouprave donesena je na temelju:

1. Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske

Zakonom o regionalnom razvoju propisano je da se ocjenjivanje i razvrstavanje općina, gradova i županija provodi na bazi indeksa razvijenosti koji je kompozitni pokazatelj, a koji se računa kao ponderirani prosjek više osnovnih društveno-gospodarskih pokazatelja radi mjerenja stupnja razvijenosti JLPRS.

2. Uredbe o indeksu razvijenosti uređeni su: pokazatelji za izračun indeksa razvijenosti, izračun vrijednosti indeksa razvijenosti i udio pojedinog pokazatelja u ukupnoj vrijednosti indeksa razvijenosti i druga pitanja.

Pokazatelji za izračun indeksa razvijenosti jesu: stopa nezaposlenosti, dohodak po stanovniku, proračunski prihodi općine, grada, županije po stanovniku, opće kretanje stanovništva i stopa obrazovanosti.

Kao posljedica lokalnih inicijativa, na području općine Ružić egzistira manji broj privatnih tvrtki prvenstveno zastupljenih u poljodjelstvu, manjoj proizvodnji i pružanju raznih usluga. Gospodarske djelatnosti s najviše potencijala za razvoj na području općine su u prvom redu poljoprivreda i turizam (ponajviše ruralni turizam), koji će biti detaljno analizirani u sljedećim poglavljima. Pored njih potencijal za razvoj svakako imaju trgovina i ugostiteljstvo te razne obrtničke usluge.

Na području općine Ružić razvijale su se i djeluju društvene i druge uslužne funkcije i institucije lokalnog značenja, odnosno potrebne lokalnom stanovništvu u svakodnevnom životu, kao i drugim posjetiteljima koji tu povremeno dolaze i borave. Zato njihova mreža i pokrivenost potreba ne zadovoljava, a gravitacija je ograničena na područje ove općine, dok samo neke njezine središnje uslužne funkcije imaju šire značenje.

Dosadašnji razvoj trgovine i ugostiteljstva na području općine odnosio se na one obrte i društva koji neposredno služe lokalnom stanovništvu i tranzitnim putnicima. U ovoj skupini se nalaze tvrtke registrirane za obavljanje poslova trgovine na veliko i malo, za vanjsku i unutarnju trgovinu, trgovine - prodavaonice mješovite robe i specijalizirane trgovine - prodavaonice za prehrambene i neprehrambene proizvode, samoposluživanja, tržnica, robne kuće, benzinske postaje, skladišta i druge trgovačke tvrtke, kao i hoteli, kampovi, restorani, gostionice, caffè barovi, konobe, slastičarnice i drugi. Područje općine ima puno veći potencijal za razvoj ovakvih tvrtki, pogotovo kada se postigne željena razina razvoja drugih djelatnosti kojima su trgovina i ugostiteljstvo prateće djelatnosti.

Obrtničke usluge koje imaju potencijala za većim razvojem su klasične obrtničke uslužne tvrtke i radionice, tvrtke koje pružaju razne usluge gospodarstvu, domaćinstvima, domicilnom stanovništvu i tranzitnim putnicima, kao što je popravak automobila, uredskih strojeva, televizora i radio aparata, strojeva za domaćinstvo, pekarnica, klaonica, razni servisi i usluge, kao informatički, financijski, knjigovodstveni i drugi te osobne usluge, kao što su brijač, frizer, postolar, krojač, stolar i brojni drugi.

Tablica br. 21: *Top 5 poduzeća registriranih na području Općine Ružić prema broju zaposlenih*

R.br.	Naziv poduzeća	Vrsta organizacije	Broj zaposlenih
1.	KOP-KOP	obrt	20
2.	KREŠO GABRIĆ	obrt	12
3.	LIMONT		5
4.	FRANE BOJČIĆ		4
5.	PUĆO	d.o.o.	4

Izvor: UHY Savjetovanje prema: www.boniteti.hr (datum posjete: 17.07.2015.)

Kako vidimo u gornjoj tablici, poduzeće na području općine Ružić koje zapošljava najveći broj radnika je obrt KOP-KOP kojem su glavne djelatnosti zemljani radovi. Nakon KOP-KOP-a najviše zaposlenika ima obrt za građevinarstvo Krešo Gabrić, koje zapošljava 12 osoba.

Tablica br. 22: *Popis aktivnih udruga na području općine Ružić*

R.br.	Naziv udruge
1.	Moto klub „Gromovnik“, Kljaci
2.	Udruga za povratak na rodna ognjišta drniškoga kraja
3.	Dobrovoljno vatrogasno društvo „Ružić“
4.	Etno udruga „Petrovo polje“
5.	Lovačak udruga „Sokol“
6.	Malonogometni klub „Ružić“
7.	Udruga pčelara „Čikola“
8.	Malonogometni klub „Kljaci“
9.	Malonogometni klub „Čavoglave“
10.	Malonogometni klub „Otavice“
11.	Udruga „Moseć u mom srcu“
12.	Kulturno umjetničko društvo „Naši korijeni“, Kljaci
13.	Kulturno umjetničko društvo „Sveti Ilija župa Kljaci“
14.	Planinarski klub „Sveti Ilija“
15.	Udruga „Buzov i prijatelji“
16.	Malonogometni klub „Svilaja“
17.	Malonogometni klub „Čikola“

Izvor: UHY Savjetovanje prema: www.uprava.gov.hr (datum posjete: 28.08.2015.)

Na području općine Ružić registrirano je 17 udruga, od toga najviše sportskih udruga, njih 7.

2.5.2. Poslovno okruženje

2.5.2.1. Poslovna infrastruktura

Pod poduzetničkom infrastrukturom podrazumijevaju se zakonodavni, fizički, obrazovni i financijski sustavi koji omogućavaju provođenje poduzetničkih aktivnosti. Moguće sastavnice jedne poduzetničke infrastrukture su: poduzetničke zone, zone malog gospodarstva, poduzetnički centri i poduzetnički inkubatori.

Gledajući današnje stanje poslovne infrastrukture na području općine Ružić, možemo rezimirati da:

- Ne postoje poslovna zona, ni poslovna infrastruktura
- Ne postoje poduzetnički centri ni poduzetnički inkubatori

2.5.3. Analiza izabranih sektora

Gospodarstvo općine Ružić uvjetovano je postojećim prirodnim resursima, lokacijom i tradicijom. Temelji gospodarskog razvoja počivaju na dvije glavne djelatnosti:

- poljoprivredi i
- turizmu.

2.5.3.1. Poljoprivreda

Teritorij općine Ružić koji uključuje zapadne obronke Svilaje, istočni dio Petrova polja te istočne obronke Moseća, lokalnom je stanovništvu, uključujući klimatske i pedološke predispozicije dalo veliki potencijal za razvijanje poljoprivredne proizvodnje u puno većem opsegu nego sada. Prostorna raznolikost jedan je od ključnih čimbenika koji pogoduju razvoju raznih oblika poljoprivrede, prvenstveno stočarstva i vinogradarstva - kao tradicionalnih djelatnosti. Mali posjedi te dislociranost i usitnjenost parcela, jedan je od glavnih razloga niske i neefikasne poljoprivredne proizvodnje i ograničavajući čimbenik povećanja konkurentnosti u općini. Glavnina posjeda je u vlasništvu velikog broja malih poljoprivrednih gospodarstava koji nisu u mogućnosti ostvariti značajnije investiranje na gospodarstvu. Općina Ružić pretrpjela je tijekom velikosrpske agresije znatna oštećenja, ali su se prema podacima Hrvatskog centra za razminiravanje, prostori oko naselja u koje se masovno vratilo stanovništvo, očistilo od mina pa je time ostvarena temeljna pretpostavka za iskorištavanje prostora i u gospodarske svrhe. Prostori uz stambene objekte i prometnice također su očišćeni od mina i nema zapreka za bavljenjem poljoprivrednom djelatnošću. Velik broj malih i sitnih parcela s neriješenim imovinsko-pravnim odnosima, nepostojanje tržišta (organiziranog otkupa i plasmana poljoprivrednih proizvoda), predstavlja najveću prepreku u bavljenju poljoprivrednom proizvodnjom.

Općina Ružić, član je Lokalne akcijske grupe (LAG) „Krka“ osnovane 27. rujna 2011. godine sa sjedištem u Drnišu. Područje LAG-a obuhvaća grad Drniš, Skradin, Šibenik (naselja: Brnjica, Čvrljevo, Dubrava, Goriš, Gradina, Konjevrate i Lozovac), te općine Promina, Ružić, Unešić i Bilice. Područje LAG-a ima površinu od 1.118,07 km² sa 20.355 stanovnika, što iznosi 18,21 st/km².

Zemljopisnu specifičnost ovog područja karakteriziraju rijeke Krka i Čikola. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (prema zanimanju i starosti) iz 2011. godine od ukupno 363 zaposlenih u općini Ružić, 61 stanovnik bavi se poljoprivredom, šumarstvom, ribarstvom i lovstvom. Većina ih je starije dobi od 55 godina i više, dok je jako malo mladih ljudi uključeno u taj segment gospodarstva, što kao posljedicu ima manjak (nedostatak) poduzetničkog duha i inovativnosti. Ubrzani procesi depopulacije, te egzodusa iz Ružića, ali i drugih Općina u okruženju posljednjih nekoliko desetljeća jedan su od najvećih razloga nedostatka mladog stanovništva - što je uzročno-posljedična veza sa zamiranjem stočarskih i ratarskih djelatnosti. Veći interes za zapošljavanje u odnosu na poljoprivredu, stanovnici općine Ružić trenutačno vide u uslužnim i trgovačkim zanimanjima, te u obrtu i pojedinačnoj proizvodnji.

Prema podacima iz mjeseca rujna 2015. godine, Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava, koji je baza podataka tih istih gospodarstava i njihovih resursa, u Ružiću je upisano ukupno njih **204**. Sva gospodarstva iz Upisnika u isti su upisana prema sjedištu poljoprivrednog gospodarstva, odnosno prebivalištu nositelja obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva. ARKOD sustav je nadogradnja Upisnika, te stoga niti jedan poljoprivrednik ne može ostvariti pravo na potporu Europske unije za poljoprivrednu proizvodnju ukoliko nije u njemu evidentiran. Vrlo je učestala pojava da poljoprivrednik ima prebivalište na jednoj adresi, a zemljište koje obrađuje nalazi se izvan te lokacije, npr. nekoliko kilometara dalje.

Tablica br. 23: Vrste uporabe zemljišta u općini Ružić prema podacima ARKOD sustava

Šifra	Vrsta uporabe zemljišta	Površina (ha)	Br. parcela po vrsti uporabe	Broj PG-a*
200	Oranica	126,28	442	122
210	Staklenici na oranici	0,09	4	3
310	Livada	242,64	514	93
321	Pašnjak	1.297,89	311	74
410	Vinograd	12,97	58	47
421	Maslinik	0,55	6	4
422	Voćnjak	11,14	49	34
490	Mješoviti višegodišnji nasadi	2,05	10	7
900	Ostale vrste korištenja zemljišta	0,05	1	1
UKUPNO		1.693,67	1.395	172 **

Izvor: ARKOD stanje na dan 08. rujna 2015., Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

*PG - poljoprivredno gospodarstvo; Jedno PG može imati više vrsta uporabe zemljišta

**Ukupni broj PG-a prikazuje jedinstveni broj PG-a na području općine Ružić

Nacionalnim sustavom identifikacije zemljišnih parcela, Arkodom, na području Ružića zabilježena je vrsta uporabe zemljišta na 172 poljoprivredna gospodarstva (od ukupno registriranih 204), a pritom treba napomenuti da jedno poljoprivredno gospodarstvo može imati više vrsta uporabe zemljišta. Korištenje pašnjaka površine 1.297,89 m² dominira u odnosu na korištenje drugog zemljišta. U općini, većina poljoprivrednih gospodarstava registrirana je kao OPG. Praktički izostanak zadruga i trgovačkih društava kao registriranih tipova gospodarstava ukazuje na čitav niz problema primarnog sektora i njegov mali značaj za socio-ekonomski status stanovništva.

Tablica br. 24: Prikaz zatražene potpore od strane gospodarstava u Općini Ružić

Gospodarstva	Tražena potpora
19	Mliječne krave
1	Očuvanje izvornih i zaštićenih vrsta i kultivara poljoprivrednog bilja
20	Očuvanje ugroženih izvornih i zaštićenih pasmina domaćih životinja
90	Osnovno plaćanje/ Zeleno plaćanje/ Preraspodijeljeno plaćanje
2	Osnovno / Zeleno / Preras. plaćanje, iz posebne nac. rezerve za razminirano zem.
3	Plaćanja u gorsko planinskim područjima
90	Plaćanja u područjima sa značajnim prirodnim ograničenjima
11	Plaćanja za prijelaz na ekološke poljoprivredne prakse i metode
60	Proizvodno vezana potpora za krave dojlje
4	Proizvodno vezana potpora za krave u proizvodnji mlijeka
49	Proizvodno vezana potpora za ovce i koze
1	Proizvodno vezana potpora za povrće
11	Proizvodno vezana potpora za proteinske usjeve

Izvor: Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Prema podacima Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, u općini Ružić, 130 poljoprivrednih gospodarstava podnijelo je Zahtjev za potporu za 2015. godinu na listu A, koji je sadržavao: osnovne podatke o poljoprivredniku, zahtjeve za potpore, popis dodatne obavezne dokumentacije, izjave i potpis korisnika.

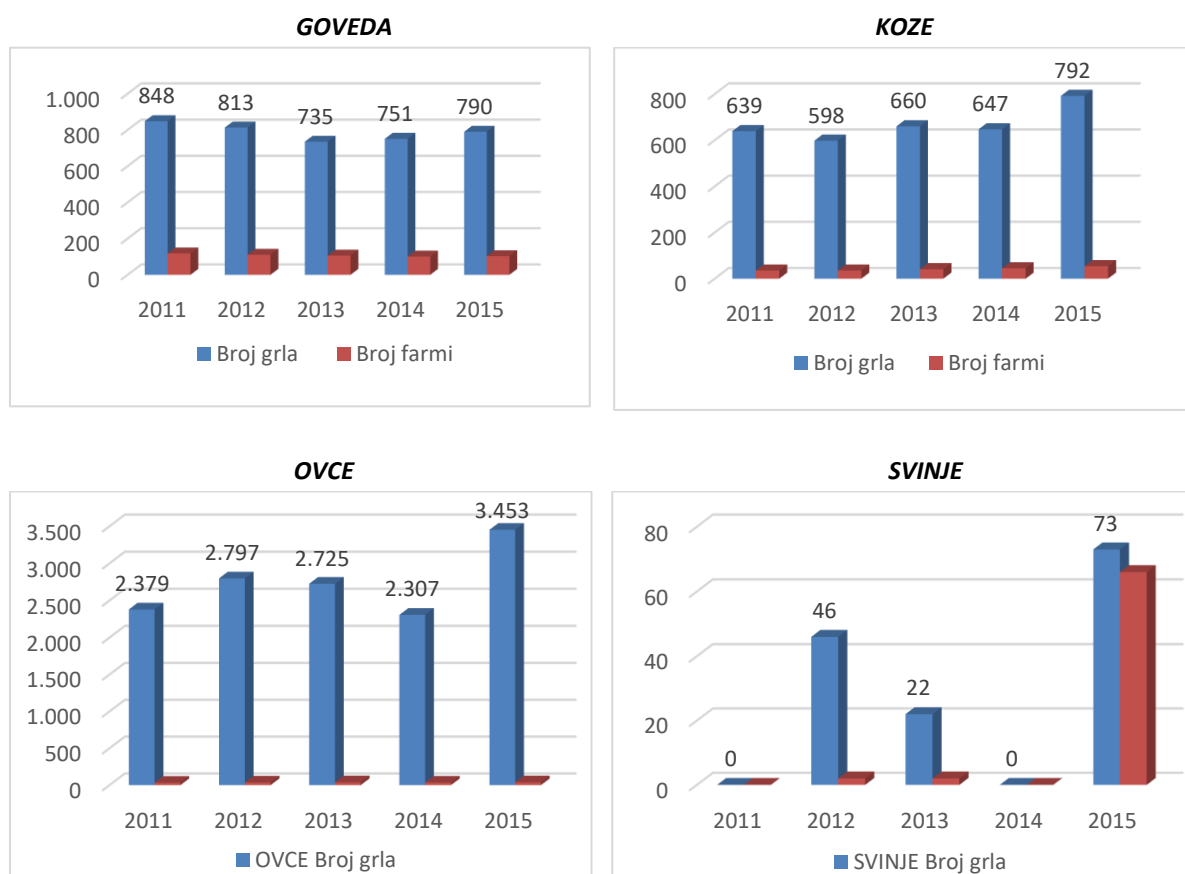
Prema podacima iz Ministarstva poljoprivrede, u općini Ružić nije registriran niti jedan proizvođač ekološke hrane, dok je 11 gospodarstava u 2015. godini podnijelo Zahtjev za potporu koji se odnosi na plaćanja za prijelaz na ekološke poljoprivredne prakse i metode što je vidljivo iz gornje tablice.

Tablica br. 25: Broj životinja na gospodarstvima u Općini Ružić u razdoblju od 2011-2015.

Godina	GOVEDA		KOZE		OVCE		SVINJE		Ukupan broj grla
	Broj grla	Broj gosp.	Broj grla	Broj gosp.	Broj grla	Broj gosp.	Broj grla	Broj gosp.	
2011.	848	118	639	35	2.379	33	0	0	3.866
2012.	813	111	598	35	2.797	36	46	2	4.254
2013.	735	106	660	41	2.725	39	22	2	4.142
2014.	751	101	647	45	2.307	34	0	0	3.705
2015.	790	103	792	54	3.453	39	73	66	5.173

Izvor: Jedinostveni registar domaćih životinja, Hrvatska poljoprivredna agencija

Grafikon br. 6: Trend kretanja životinja i gospodarstava u vremenskom razdoblju od 2011.-2015.

Izvor: UHY savjetovanje d.o.o, prema: podacima Hrvatske poljoprivredne agencije

Podaci o broju životinja držanih na gospodarstvima u općini Ružić u vremenskom razdoblju od 2011.-2015. godine, dobiveni su od strane Hrvatske poljoprivredne agencije koja vodi Jedinostveni registar domaćih životinja. On je ustrojen u sklopu predpristupnog procesa Republike Hrvatske punopravnom članstvu u EU, a radi kvalitetnije provedbe mjera zaštite zdravlja ljudi i životinja od zaraznih i nametničkih bolesti, radi kontrole prometa životinja i radi kvalitetnije kontrole sustava potpora u stočarstvu, radi provedbe sustava ocjene kvalitete trupova i polovica na liniji klanja itd., a zapravo neprekidno traje nadograđivanje pojedinim novim informatičkim aplikacijama koje omogućavaju

pristup još širem spektru informacija o pojedinim farmama, a što čini izvrsnu podlogu za utvrđivanje stanja u stočarskom sektoru RH. Svaki gospodarstvenik koji na svom posjedu drži životinju/e, dužan je to prijaviti nadležnoj Agenciji, prema Pravilniku o obveznom označavanju i registraciji goveda, koza, ovaca i svinja.

Prema podacima iz Jedinstvenog registra domaćih životinja broj goveda je u opadanju, kao i gospodarstava na kojima se drže, što ne iznenađuje s obzirom da je otkupna cijena mlijeka, poglavito kravljeg izrazito niska, a u samoj Općini nema registrirane proizvodnje sira. Broj grla koza i ovaca iz godine u godinu bilježi rast što pokazuje interes lokalnog stanovništva za njihovim držanjem u svrhu proizvodnje mesa, mlijeka i sira kao krajnjeg proizvoda, čija se prodaja uglavnom vrši na kućnom pragu.

U Općini su brojna grla izvornih i ujedno zaštićenih vrsta u Hrvatskoj – ovce „Dalmatinske pramenke“ i „Hrvatske šarene koze“. Dalmatinsku pramenku ubraja se u veliku skupinu pramenki. Ova kasnozrela pasmina ima mliječnost od 50 – 100 kg mlijeka u laktaciji od 150-180 dana, do 120 dana starosti ostvaruje prirast oko 170 g/dan, dok klaonička iskoristivost zaklane janjadi iznosi od 45-52%, a kvaliteta mesa je izvrsna i predstavlja kulinarški specijalitet. Uzgaja se na širem području Velebita, zatim na području od Bukovice prema Kninu, u nacionalnom parku Krka, na padinama Dinare, Kamešnice i Biokova, i na nekim srednjodalmatinskim otocima te u priobalnom području Zadarske, Šibensko-kninske i Splitsko-dalmatinske županije. Ova pasmina je vrlo otporna, prilagođena klimi spomenutih područja (visoke ljetne temperature često popraćene dugotrajnom sušom, bura u zimskim mjesecima, na mnogim područjima niske temperature). Karakterizira je dobro iskorištavanje travnjaka loše kvalitete. Glavni dio obroka ovaca dalmatinske pramenke, gotovo tijekom cijele godine predstavlja paša, a u zimskim mjesecima ovcama se daje sijeno. Uzgoj dalmatinske pramenke karakteriziraju izrazito ekstenzivni uvjeti, koji se očituju kroz skromne uvjete držanja i hranidbe. Dalmatinska pramenka danas se uglavnom uzgaja radi proizvodnje mesa – janjetine. Samo manji broj ovaca koristi se za proizvodnju mlijeka. Proizvodnu vrijednost ove pasmine treba sagledavati i kroz činjenicu da se uzgaja na područjima otežanih uvjeta gospodarenja (planinski krški tereni, dalmatinska zagora) i da je kao takva jedan od bitnih razloga opstanka stanovništva na tim područjima. Također se radi o hrvatskoj izvornoj pasmini ovaca što za proizvode dobivene od ove pasmine predstavlja mogućnost stjecanja prava zaštite oznakama kvalitete (izvornosti, zemljopisnog podrijetla i garantiranog tradicijskog specijaliteta). Hrvatska šarena koza je najbrojnija pasmina koza u Republici Hrvatskoj, a glavna područja uzgoja ove pasmine su ista kao i kod Dalmatinske pramenke. Hrvatsku šarenu kozu karakteriziraju otpornost i prilagodljivost teško pristupačnim i teško prohodnim krševitim terenima. Njezin uzgoj organiziran je uglavnom u krajnje ekstenzivnim uvjetima, najčešće u štalama koje ne osiguravaju bilo kakve naprednije zootehnološke zahvate. Kroz cijelu godinu pašnjaci i brst predstavljaju gotovo jedini izvor hrane s tim da se većina uzgajivača za zimske mjesece osigura zalihama sijena (livadno, djetelinsko). Plodnost koza u iznosi 100%, a u boljim stadima može biti 20-30% bliznadi. Prosječna mliječnost je oko 100 l u laktaciji od 150-250 dana, s tim da bi se u uvjetima poboljšanja držanja i hranidbe mliječnost vjerojatno povećala. Glavni proizvodni cilj uzgajivača hrvatske koze je proizvodnja jarećeg mesa, s tim da se jarad drži do 25 kg tjelesne mase. Na brojnost populacije hrvatske koze negativan utjecaj svakako je imala zabrana držanja koza iza 2. svjetskog rata. Ta odredba, na sreću, nikada do kraja nije ispoštovana, ali je razlog današnjem slabom poznavanju brojnosti te populacije u prošlosti kao i o slabom poznavanju upliva drugih pasmina u genotip hrvatske šarene koze. Prikazani broj svinja držanih na gospodarstvima u Općini nije

relevantan jer je poznato kako većina gospodarstava ne prijavljuje njihovo držanje i kao takvih ih nema zabilježenih u evidenciji Jedinostvenog registra domaćih životinja.

Lokalno stanovništvo također pokazuje interes za uzgojem domaćeg planinskog, odnosno ilirskog goveda - Buše. Ovu kasnozrelu, primitivnu (ekstenzivnu) pasmine goveda kao i njezine križance nalazimo u krajevima u kojima je čovjekov utjecaj na uzgoj vrlo slab. Uglavnom se misli na nerazvijena brdska, planinska i krška područja južno od Save i Dunava. Za bušu je tipična srneća gubica tj. tamno pigmentirana sluzokoža s bijelim dlakavim vijencem oko nje. Proizvodnja mesa je slaba jer je buša koščata i sitna, randman mesa je oko 55%. Radna snaga buše je skromna, ali zadovoljava potrebe ekstenzivne poljoprivrede svog područja. Kako su hranidbeni prohtjevi skromni, žilavost i otpornost je izrazita, a plodnost dobra i u vrlo lošim životnim uvjetima, buša je pogodna za pojedinačno držanje u obiteljima koje se bave ekstenzivnim stočarstvom i koje imaju skromne uvjete uzgoja, pogodna je i za jeftiniju proizvodnju goveđeg mesa i mlijeka. Odlična je za iskorištavanje strmih i malih pašnjaka, te skromnih količina zimskih zaliha koristeći usput danas neiskorištene prirodne izvore hrane.

Na prostoru općine, gdje je ovčarstvo najzastupljenija grana stočarstva, iz tablice je vidljiv i broj zaklanih životinja na dan 23.09.2015. godine, dok podaci o proizvodnji mlijeka nisu zabilježeni. Ove brojke u stvarnosti su još veće jer je, možemo reći opće pravilo, da se svinje usmrćuju na kućnom pragu, što se u velikom broju slučajeva nigdje ne evidentira, stoga treba naglasiti kako postoji potreba za razvijanjem prerađivačke industrije koja bi uključivala ne samo klaonice, nego i pršutane, sirane, te proizvodnju meda.

Tablica br. 26: Broj zaklanih životinja uzgojenih na gospodarstvima u Općini Ružić

Općina	Krave	Ovce	Koze	Svinje	Ukupno
Ružić	109	1.133	173	0	1.415

Izvor: Jedinostveni registar domaćih životinja, Hrvatska poljoprivredna agencija

Proizvodnja voća i povrća

Ovaj krški kraj ima vrlo povoljne uvjeta za uzgoj pojedinih tradicijskih kultura voća poput višnje maraske, trešnje, oraha, smokve, badema (bajama), što je i prema riječima Savjetodavne službe Šibensko-kninske županije preporučljivo. Takvi nasadi u ovom kraju submediteranske klime, gdje je u ljetnim mjesecima česta pojava suše, mogu kvalitetno iskoristiti sunčevu energiju i dovoljne količine oborina (kiše) u vrijeme vegetacije i u razdoblju intenzivnog rasta i razvoja ploda. Na području Drniša, najveći proizvođači imaju oko stotinjak stabala pojedinih voćaka, a najviše se sade jabuke, kruške i trešnje. Velik problem je nepostojanje adekvatnog tržišta (organizirani otkup i plasman proizvoda), stoga proizvođači svoje proizvode ne prerađuju nego prodaju direktno na vlastitom domaćinstvu ili na tržnicama kao svježe.

Prekretnicu u sadnji voća i povrća, predstavlja navodnjavanje. U Ružiću kao i u ostatku Hrvatske ono nije zastupljeno u mjeri u kojoj bi trebalo biti, ali se ide u smjeru povećanja površina pod sustavima navodnjavanja obzirom da je pojava suše na ovom području redovita pojava u ljetnim mjesecima, traje duže ili kraće vrijeme i ostavlja ponekad ozbiljne posljedice na smanjenje prinosa i pogoršava kvalitetu plodova.

Uzgoj aromatičnog bilja i pčelarstvo

U posljednje vrijeme sve se više pristupa sadnji **aromatičnog i ljekovitog bilja**, posebice smilja, međutim trenutno se radi o individualnim pokušajima, pa slobodno možemo reći i eksperimentiranju s ovom vrstom proizvodnje. Ova ljekovita i zakonom zaštićena samonikla mediteranska kultura ne zahtijeva izrazito plodnu pedološku podlogu, stoga je prigodna za kultivaciju na škrtim krškim terenima, nepovoljnim za uzgoj vinove loze i zahtjevnijih kultura. Za rast mu najviše odgovaraju suhi i kameniti predjeli, s puno sunčeve svjetlosti i malo vode za što je ovaj kraj i više nego idealan.

Pčelarstvo je tradicionalno zanimanje na području Dalmatinske zagore. Obilje livada i pašnjaka predstavlja osnovnu ekološku hranidbenu podlogu za razvoj stočarstva i označava veliki prirodni potencijal za proizvodnju ekološkog meda. Poznato je da niti u jednoj od mediteranskih zemalja ljekovita kadulja (*Salvia officinalis* L.) nije zastupljena na tako velikim površinama u nativnoj flori, kao u hrvatskoj jadranskoj regiji, a čiji su sastavni dijelovi područje Zagore. Slijedeća medonosna paša koja svakako zaslužuje pozornost ovog područja su paše bijelog vriska (*Satureja montana* L.) i klasolikog vriska (*S. subspicata* Vis.). Na ovom području postoje značajne površine pod dračom (*Paliurus spina christi* Mill.) i mednom rosom, koja se pojedinih godina pojavljuje na mediteranskom raslinju. Međutim, ova je paša nedovoljno istraжена te nije moguće sa sigurnošću tvrditi s kojih bjelogoričnih vrsta pčele skupljaju mednu rosu. Flora i fauna bogata je i raznolika, s velikim brojem endemskih, ugroženih i zaštićenih biljnih vrsta. Prema podacima Hrvatskog pčelarskog saveza, na području općine Ružić, trenutačno je evidentirano svega 19 proizvođača meda. Većina je pčelarenje svela na hobi, odnosno dopunsko zanimanje. Na inicijativu nekolicine domaćih iskusnih pčelara entuzijasta 27. ožujka 2009. godine osnovana je Pčelarska udruga „Čikola“ Ružić, na čelu s iskusnim pčelarom i ujedno predsjednikom, Ivanom Ivićem. Udruga je 9. lipnja 2009. godine registrirana u popisu udruga Šibensko-kninske županije, okuplja pčelare sa cijelog područja bivše Općine Drniš, a broji 40-ak članova s više od 1.000 košnica. S obzirom da su pčelari s ovog područja bili prepušteni sami sebi pri nabavci pčelarske opreme, košnica, lijekova, stjecanja potrebitog znanja, kako bi se moglo uspješno pčelariti, inicijativa i osnivanje udruge bio je dobar potez. Osnovni ciljevi i zadaci udruge obuhvaćaju: razvoj pčelarstva, edukacija pčelara, poboljšanje pašnih prilika i nastupi na sajmovima (jedan od najbližih je Gospodarski sajam u Kričkama koji se već tradicionalno održava svake godine). Iako udruga postoji tek nekoliko godina, uspjela je pokrenuti: razmjenu iskustava s iskusnim pčelarima, razviti suradnju s ostalim pčelarskim udrugama, registrirati se kao udruga kod Pčelarskog saveza Hrvatske, nabaviti selektivne matice, posaditi cca 4.000 sadnica lavande.

Maslinarstvo i vinogradarstvo

Maslina je također u određenoj mjeri zastupljena na ovom području, iako se lokalno stanovništvo ne bavi intenzivno njezinim uzgojem, već je zbog agroklimatoloških prilika sama po sebi prisutna u tom dijelu Zagore. Poznato je kako je jedan od naziva sredozemna klime i „klima masline“ međutim, istraživano područje spada pod submediteransku klimu stoga cijelo područje nije pogodno za njenu sadnju, posebice ako se uzmu u obzir niske temperature tijekom zime. Prema podacima Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, u općini Ružić **0,55 ha** od ukupne površine je pod nasadima maslina.

Vinogradarstvo je razvijeno na gotovo čitavom području drniške regije, od Petrova polja s okolnim padinskim obroncima, do miljevačkog platoa i Promine, a također se smatra i najpogodnijom biljnom

kulturom za uzgoj na ovom području. Karakterizira ga rasparceliranost vinogradarskih površina što pokazuje činjenica da se najveći dio vinograda nalazi se u vlasništvu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na više parcela, s prosječnom površinom manjom od 1 ha. Površine pod vinogradima se konstantno smanjuju jer je vinova loza radno intenzivna kultura, a broj mladog, radno sposobnog stanovništva sve je manji. Zbog mediteranske klime i bogatstva autohtonih sorti (babića, debita, plavine, lasine, maraštine), ali i uvedenih sorti (plavca malog, merlota, caberneta), koje su se dobro prilagodile uzgojnim uvjetima, ova poljoprivredna proizvodnja ima najveći potencijal i najdužu tradiciju. Vjerojatno najbolje uvjete za proizvodnju vina na ovom području su u općini Promina odnosno prominskom vinogorju.

Prema Pravilniku o zemljopisnim područjima uzgoja vinove loze, RH dijeli se na tri vinogradarske regije: Istočna kontinentalna Hrvatska, Zapadna kontinentalna Hrvatska i Primorska Hrvatska. Vinogradarska regija Primorska Hrvatska dijeli se na nekoliko podregija, među kojima je i Dalmatinska zagora, unutar koje se nalazi Vinogorje Drniš (Drniš, Ružić, Unešić). Prema podjeli vinorodnih zona proizvodnje, područje Dalmatinske zagore nalazi se u zoni CII.

Pravilnikom o nacionalnoj listi priznatih kultivara vinove loze, donesenog od strane Ministarstva poljoprivrede, za područje Dalmatinske zagore preporučuje se uzgoj sljedećih kultivara: Alicante Bouschet, Babić, Blatina, Cabernet franc, Cabernet sauvignon, Carignan, Chardonnay, Cinsaut, Debit, Glavinuša, Graševina, Grenache blanc, Grenache noir, Kujundžuša, Lasina, Maraština, Medna, Merlot, Mourverdre, Muškat crveni, Muškat žuti, Ninčuša, Okatica bijela, Pinot bijeli, Pinot crni, Pinot sivi, Plavac mali crni, Plavina, Pošip bijeli, Rkaciteli, Sauvignon, Svrđlovina crna, Syrah, Trebbiano Toscano, Trbljan, Tribidrag, Trnjak, Viognier bijeli, Vranac, Zlatarica, Žilavka.

Prema podacima Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju za 2014. godinu, u općini Ružić evidentirano je 5 proizvođača mošta odnosno vina sa ukupnom proizvodnjom od 10 hl od čega se 5 hl odnosilo na crno, odnosno rose vino, a 5 hl na bijelo vino. Prijavljena proizvodnja grožđa iznosila je 1,55 tona. Lokalni proizvođači uglavnom prodaju vino na vlastitom gospodarstvu, jer su njihove količine proizvedenog vina male i kao takve nedostatne za tržište.

Tablica br. 27: *Prijavljena proizvodnja grožđa i vina za 2014. godinu*

Općina	Grožđe(t)	Vino c/r (hl)	Vino b (hl)	Ukupno (hl)
Ružić	1,55	5	5	10

Izvor: Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

Prepoznatljivi specijaliteti drniškog kraja - drniški pršut, sir iz mišine, vino

Općina Ružić, kao i cijelo područje Dalmatinske zagore, prepoznatljivo je i po svojim specijalitetima kao što su: drniški pršut, sir iz mišine i vino. Prema povijesnim podacima davne 1840. godine u Drniškoj općini koja je uključivala veliki broj tadašnjih sela, među kojima je i Ružić, zabilježena je konzumacija i trgovanje ovim prirodno osušenim i zrelim svinjskim butom.

Pršut (tal. „Prosciutto“) kao najpoznatiji proizvod ovog područja odlikuju specifične karakteristike zbog čistog zraka, bure, primjene tradicionalne tehnologije prerade i čuvanja mesa. Znanstveno je dokazano da izmjenom dominantne bure-suhog i hladnog sjeveroistočnog vjetrova, koji s masiva Dinare

i okolnih planina puše u pravcu mora i juga-jugoistočnog vjetrova, koji s mora donosi toplinu i vlagu, pršut ovoga podneblja čine kvalitetnijim u odnosu na ostale dalmatinske pršute. Zbog izmjene bure i juga, te blizine Jadranskog mora, zimi izostaju ekstremno niske temperature dok zrak isušuju i hlade česti vjetrovi s planina koji pružaju prirodnu zaštitu od kvarenja mesa, neophodnu naročito u početnim fazama proizvodnje drniškog pršuta tijekom suhog soljenja i prešanja. U cjelini gledano, podneblje je uglavnom submediteransko, ljeti toplo (žege i suše), zime blage s obilnim jesenskim i zimskim padalinama. Zbog tradicije i specifične mikroklimе u dijelu Dalmatinske zagore, ovaj soljen i isušen svinjski but jedan je od proizvoda čiju su kvalitetu iskušali između ostalog engleska kraljevska obitelj i mnogi svjetski politički lideri. Prema podacima Uprave za veterinarstvo i sigurnost hrane Ministarstva poljoprivrede na području grada Drniša i općina Promina, Ružić i Unešić ukupno je 12 proizvođača mesnih proizvoda. Perspektivu u ovoj Općini prepoznali su i neki proizvođači, među kojima je braniteljska zadruga „Petrovo polje“, pozicionirana u Ružiću, na čelu s upraviteljem Šimom Mijatovićem. Zadruga je 2013. godine otvorila suvremeni pogon za proizvodnju suhomesnatih proizvoda. Ima kapacitet za cca. 3.000 pršuta, ali je proizvodnja također usmjerena na pancete i kobasice.

Slika br. 3: Pršutana braniteljske zadruge „Petrovo polje“ u Ružiću

Izvor: <http://www.drniskiprsut.com/> (datum posjete: 20.08.2015.)

U Čavoglavama se nalazi još jedna pršutana, Dim-Mes d.o.o., vlasnika Ante Blaževića. Proizvodnja je usmjerena na trajne proizvode poput pršuta, slanine, pancete, pečenice i buđole te polutrajne proizvode kao što su šunka, dimljeni hamburger, dimljeni vrat, kobasice, te goveđi proizvodi. Znanje i posvećenost tradicionalnom načinu proizvodnje pršuta, kao i stalno ulaganje ovu su tvrtku dovele do certifikata bonitetne izvrsnosti koji je potvrda dugogodišnjeg sustavnog i kvalitetnog rada koji certificirane tvrtke svrstava u sam vrh domaćeg gospodarstva, uz bok tvrtkama iz Europske unije jer se primjenjuju ista metodologija i dokazani kriteriji. Certifikat bonitetne izvrsnosti jedan je od najvažnijih europskih standarda kojima se definira kvaliteta poslovanja te je, drugim riječima, međunarodno priznata oznaka ekonomske kvalitete i izvrsnosti poslovnog subjekta. Posljednja dva spomenuta proizvođača, članovi su vrlo aktivne "Udruge proizvođača drniškog pršuta". Udruga djeluje tako da okuplja dio proizvođača i zastupa njihove interese; aktivno sudjeluje u poboljšanju proizvodnje drniškog pršuta, te trajnih i polutrajnih suhomesnatih proizvoda u suradnji s Ministarstvom poljoprivrede i šumarstva; organizira edukaciju svojih članova; ostvaruje stručnu suradnju s domaćim i inozemnim srodnim udrugama. Ova Udruga je u suradnji sa Gradom Drnišom organizirala Međunarodni festival pršuta koji je imao za cilj obogatiti turističku ponudu šireg područja Grada Drniša, ostvariti promidžbu poduzetništva, zadrugarstva i obrta, kao i promidžbu tradicijskih

obrta i lokalnih proizvoda kroz gastronomske specijalitete s naglaskom na lokalni identitet – Drniški pršut. Prema specifikaciji proizvoda, područje proizvodnje drniškog pršuta ograničeno je na područje Grada Drniša i susjednih općina Promina, Ružić, Unešić i Biskupija, koji se nalaze u Šibensko-kninskoj županiji u regiji Jadranske Hrvatske. U spomenutom području moraju se odvijati sve faze proizvodnje drniškog pršuta osim uzgoja, tova, klanja i klaoničke obrade svinja za proizvodnju pršuta. Sirovina za proizvodnju drniškog pršuta može potjecati iz šireg zemljopisnog područja od gore navedenog područja.

Problemi u proizvodnji pršuta najviše se odnose na sirovinu, koja se većinom uvozi pa nije adekvatna za dobivanje proizvoda sa oznakom zaštite podrijetla. Prema podacima i iskustvu s terena, Savjetodavna služba Šibensko-kninske županije ističe kako je zadnjih godina u Ružiću primijećen trend da sve više gospodarstava uzgaja 10-20 komada svinja koje su kupljene kao prasad i hrani ih se do klanja. Na prostoru općine Ružić prije Domovinskog rata gotovo svako domaćinstvo je držalo i hranilo prosječno 5 svinja kako za svoje tako i za potrebe rodbine i prijatelja. Takav način proizvodnje danas ima budućnost jer se radi o „tradicionalnoj proizvodnji pršuta“ ali treba je zakonskom regulativom pojednostaviti. U tom smislu neophodno je prije svega definirati pasmine i križance svinja te tehnologiju njihova uzgoja i tova do pogodnih završnih tjelesnih masa te standardizirati tehnologiju prerade. Neophodno je pri tome voditi računa o tradiciji, na način da se ne izgube dragocjene specifičnosti ovog vrhunskog trajnog suhomesnatog proizvoda.

Drniški pršut, po svojim organoleptičkim osobinama svakako pripada skupini pršuta vrhunske kakvoće, ali je njegova prepoznatljivost i pozicioniranost kako na europskom, tako i na svjetskom tržištu još uvijek upitna. Neophodno je stoga poraditi na tome da ovaj proizvod dobije mjesto na tržištu koje zaslužuje. Nadalje, s obzirom na stvorenu zakonsku osnovu, neophodno je nazive ovih proizvoda zaštititi na nivou EU. Time bi se svakako osigurala prepoznatljivost ovih proizvoda na tržištu, što bi omogućilo da i postignuta cijena bude u skladu s kakvoćom proizvoda. Ovaj svojevrsni zaštitni znak Dalmacije dobio je certifikat zaštićenog autohtonog proizvoda uslijed čega je grad Drniš dobio službeni naziv Grad pršuta, što mu je donijelo sve predispozicije za mogućnosti vlastitog turističkog valoriziranja.

Drniški pršut samo je jedan u nizu gastronomskih specijaliteta koji mogu pridonijeti turističkoj ponudi ove zaobalne destinacije. Sam spomen na ovaj brend izaziva poticaj na turističku konzumaciju koja je u potpunosti zanemarena od strane i samih proizvođača, ali i turističkog sektora. Značajan broj proizvođača pršuta i drugih suhomesnatih proizvoda zainteresiran je za širenje vlastite djelatnosti prema turistički atraktivnijim aktivnostima u sklopu proizvodnog pogona poput upoznavanja posjetitelja s procesom proizvodnje te kušanjem i prodajom. Potrebno je utvrditi je li i gdje je dozvoljen obilazak proizvodnih pogona obzirom na stroge sanitarne uvjete, međutim postoje i drugi modeli prezentacije koji bi također mogli biti atraktivni posjetiteljima. Iz tog razloga potrebno je ukupnu gastronomsku ponudu standardizirati i temeljito organizirati njen razvoj kroz proizvodnju i ponudu, posebno koristeći eko i etno obilježja.

Vrijednost pršuta kao izvornog turističkog proizvoda, prema svemu što smo tijekom procesa analize stanja mogli utvrditi, je gotovo pa u potpunosti neiskorištena. Veliki problem u njegovoj valorizaciji je nedostatak svijesti o potencijalu ovog proizvoda kao simbola gurmanstva. Ova delicija i sve što se za nju veže nije pretvorena u dovoljno atraktivno ispričanu, zaokruženu i promoviranu metaforu grada Drniša i same regije kao gastronomske meke Dalmacije. Vidljiv je nedostatak kvalitetne lokalne

sirovine, nedostatak prezentacijskih centara, kušaona, suvenira, itd. Potrebno je usmjeriti pažnju na osmišljavanje prezentacijskih i interpretacijske sadržaja kako u samoj općini Ružić, tako i u posebno osmišljenim sadržajima ugostiteljske ponude i na agro-turističkim imanjima koja trebaju tek zaživjeti. Edukacija, kao i osvještavanje, te poticanje dionika na proaktivno djelovanje u razvoju i promociji branda, nezaobilazno je za njegovu popularizaciju. Važan vid razvoja i plasmana ovog proizvoda jest daljnje ulaganje u očuvanje njegove izvornosti (primjerice kroz snažno poticanje obnove lokalnih svinjogojskih farmi), razvoj pokaznih proizvodnji i kušaonica kao ključnih turističkih atrakcija prostora. Potrebno je razmisliti i o mogućim inovacijama koje mogu iskoristiti ovaj brend (npr. pršut kao suvenir), pa čak i do razine stvaranja novih oblika proizvoda „vegetarijanskog pršuta“ slično vegetarijanskim slasticama koje imitiraju okus mesnih proizvoda.

S obzirom na ograničenost dostupnih podatka o poljoprivrednoj proizvodnji, ova analiza stanja poljoprivrede proizašla je kao interpretacija podatka dobivenih od Hrvatske poljoprivredne agencije, Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ruralnom razvoju i ribarstvu, Udruge proizvođača dnrniškog pršuta, te intervju s višim stručnim savjetnikom za stočarstvo Savjetodavne službe Šibensko-kninske županije, Ivicom Kosorom, kao i analizom dostupne literature. Potencijal za proizvodnju sira je velik obzirom na značajan broj grla stoke pogotovo ovaca koje pasu na slobodnoj ispaši te obzirom da se radi području koje je ekološki neopterećeno što dodatno daje na kvaliteti sira i mogućnosti njegove certifikacije kao ekološkog proizvoda. Međutim, unatoč tome veliki broj uzgajivača uopće ne koristi ovce radi mlijeka, a ako i proizvode sir onda to rade prvenstveno za vlastite potrebe, na što ukazuje činjenica kako na području Općine ne postoji registrirana proizvodnja sira. Uočljiv je nedostatak osviještenosti o potencijalu razvoja ove proizvodnje te nedostatak nekog oblika zadružnog gospodarstva.

Prisutna je i nedovoljna valorizacija sira iz mješine/mišine/mijeha proizvedenog od ovčjeg, kozjeg ili kravljeg mlijeka, kojeg je Ministarstvo kulture uvrstilo na listu nematerijalnih kulturnih dobara što može imati golemi značaj prilikom brendiranja ove delicije. Zbog neinformiranosti i needuciranosti, evidentno je kako stanovništvo u općini Ružić nije prepoznalo svoju priliku u tome. Veća potražnja tržišta i potrošača za specifičnim prehrambenim proizvodima poput autohtonog mrvljenog sira iz mješine idu u korist onima koji se namjeravaju okušati u njegovom specifičnom načinu spravljanja te promoviranju u Hrvatskoj i izvan njezinih granica.

Slika br. 4: *Sir iz mješine/mišine*

Posebnost ovom siru daje način njegove izrade koje se sastoji od spoja tradicionalne proizvodnje na poljoprivrednim gospodarstvima prenošene s generacije na generaciju i načinu čuvanja. Čuva se u kozjim ili ovčjim, odnosno jarećim ili janječim stručno pripremljenim mješinama i to mu daje neobičan okus, a ne treba zanemariti i prisutnost upotrebe prirodnog sirila izuzetog od aditiva. Uobičajeno se

proizvodi sezonski od viškova ovčjeg mlijeka tijekom ljetne ispaše ovaca u planinama, te se krajem ljeta i ujesen može naći u prodaji samo na kućnim pragovima samih proizvođača, članova Udruge Mišinac, a gotovo ga je nemoguće pronaći na policama trgovina.

Današnja se proizvodnja sira iz mješine u određenoj mjeri ipak razlikuje, u odnosu na prijašnji proces, što se manifestira prvenstveno u vrsti mlijeka te u izmijenjenom sastavu pasmine ovaca ili koza. No, na području Općine Ružić i dalje je evidentiran velik broj ovce pramenke koja je potrebna kako bi ovaj specijalitet zadržao svoju izvornu vrijednost. Ne treba izostaviti unapređenje kvalitete i brendiranje lokalnih vina te njihovu ponudu na području cijelog prostora, što također može imati značajan učinak na daljnji razvoj turističke ponude prostora. Na području Općine od crnih sorata vina, koje su ujedno i autohtone, najzastupljenije su Plavina, Lasina i Babić. Također je zabilježena i sadnja Merlota, Caberneta sauvignona, te Syraha. Autohtone bijele sorte popularne na ovom području su Debiti i Maraština, ali se sade također Pošip i Pinot. Plavina crna/Plavka rasprostranjena je po cijeloj regiji Primorske Hrvatske. Vina ove sorte su kvalitetna i lagana, blagih alkohola i ujednačene kiselosti, a zbog laganih tanina prikladna za proizvodnju rose vina. Lasina crna/Vlaina najviše je raširena na Skradinskom i Drniškom području. Vina su kvalitetna, srednje jaka do jaka, sa izraženim voćnim mirisima trešnje, maline, s primjesama proljetnog livadnog cvijeća. Debit bijeli/Bilina kao udomaćena sorta rasprostranjena je na cijelo području sjeverne i srednje Dalmacije i Dalmatinske zagore. Vina su kvalitetna, svijetlije žute do slamnate boje, srednje alkoholne jakosti, te voćnog mirisa na zrelu marelicu, bananu i dunju, te se poslužuje uz jela od bijelog mesa i ribu. Maraština bijela/Rukatac je autohtona sorta koja vjerojatno spada u skupinu Malvazija, te je zastupljena u cijeloj vinogradarskoj regiji Primorske Hrvatske. Zbog velikog udjela šećera koriti se za pravljenje desertnog vina - Prošeka. Zelenkasto žute je boje, sa prevladavajućim aromama zrelog voća i meda, a poslužuje ga se uz bijelo meso i oboritu ribu.

Ekološka proizvodnja hrane

Na ovom području, kao i u ostatku Hrvatske, najzastupljenija je konvencionalna poljoprivreda koju odlikuje korištenje mineralnih gnojiva, agrokemikalija, te upotreba tretiranog sjemena. Nepostojanje većih okolišnih onečišćivača (tvornica, rafinerija i drugih industrijskih pogona) predstavlja izvrstan preduvjet razvoja ekološki prihvatljive i održive poljoprivrede temeljene na konceptu uzgoja organskih proizvoda, što ova općina ima. Veliki broj neobrađenih poljoprivrednih površina u Ružiću kao i onih na kojima je prisutan ekstenzivan način poljoprivredne proizvodnje mogao bi se preusmjeriti na ekološku proizvodnju, koja bi zbog ostvarene dodane vrijednosti mogla povećati konkurentnost OPG-ova.

Razlika u pristupu u konvencionalnoj i ekološkoj poljoprivredi nalazi se u ekonomskom i tehnološkom principu. Konvencionalna poljoprivreda se fokusira na postizanje maksimalnih prinosa specifičnih kultura, a bazira se na prilično jednostavnom promišljanju: prinosi se povećavaju unošenjem tvari i uklanjanjem rizika – „štetnika“. Ovakva praksa nije opravdana jer se uništavaju proizvodne površine, ugrožava bio raznolikost, podržava štetna industrija, potiču klimatske promjene i slično.

Ekološka poljoprivreda ima kompleksniji pristup koji pored same proizvodnje predstavlja i očuvanje prirodnih resursa. Pristup ekološke poljoprivrede razbija linearni proces i pretvara ga u kružni tok

tvari i energije. Poljoprivrednik s tla iznosi određene proizvode, međutim kružni tok se zatvara uz pomoć kompostiranja, zelene gnojidbe odnosno gnojiva proizvedenog na samom gospodarstvu.

Ekološka proizvodnja poseban je sustav održivoga gospodarjenja u poljoprivredi i šumarstvu koji obuhvaća uzgoj bilja i životinja, proizvodnju hrane, sirovina i prirodnih vlakana te preradu primarnih proizvoda, a uključuje sve ekološki, gospodarski i društveno opravdane proizvodno-tehnološke metode, zahvate i sustave, najpovoljnije koristeći plodnost tla i raspoložive vode, prirodna svojstva biljaka, životinja i krajobraza, povećanje prinosa i otpornosti biljaka pomoću prirodnih sila i zakona, uz propisanu uporabu gnojiva, sredstava za zaštitu bilja i životinja, sukladno s međunarodno usvojenim normama i načelima. Ekološka proizvodnja, odnosno poljoprivreda je dugoročno etički, socijalno, zdravstveno i ekonomski prihvatljivija od konvencionalne proizvodnje.

Slika br. 5: Znak za hrvatski eko proizvod

Izvor: Pravilnik o deklaraciji i označavanju ekoloških proizvoda, Ministarstvo poljoprivrede

Prema popisu subjekata u ekološkoj proizvodnji koji imaju certifikat, odnosno potvrđnicu objavljenu 2013. godine od strane Ministarstva poljoprivrede, u općini Ružiću nije registriran niti jedan proizvođač ekološke hrane. Inače, certifikatom se registriranoj djelatnosti potvrđuje da su proizvodi proizvedeni sukladno zakonima i pravilnicima o ekološkoj proizvodnji, a njegovim dobivanjem, proizvođač ima pravo na korištenje znaka „ekoproizvod“. Zadnji korak je podnošenje zahtjeva za izdavanjem Rješenja o pravu korištenja znaka Ministarstvu poljoprivrede. Zahtjev za eko markicu se svake godine mora ponovo tražiti za svaki pojedini proizvod. Ekološka poljoprivreda je u potpunosti integrirana u politiku ruralnog razvoja i ima strateško dugoročno značenje za održivi razvitak hrvatskog ruralnog prostora i poljoprivrede, kao što je i navedeno u Akcijskom planu razvoja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2011.-2016. godine.

Kao prepreku u bavljenju stočarstvom, navedena je i pojava vuka koji je sastavni dio faune i dio tradicije života brdskih područja, ali i uzrok štete koju počinu na domaćoj stoci i divljači. Stanovnici ove Općine maksimalno se zauzimaju za njegovu zaštitu koja ga i pripada prema Konvenciji o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa koje je Hrvatska potpisnica zajedno sa ostalim članicama Europske Unije. No, i dalje ostaje pitanje kako zaštititi ne samo stočare, nego i tradicionalan način života odnosno bavljenja ekstenzivnim stočarstvom. Ne treba zanemariti niti zaštitu lovnog turizma koji je sve više prisutan na tom području. Prema podacima Hrvatskog lovačkog saveza, u općini Ružić postoji Lovačko društvo „Sokol“ sa sjedištem u Kljacima.

Šumarstvo

U ovom dijelu su prikazani ukratko podaci o šumarstvu, na temelju javno dostupnih podataka koje obznanjuju Hrvatske šume d.o.o. - tvrtka koja gospodari šumama i šumskim zemljištem u Republici Hrvatskoj⁶

⁶ <http://javni-podaci.hrsume.hr/>

Područjem Općine upravlja Uprava šuma Podružnica Split koja se sastoji od 17 šumarija, između ostalih i Šumarija Drniš koja je nadležna za ovo područje, i to kroz tri gospodarske jedinice (GJ Drvenjak – Kamensko, GJ Svilaja i GJ Moseć Srnobor).

U nastavku se navode osnovni podaci o šumama na području Općine.

Opis	m ³	ha
Ukupna površina	0	12.017
Obrasla površina	0	6.868
Ukupna drvena zaliha	57.072	0
Tečajni godišnji prirast	1.424	0
Etat prethodnog prihoda	0	0

Cilj gospodarenja šumama u Općini treba biti održivo i skladno korištenje svih funkcija šuma i trajno poboljšavanje njihova stanja, te stavljanje istig u funkciju održivog razvoja, posebice putem korištenja Mjera Programa ruralnog razvoje te razvoj lovno, kao jednog do selektivnih oblika turizma.

2.5.3.2. Turizam

Turizam predstavlja važan čimbenik i veliki potencijal razvoja cijele Šibensko-kninske županije. Od prvih početaka razvoja turizma na ovom prostoru, ponuda na kojoj se temelji cijeli turizam je ponuda „sunce i more“, sa skromnom ponudom ostalih oblika turizma. Prema tome, zasigurno postoji potreba za razvojem konkurentnijih, održivijih oblika turizma koji će proširiti ponudu područja na više tržišta te zadovoljiti potrebe većeg broja turista. Osim samog razvoja ostalih oblika turizma, na području Šibensko-kninske županije postoji potreba za diferenciranjem turističke ponude, što označava orijentiranu i odgovornu viziju razvoja turizma.

Što se tiče same općine Ružić, turizam može postati ključni čimbenik razvoja ovog područja. Geografski položaj, blaga klima, očuvani okoliš čine ovo područje izrazito pogodnim za razvoj raznih oblika turizma. Ovdasnje stanovništvo gotovo se uopće i ne bavi turizmom, ali njegov razvoj može stanovnicima riješiti egzistencijalna pitanja, kao i što može potaknuti mnoge iseljenike da se vrate na ovo područje. Na području općine najveći potencijal ima razvoj ruralnog, seoskog ili agro turizma. Ne treba zanemariti i mogući razvoj ostalih oblika kao što su: gastro, robinzonski, sportski, lovni, avanturistički, ciklo turizam i mnogi drugi.

Kada govorimo o smještajnom kapacitetu na području općine Ružić trenutno su registrirane dvije kuće za odmor u domaćinstvu za ukupno 10 osoba i dva apartmana u domaćinstvu za 8 osoba.

Na temelju postojećeg stanja razvoja turizma na području općine Ružić nameću se sljedeći zaključci:

- Ne postoji autonomna i globalna valorizacija resursne osnove
- Ne postoji interesni proces komercijalizacije atrakcija i događanja
- Ne postoje subjekti koji funkcioniraju na poduzetničkoj osnovi (turistički uredi i agencije)
- Atrakcije i kulturno-sportska događanja nisu u funkciji poticaja turističkih posjeta (prirodne ljepote, gradine, kulturno-sportske manifestacije i sl.)
- Ne postoji dovoljno smještajnih kapaciteta

- Razvoj seoskog turizma i iskorištavanja postojećih atrakcija u Zagori je nužnost za ravnomjerniji turistički razvoj

Općina Ružić nema turističku zajednicu koja bi promovirala turizam, pomagala oko podizanja kvalitete boravka, informiranja gostiju i koja bi općenito podigla kvalitetu razvoja turizma. Pored toga, općina Ružić ne spada u nadležnost niti jedne susjedne turističke zajednice. Iz tog razloga, ne postoje podatci o dolascima i noćenjima na području općine. Da bi se dobilo uvid u trenutno stanje turizma i turističkog prometa, analiziralo se turizam grada Drniša- najbližeg središta koje ima donekle razvijen turizam te turističku zajednicu.

Analiza turističkog prometa na razini Grada Drniša

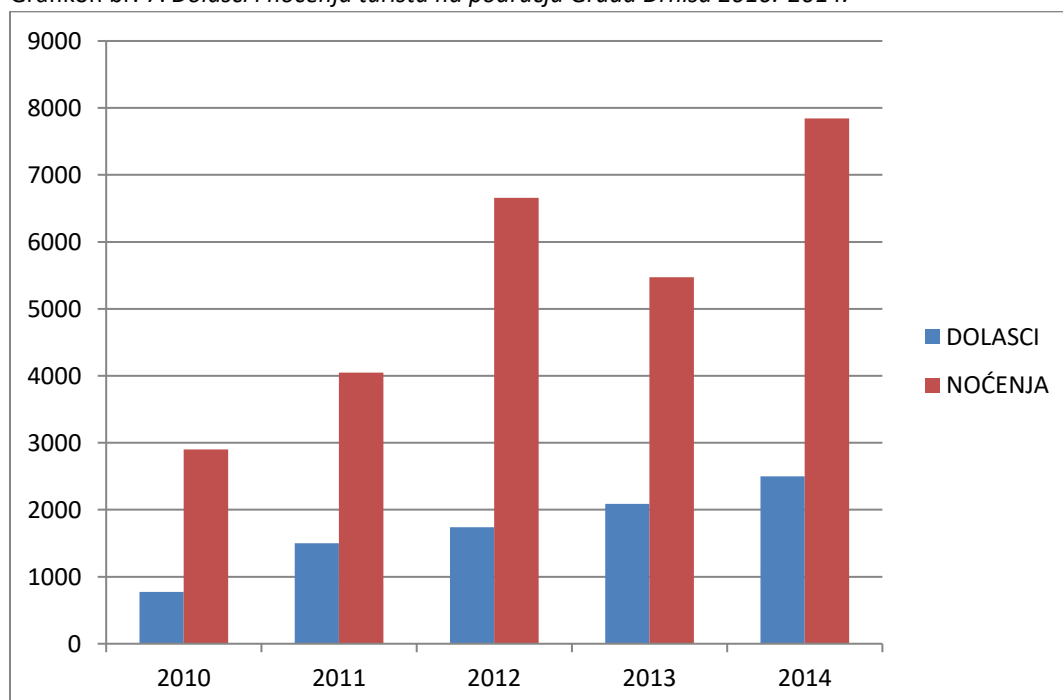
Tijekom 2014. godine na području grada Drniša zabilježen je turistički promet od 2.498 turističkih dolazaka što je za 20% više nego u 2013. godini. Sličan trend rasta broja turističkih dolazaka vidljiv je u čitavom promatranom periodu od 2010. do 2014. godine. Kretanje broja noćenja u promatranom periodu prati vrlo sličan trend, a u 2014. godini evidentirano je ukupno 7.841 noćenje.

Tablica br. 28: Dolasci i noćenja turista na području Grada Drniša 2010.-2014.

	DOLASCI			NOĆENJA		
	domaći	strani	UKUPNO	domaći	strani	UKUPNO
2010.	450	324	774	1.653	1.250	2.903
2011.	686	815	1.501	1.543	2.503	4.046
2012.	625	1.116	1.741	2.513	4.147	6.660
2013.	573	1.513	2.086	1.075	4.397	5.472
2014.	755	1.743	2.498	2.352	5.489	7.841

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: TZ Drniš

Grafikon br. 7: Dolasci i noćenja turista na području Grada Drniša 2010.-2014.

Ovakav trend rasta posjećenosti praćen je povećanjem smještajnog kapaciteta. Tako se broj postelja od 2010. do 2014. povećao za 85%, a njihova popunjenost raste iz godine u godinu te je 2014. godine bila na najvišoj razini od 17,10%.

Sezonski karakter turizma na ovom području možemo primijetiti kada se promatra ukupan broj dolazaka i dolasci stranih posjetitelja, ali gotovo uopće ne kada promatramo dolaske domaćih posjetitelja. Stoga, zaključujemo da je glavni motiv za dolazak domaćih posjetitelja „posjet rodbini i prijateljima“. Naime, kako pokazuje istraživanje „Turistička aktivnost domaćeg stanovništva u 2013. godini“ taj motiv glavni je za 36% višednevnih putovanja domaćeg stanovništva. Analogno tome, identičnu situaciju pronalazimo analizom ukupnog broja noćenja te njihovom razdiobom na noćenja ostvarena od stranih i domaćih posjetitelja.

Što se tiče strukture gostiju prema zemlji podrijetla prevladavaju gosti iz Hrvatske koji su u 2014. godini ostvarili 30% svih noćenja, odnosno ukupno 2.352 noćenja i 755 dolazaka. U 2013. godini taj udio je bio znatno manji (19,65%). Drugi po broju noćenja i u relativnom i u apsolutnom iznosu su gosti iz Njemačke koji su također povećali svoj udio u dolascima sa 18,22% u 2013. na 25,09% u 2014. godini. Slijede gosti iz Francuske, Belgije, Nizozemske, Velike Britanije, Italije, Švicarske, Austrije te ostalih zemalja.

Tablica br. 29: *Struktura smještajnih kapaciteta na području TZ Drniš*

Vrste smještajnih jedinica	Broj ležajeva	Broj pom. ležajeva
Apartmani i sobe u domaćinstvu	53	5
Kuće za odmor	87	17
Seljačko domaćinstvo	18	0
Hotel	27	0
UKUPNO	185	24

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Ured državne uprave – ispostava Drniš

Kako vidimo iz gornje tablice, najveći dio smještajnog kapaciteta istraživanog područja spada pod kuće za odmor, a zatim na apartmane i sobe u domaćinstvu. Opći problem je što veliki broj objekata radi samo po dogovoru, tako da je za precizno utvrđivanje njihova broja i sezonalnosti potrebno provesti istraživanje. Najviše smještajnih jedinica izraženih u ukupnom broju ležajeva (160) ima jedinica lokalne samouprave Grad Drniš, a ostatak ukupnog smještajnog kapaciteta otpada na tri ostale općine Promina, Ružić i Unešić. Od toga 119 ležajeva dostupno je u različitim vrstama smještaja tijekom cijele godine, ostatak smještajnog kapaciteta je sezonskog karaktera obuhvaćajući period uglavnom od 1. svibnja do 1. listopada.

2.6. Prostorno planiranje i infrastruktura

2.6.1. Prostorno planiranje

U analizi prostornog planiranja i infrastrukture, uz informacije općinske uprave korišteni su podaci usvojenog Prostornog plana uređenja Općine Ružić sa odgovarajućim izmjenama i odredbama iz 2012. godine.

Smještaj izgradnje gospodarskih zona proizvodnih i ostalih poslovnih sadržaja lokalnog značaja utvrđene su prostornim planom.

Tablica br. 30: *Smještaj izgradnje gospodarskih zona*

Gospodarska namjena	Naselje	Površina ha
Proizvodna i poslovna namjena	Čavoglave, Kljake, Mirlović polje/Vriska glava (punionica vode), Ružić	35,73
Proizvodne poljoprivredne namjene	Kljake	5,4
Komunalno servisna i poslovna namjena	Umljanović (pumpa)	2,3
Ugostiteljsko-turistička	Mirlović polje, Krakovača	19,9
UKUPNO		59

Izvor: UHY Savjetovanje, prema: Prostorni plan općine Ružić

2.6.2. Prometna infrastruktura

2.6.2.1. Cestovni promet

Područjem Općine Ružić prolazi mreža državnih, županijskih i lokalnih prometnica.

Za potrebe odvijanja cestovnog prometa na području Općine Ružić određena je osnovna mreža javnih cesta:

Državne ceste

- državna cesta D56 (D33 (Drniš)–Muć–Klis– Grlo (D1)).

Županijske i lokalne ceste

Postojeća cestovna mreža županijskih i lokalnih cesta ne zadovoljava aspiracije budućeg razvoja u odnosu na mikro i makro-regionalni položaj Općine.

- županijske ceste Ž6095, Ž6096, Ž6097 i Ž6098, te

- lokalne ceste L65052, L65055, L65056

Nerazvrstane ceste

Općina Ružić napravila je registar nerazvrstanih cesta. Unutar registra se nalazi 215 cesta s ukupnom dužinom od 224 km.

Javni cestovni promet

Javni prijevoz ne udovoljava u potpunosti potrebama općine. općina Ružić nema organiziran redovni autobusni linijski prijevoz. No kada govorimo o međugradskom prometu, postoji redovita linija Drniš-

Split (6 puta dnevno). Za osnovnoškolce na razini općine postoji organizirani prijevoz između naselja a za srednjoškolce je organiziran prijevoz do srednje škole u Drnišu. Prometne linije privatnih prijevoznika konstantno nailaze na nevolje, ponajviše financijske prirode te se konstantno mijenjaju.

2.6.3. Vodoopskrba i odvodnja

Vodoopskrba drniškog područja bazira se na vodozahvatu "Čikola", sagrađenom krajem 80-tih godina 20. stoljeća. Instalirani kapaciteti crpki u vodocrpilištu su nominalno oko 240 l/s, dok je u praksi maksimalno 180 l/s jer je jedna crpka uvijek izvan pogona i pretpostavlja se da je djelomično i uzrok sve manjoj količini vode u Čikoli. Na području općine postoje naselja koja nisu u potpunosti spojena na vodovodnu mrežu.

Naselja koja nisu u potpunosti spojena na vodovodnu mrežu:

- Mirlović polje, zaseok Drvenjak - oko 20 domaćinstava nije spojeno na vodovodnu mrežu.
- Gornji Moseć - oko 20 domaćinstava nije spojeno na vodovodnu mrežu.
- Baljci - 10 domaćinstava nije spojeno na vodovodnu mrežu.
- Gornji Gradac - 8-10 izgrađenih objekata nisu spojeni na vodovodnu mrežu.
- Gornje Otavice - nekoliko objekata nije spojeno na vodovodnu mrežu.

Za naselja Mirlović polje i Gornji Moseć već su izrađeni projekti. Što se tiče domaćinstava u Baljcima, gdje se radi o povratničkim obiteljima za njih još nije napravljen projekt. Tim projektom moglo bi se riješiti pitanje vodoopskrbe Gornjeg Gradaca te Gornjih Otavica gdje je u fazi obnove nekoliko objekata.

Javna odvodnja u je u potpunosti nezadovoljavajuća te se glavnina kućanstava i objekata prilikom odvodnje koristi privatnim septičkim jamama. Javna kanalizacija je izgrađena jedino u gradu Drnišu. Godine 2008. izgrađen je kolektor, a planirana je izgradnja uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, na obali rijeke Čikole, nedaleko od mosta.

Rješenje odvodnje oborinskih i otpadnih voda na području drniške regije je naglašen problem jer se vode većinom disponiraju u tlo preko upojnih jama, dok se samo na nekim mjestima prethodno čiste kroz septičke jame. Velik broj divljih odlagališta, obzirom na propusnost krške podloge, predstavlja izrazito opasnu prijetnju vodoopskrbnom sustavu čitavog područja.

2.6.4. Zaštita okoliša

Brojne vrijedne i osjetljive površine onečišćene su neodgovarajućim ili nekontroliranim odlaganjem različitih vrsta otpada. Za dio njih već je utvrđen rizik za zdravlje ljudi i okoliš. Danas se deponiranje komunalnog otpada i posebnog otpada vrši nekontrolirano na neistraženim područjima.

2.6.4.1. Upravljanje i odlaganje otpada

Na području Općine Ružić organizirano prikupljanje i odvoz komunalnog otpada vrši poduzeće „Gradska čistoća“ d.o.o. Drniš. Na području općine ne postoji odlagalište otpada, te se otpad odvozi na odlagalište komunalnog otpada „Moseć“ koje se nalazi na području Grada Drniša.

Općina izradila je Plan gospodarenja otpadom za Općinu Ružić za razdoblje od 2012. do 2020. godine, za koji je ishodovana suglasnost od strane nadležnog ureda Šibensko kninske županije⁷.

Sukladno važećem Prostornom planu uređenja Općine građevine za obradu otpada (skadišta, reciklažna dvorišta) mogu se smjestiti isključivo u izdvojenim zonama gospodarske namjene. Jedno reciklažno dvorište građevinskog otpada planirano je na području gospodarske zone u Kljacima na lokaciji sadašnjeg divljeg odlagališta Kljaci – Rudnik. Prostornim planom uređenja općine Ružić određena je lokacija za izgradnju reciklažnog dvorišta za građevinski otpad.

Komunalni otpad iz kućanstava prikuplja se u 170 kontejnera zapremnine 1100 litara, a koji su zatvorenog tipa te onemogućavaju rasipanje otpada i širenje neugodnih mirisa.

Prikupljanje i odvoz komunalnog otpada obavlja se jednom tjedno specijalnim vozilom (auto smečar) zatvorenog tipa, zapremnine 14 m³.

Prema podacima poduzeća Gradska čistoća d.o.o. Drniš u 2015. godini, na području Općine Ružić prikupljeno je i zbrinuto 280 tona miješanog komunalnog otpada⁸.

Mjere odvojenog prikupljanja otpada se primjenjuju kroz zelene otoke (u 2015. godini uz 3 postojeća zelena otoka u naseljima Gradac, Ružić i Kljake, postavljana su još dva zelena otoka na lokacijama uz groblja u Gradcu i Kljacima koja imaju i spremnike za metal) te se planira tijekom 2016. osigurati odvojeno prikupljanje tekstila postavljanjem odgovarajućeg broja spremnika, te nabavu spremnika od 100 litara koje će podijeliti kućanstvima za odvojeno prikupljanje papira i miješanog komunalnog otpada.

2.6.4.2. Ostali aspekti zaštite okoliša

Na području općine Ružić nema područja zaštićenih Zakonom o zaštiti prirode. Sukladno stručnoj podlozi zaštite prirode na području općine Ružić (Državni zavod za zaštitu prirode, 2009.) za zaštitu su predložena slijedeća područja:

- Posebni rezervat šumske vegetacije – Svilaja (naselja Baljci/Mirlović polje/Čavoglave)
- Spomenik parkovne arhitekture Otavice – drvored (naselje Ružić)

2.6.5. Energetski sustavi

Unapređenje i izgradnja elektroenergetskog sustava označava dio ukupnog gospodarskog i socijalnog razvoja. Na području općine Ružić postoje: prijenosni sustav - 220 kV dalekovod RS Brinje – TS Konjsko.

Obnovljivi izvori energije

Vezano za obnovljive izvore energije potrebo je istaknuti da se na području Općine planira projekt vjetroelektrane Svilaja, nositelja projekta JURA ENERGIJA d.o.o., te velike mogućosti za realizaciju manjih hidroelektrana.

---

⁷ Plan gospodarenja otpadom prihvaćen je od strane Općinskog vijeća Općine Ružić dana 16. prosinca 2012. godine, a Zaključak o prihvatanju objavljen je „Službenom vjesniku Šibensko-kninske županije“ br. 03/14.

⁸ Izvješće o provedbi Plana gospodarenja otpadom OPĆINE RUŽIĆ za 2015. godinu

Rudarstvo

Na temelju Rješenje Ministarstva gospodarstva, Povjerenstva za utvrđivanje rezervi mineralnih sirovina, od 10. studenog 2015., na eksploatacijskom polju „Ružići“ potvrđene su značajne eksploatacijske (pridobive) rezerve gipsa, a izvođenjem rudarskih radova Općina bi mogla ostvariti značajnu financijsku korist s osnova naknade za koncesiju.

Na području Općine, trgovačkom društvu Girk Kalun d.d. Drniš, odobrena su eksploatacijska polja kvarcita „Baljci gradac I“ površine 4,45 ha i „Baljci gradac II“ površine 7,37 ha.

2.6.6. ICT

Prijenosni sustavi na tranzitnoj i lokalnoj razini bazirani su na svjetlovodnom sustavu "Jadranko" i svjetlovodnim sustavima na području Županije i usmjerenim radiorelejnim sustavima koji povezuju izdvojene pretplatničke stupnjeve i ATC s područja Županije na tranzitne ATC Šibenik i dovoljnog su kapaciteta da zadovolje sve potrebe građanstva i gospodarstva Županije za telekomunikacijskim uslugama i obave sav telekomunikacijski promet tijekom cijele godine bez obzira na prometne špice tijekom turističke sezone.

Područje Drniša i okolice u potpunosti je pokriveno nepokretnom telekomunikacijskom mrežom koja se sastoji od ATC Drniš, izdvojenih pretplatničkih stupnjeva i samostalni ATC montiranih u pojedinim naseljima. Komutacije su svjetlovodnim i radiorelejnim prijenosnim sustavima povezane dijelom na ATC Drniš, a dijelom na ATC Šibenik. Sve veze ostvarene su preko radiorelejne postaje Krtolin tako da nema potrebe za radio koridorima u naseljenim područjima.

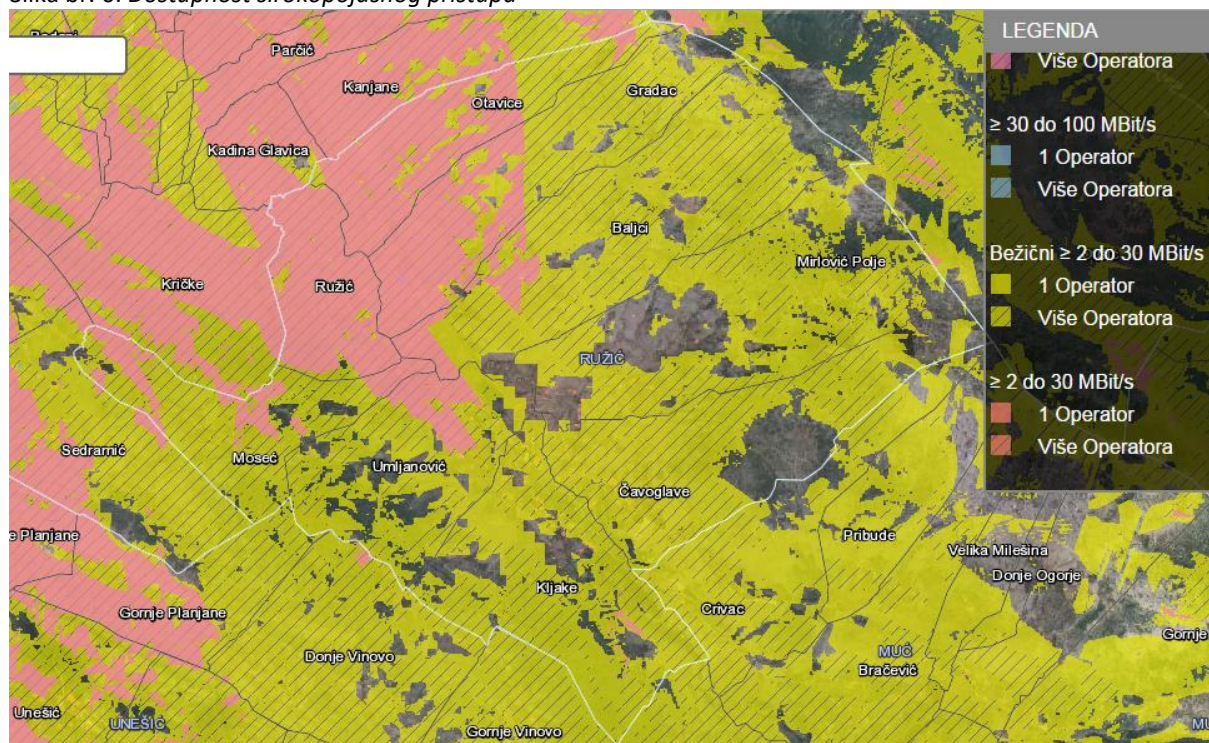
Za povezivanje izgrađenih komutacija korišteni su svjetlovodni i usmjereni radiorelejni prijenosni sustavi dovoljnog kapaciteta te se telefonski promet izgrađenih ATC odvija na zadovoljavajući način. U svim ATC ima neiskorištenih kapaciteta.

Od posebnih mogućnosti telekomunikacijske mreže croapak, Internet, paging, širokopojasni priključak, uočljiv je znatan porast internet priključaka i u narednom razdoblju se može očekivati značajan porast tog vida komuniciranja. Ostale usluge znatno su skromnije zastupljene i nije za očekivati njihov znatniji rast u slijedećem planskom razdoblju. Digitalizacija telekomunikacijske mreže omogućila je uvođenje u mrežu novih usluga kao što su ISDN usluge, širokopojasne funkcije do samog pretplatnika, paging što zahtijeva odgovarajuću podršku računala koje upravlja ATC-om. Osnovni nedostatak telekomunikacijske mreže u Županiji je analogna tranzitna ATC u Šibeniku koja nije u stanju zadovoljiti tehničke zahtjeve novih usluga.

Uočljiv je i konstantan i znatan porast mobitel i GSM priključaka te se u tim mrežama, a naročito kod GSM-a može očekivati znatno proširenje mreže kako bi se osigurao dovoljan kapacitet i pokrivenost cijelog teritorija općine.

Slika br. 6: Dostupnost širokopojasnog pristupa

Izvor: <http://www.hakom.hr/> (datum posjete: 18.12.2015.)

Ovakav prikaz obuhvaća područja, prikazana različitim bojama, za koja operatori imaju mogućnost pružanja širokopojasnog pristupa internetu pristupnim brzinama od 2 do 30 Mbit/s, od 30 do 100 Mbit/s i većim od 100 Mbit/s putem vlastite infrastrukture, odnosno područja na kojima pojedini operateri mogu u kratkom roku i bez značajnijih ulaganja spojiti korisnike na vlastitu pristupnu širokopojasnu infrastrukturu.

2.6.7. Društvena infrastruktura

2.6.7.1. Odgoj i školstvo

Dječji vrtić „Drniš“

U okviru predškolskog odgoja na području drniške regije djeluje Dječji vrtić "Drniš" s područnim uredom među ostalim i u Ružiću. Dječji vrtić Gradac smješten je u 30-ak metara četvornih velikoj prostoriji osnovne škole u Gradcu. Vrtić godišnje pohađa 18-20 djece različitih uzrasta, od 4-godišnjaka do predškolske generacije. Iako djeluje u neadekvatnim uvjetima, daleko od minimuma pedagoških standarda za predškolski odgoj, zahvaljujući profesionalnosti, trudu i predanosti odgojiteljica i ostalog osoblja, djeca ipak u prvi razred osnovne škole polaze oboružana svim potrebnim znanjem i vještinama.

Osnovna škola „Ivan Meštrović“

Osnovna škola Ivan Meštrović u Gradacu područno je odjeljenje Osnovne škole Antuna Mihanovića Petropoljskog u Drnišu. Škola pokriva svih devet naselja općine Ružić, s tim da u naselju Čavoglave egzistira područno odjeljenje od 1. do 4. razreda sa ukupno 5 učenika.

Po prvi put u povijesti ove ustanove u ovoj školskoj godini došlo je spajanja razrednih odjeljenja pa „prvašići“ i „drugašići“, njih 13-ero, čine jedan razred. U predratnom razdoblju ovu školu je pohađalo više od 1.000 učenika. Prostor općine u ratu je uvelike opustošen i devastiran, pa tako i prostor škole koji se još uvijek nije renovirao iako će prema broju novorođene djece biti potreban veći kapacitet u sljedećih 5-6 godina.

2.6.7.2. Zdravstvo i socijalna skrb

Institucije primarne zdravstvene skrbi obuhvaćaju: ambulante opće medicine, zdravstvene zaštite dojenčadi i male djece, školske djece i mladeži, medicine rada, žena, hitnu medicinsku pomoć, zdravstvenu zaštitu i liječenje usta i zubi, patронаžnu djelatnost i kućnu njegu. Na području općine u svrhu zdravstvene skrbi nalazi se:

- Ambulanta opće medicine, Kljaci

Ostale obližnje institucije zdravstva i socijalne skrbi koje stanovnici koriste, nalaze se u gradskom središtu Drnišu i u županijskom središtu Šibenik. Na drniškom području aktivno djeluje 5 timova hitne medicinske pomoći tijekom 24 sata, uz dežurni noćni tim.

Potreba za većim brojem zdravstvenih stanica je neminovna kao i potreba za dodatnom ambulantnom opremom.

Na području županije kvartarni sektor karakterizira niz slabosti među kojima su najizraženiji nedovoljan broj zdravstvenih stanica kao i pratećeg medicinskog osoblja (liječnici, medicinske sestre, timovi hitne pomoći) te dodatne zdravstvene opreme u ambulantama i domovima zdravlja.

2.6.7.3. Kultura

Materijalna kulturna baština

Tablica br. 31: *Popis kulturnih dobara na području općine Ružić*

Naziv	Mjesto
Crkva Preobraženja Gospodinova	Baljci
Crkva Male Gospe	Gradac
Kasnobarokna česma	Gradac
Antimalarična stanica	Otavice
Kuća obitelji Meštrović	Otavice
Zgrada Osnovne škole „Ivana Meštrović“	Otavice
Crkva Presvetog Otkupitelja (Mauzolej obitelji Meštrović)	Ružić

Izvor: Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture

Crkva Preobraženja Gospodinova

Grkokatolička crkva Preobraženja Gospodinova u mjestu Baljci je uvrštena u Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture. Podignuta je prema projektu poznatog klasicističkog graditelja Valentina Presanija, vjerojatno u prvoj polovici 19. stoljeća. Do danas su joj uglavnom sačuvani vanjski zidovi i zvonici kojima su se urušile kupole. Unutrašnjost crkve gotovo je u cijelosti urušena u Drugom svjetskom ratu, tako da crkva danas nije u funkciji. Crkva je longitudinalna trobrodna građevina s polukružnom apsidom na istočnom zidu glavnog broda. Na glavnom zapadnom pročelju dominira središnji zabatni rizalit, koji je bio raščlanjen s četiri plitka toskanska pilastra (krajnji sjeverni pilastar se u cijelosti srušio). Iznad glavnog ulaza je posvetna ploča.

Slika br. 7: *Crkva Preobraženja Gospodinova*

Izvor: www.slobodnadalmacija.hr (datum posjete 21.10.2015.)

Crkva Male Gospe

Crkva Male Gospe je građevina u baroknom stilu jednobrodna je kamena građevina pravilne orijentacije s kvadratnom apsidom i sakristijom. Građena je u baroknom stilu na mjestu srednjovjekovne crkvice sv. Petra. Na glavnom portalu glatkih kamenih okvira dvije su stilizirane konzole s ukrasom lišća. Iznad je plitka polukružna luneta s rustičnim kipom Madone i pločom s natpisom koji spominje godinu restauracije crkve. Sakristija je uz sjevernu stranu svetišta dodana sredinom 19. stoljeća. Crkva Male Gospe je uništena u Domovinskom ratu pa je obnovljena metodom faksimila. Ispred crkve su postavljeni stećci i drugi arheološki kameni ulomci te se pruža lijep pogled na cijelo naselje Grada te prostor općine Ružić u Petrovom polju.

Slika br. 8: *Crkva Male Gospe*

Izvor: www.slobodnadalmacija.hr (datum posjete 21.10.2015.)

Kasnobarokna česma

Česma ima javni karakter i nalazi se u središtu naselja Gradac. Česma je sagrađena 1792. godine u obliku duguljastog kamenog zida s trokutastim povišenjem na sredini u kojem su dva otvora kroz koje protječe voda. Iznad je kamena ploča s urezanim natpisom i godinom gradnje, oivičena reljefnim stupićima s bazama i kapitelima, lišćem i stiliziranim šiljastim završecima, a pri dnu svinutim reljefnim ukrasima. S lijeve strane točila u zidu je kamena ploča za odlaganje, a nešto podalje šest željeznih prstenova za vezivanje stoke.

Slika br. 9: *Kasnobarokna česma*

Izvor: www.slobodnadalmacija.hr (datum posjete 21.10.2015.)

Mauzolej obitelji Meštrović – Crkva Presvetog Otkupitelja

Mauzolej obitelji Meštrović ujedno i Crkva Presvetog Otkupitelja sagrađena je na brežuljku južno od sela Otavice i posljednje je počivalište velikog hrvatskog kipara Ivana Meštrovića (1883., Vrpolje, Hrvatska – 1962., South Bend, Indiana, USA) te najbližih članova njegove obitelji: majke Marte, oca Mate, braće Marka i Petra, sina Tvrtka i supruge Olge. Crkva je dio mreže muzeja Ivana Meštrovića, koji su posvećeni očuvanju, istraživanju i promicanju djela i života Ivana Meštrovića, jednog od najistaknutijih hrvatskih umjetnika prve polovice 20. stoljeća, koji je djelovao kao kipar, slikar, arhitekt i pisac.

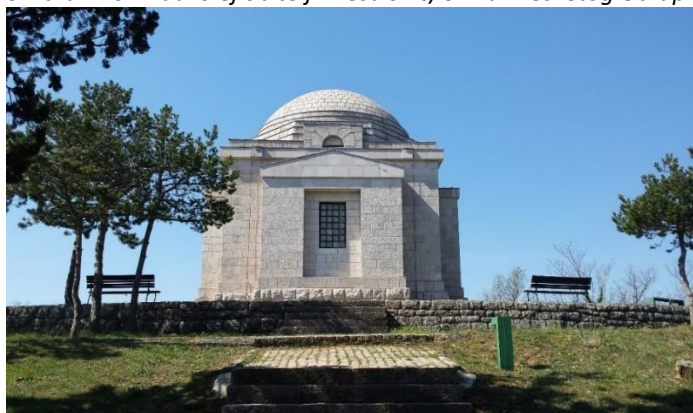
Zahvaljujući njegovoj Darovnici hrvatskome narodu iz 1952. godine, brojna darovana remek djela, impresivna arhitektura i oplemenjeni prostori kojima upravljaju Muzeji Ivana Meštrovića, nalaze se na četiri lokaliteta: u njegovom domu i atelijeru u Zagrebu, u obiteljskoj vili i obnovljenom

renesansom Kaštilcu u Splitu te u Otavicama, rodnome kraju njegove obitelji. Sabor Republike Hrvatske 1991. godine donosi Zakon o Fundaciji Ivana Meštrovića i time objedinjuje Darovnicu u jedinstvenu organizaciju s administrativnim sjedištem u Zagrebu. Izmjenom Zakona 2007. godine Fundacija Ivana Meštrovića preimenuje se u Muzeje Ivana Meštrovića, a administrativno središte seli se u Split.

Gradnjom Crkve Presvetog Otkupitelja, Meštrović je ispunio namjeru da svojoj obitelji izgradi grobnicu, a svom rodnom kraju podari crkvicu. Za gradnju crkvice odabrao je Paraćevu glavicu, brežuljak u Petrovom polju udaljen samo desetak minuta hoda od kuće obitelji Meštrović. Njegov tlocrt oponaša centralne antičke građevine nadsvođene kupolom, a jednostavnost oblikovanja vanjskog plašta i čistoća plastičnih oblika odraz su Meštrovićevih promišljanja arhitekture. Meštrović je osmislio građevinu kao spoj memorijalnoga, umjetničkoga i sakralnoga. U formalnom i arhitektonskom smislu građevinu karakteriziraju određeni elementi antičke tradicije i obilježja secesije, uz istodobno približavanje suvremenoj, oblikovno i funkcionalno pročišćenoj arhitekturi.

Mauzolej zbog svoje arhitektonsko-krajobrazne vrijednosti predstavlja najvažniji lokalitet na ovom području. Ovo je također značajan posjetiteljski lokalitet i završna točka tematsko-životnog putovanja velikog hrvatskog i svjetskog umjetnika čiji turistički potencijal nije još dovoljno valoriziran. Drniško područje bi svakako u životnoj priči moglo ostvariti daleko veći turistički i razvojni učinak kapitaliziranjem i ispreplitanjem životne priče ovog umjetnika s povijesnim i kulturno-umjetničkim, ali i drugim, povijesnim, etnološkim, geomorfološkim (kamen, krš, voda, Vrelo života, bunari, česme), humanističkim univerzalnim vrijednostima prostora.

Slika br. 10: *Mauzolej obitelji Meštrović/Crkva Presvetog Otkupitelja – Otavice*

Izvor: www.dalmatia-pictures.com (datum posjete: 03.11.2015.)

Zgrada Osnovne škole “Ivan Meštrović”

Zgrada Osnovne škole je još jedno djelo Ivana Meštrovića podignuto u njegovim rodnim Otavicama. Građena je prema ideji Ivana Meštrovića od 1930. do 1932. godine i prema projektu riječkog arhitekta Davida Benette. Zgrada je građena od fino klesanog fugiranog kamena. Tlocrtno je u obliku slova L. Od glavnog pročelja objekta koje gleda prema jugu i ima prizemlje i kat, šire se prizemni prostori učionica prema zapadu i sjeveru. Učionice imaju po tri jednostavna pravokutna prozora. Na glavnom pročelju, iznad glavnog ulaza nalazi se bifora na katu i desno od nje balkonska vrata s lučnim nadvratnikom, kamenim balkonom i željeznom ogradom.

Slika br. 11: *Zgrada Osnovne škole “Ivan Meštrović”*

Izvor: www.dalmatia-pictures.com (datum posjete: 03.11.2015.)

Škola bi trebala dobiti svoje mjesto u ukupnoj ponudi kao dio priče o Meštrovićevom životu koji ima iznimnu vrijednost kao odraz vremena, ali i kao dramaturški okvir prepun epsko-filmskih elemenata koji mogu kvalitetno nadopuniti priču prostora te stvoriti vrijedan kulturno-obrazovno turistički atraktor. Upravo bi u tom smislu i ova škola mogla imati svojevrsni edukativni karakter o Meštroviću humanistu kojeg su podržali brojni drugi europski humanisti.

Bivša antimalarična stanica

Kako je u djetinjstvu često obolijevao od malarije, kao i većina stanovništva uz Rijeku Čikolu, Meštrović je želio izgraditi antimalaričnu stanicu u svome mjestu. I taj objekt projektirao je riječki arhitekt Bunetta, objedinivši ga s osnovnom školom u kompleks društveno korisnih građevina koje su 1930-tih godina pridonijele znatnom poboljšanju života i napretka Otavica.

Stanica je građena finim klesanim fugiranim kamenom. Sastoji se od dva spojena dijela: južnog prizemnog pravokutnog tlocrta pokrivenog trovodnim krovom i sjevernog jednokatnog kvadratnog tlocrta pokrivenog četverovodnim krovom. Na južnom pročelju prizemnog krila zgrade su vrata zasvedena lukom, a istog oblika su i dva manja prozora sa strane. Vrata u prizemlju veće zgrade su četverokutna, a na katu je dvojni prozor zasvedenih lukova s malim balkonom sa željeznom ogradom. Na zapadnom pročelju su polukružna vrata za balkon i prozor.

Zgrada stanice i zgrada Osnovne škole uništene su za vrijeme velikosrpske okupacije Otavica u Domovinskom ratu. Obnovljene su tijekom 2013. godine. Postavljeni su novi prozori i vrata prema uputama konzervatorskog odjela iz Šibenika. Sredstva su osigurana trogodišnjim programom za zaštitu nepokretne kulturne baštine te sredstvima Općine Ružić i Šibensko kninske županije. Vrijednost radova zajedno sa izradom troškovnika i nadzorom je 280.000,00 kuna.

Slika br. 12: *Antimalarična stanica*

Izvor: www.dalmatia-pictures.com (datum posjete: 03.11.2015.)

Kuća Meštrović

Kuća se sastoji od dvije zgrade: starije, manje jednokatnice s trijemom s lukovima u prizemlju i terasom na prvom katu s kamenim stupovima. Ovaj objekt ima dvostrešno krovništvo s pokrovom od kupe kanalice. Sa zapadne strane nalazi se dogradnja veće dvokatne zgrade s prizemljem i prvim katom kvadratnog, a drugim katom osmerokutnog tlocrta i krovijem na osam voda s pokrovom od kupe kanalice. Zgrade su građene velikim fugiranim klesancima u stilu pučke arhitekture. Kuća Meštrović je ograđena kamenim zidom sa željeznom ogradom. Dogradnja obiteljske kuće Meštrović je izvedena 1913. godine prema ideji Ivana Meštrovića.

Slika br. 13: *Kuća obitelji Meštrović - Otavice*

Izvor: www.dalmatia-pictures.com (datum posjete: 03.11.2015.)

Banovača

Radi se o kamenom reljefu ugrađenom u česmu u naselju Otavice, desetak metara udaljenom od Meštrovićeve rodne kuće. Reljef prikazuje konjanika za kojega je narod vjerovao da je slavni ban. No, reljef je zapravo nadgrobni spomenik iz I. stoljeća; možda je to bio prvi susret mladog Ivana Meštrovića s figuralnom umjetnošću, pa i poticaj za njegovo buduće plodno stvaralaštvo. Prema legendi, predio Banovača dobio je ime po banovcu Neoriću koji je u XVI. stoljeću na tome mjestu izgubio život u borbi s Turcima. Nekoliko metara južnije uz cestu bila je Bojčičeva oštarija, nekadašnje mjesto okupljanja Otavičana. Upravo tu je 1899. godine mladi Meštrović priredio svoju prvu izložbu crteža i pjesama. Kao i ostale znamenitosti u Općini Ružić i ova je prezentirana na način da je postavljena info ploča, a lokacija je označena na karti u središtu naselja Grada ispred općinske zgrade.

Nematerijalna kulturna baština

Ojkanje⁹

Ojkanje je glazbeni izričaj koji potječe najvećim dijelom sa područja Dalmatinske Zagore. Ojkanje izvode pjevači koristeći različite tehnike protresanja glasa posebnim načinom pjevanja "iz grla".

---

⁹ www.min-kulture.hr

Pjesma traje koliko i dah glavnog pjevača. Stihovi pokrivaju različite teme od ljubavi do trenutne društvene tematike i politike. Ojkanje se očuvalo zahvaljujući organiziranim grupama lokalnih nositelja koji nastavljaju prenositi vještinu i znanje, predstavljajući svoja sela na hrvatskim festivalima, ali i širom svijeta. Iako se ojkanje tradicionalno prenosi izravnim učenjem - oponašanjem glazbenih talenata svojih prethodnika, audio i video materijali te organizirano vježbanje u kulturno-umjetničkim društvima sada imaju rastuću ulogu u prijenosu umijeća. Nedavni sukobi i migracije iz sela u grad smanjili su populaciju regije, a promjena načina života uzrokovala je nagli pad broja izvođača, rezultirajući gubitkom mnogih načina i vrsta solo pjevanja. Stoga je UNESCO 16. studenog 2010. godine uvrstio ovaj glazbeni izričaj na popis ugrožene nematerijalne svjetske baštine, ističući potrebu prijenosa ovog tradicijskog načina pjevanja na mlađe generacije.

Slika br. 14: Pivači KUD-a Sv. Ilija-Kljaci

Izvor: <https://www.tubeid.net> (datum posjete: 27.11.2015.)

Kulturno-umjetnička društva

Kulturno umjetničko društvo Sveti Ilija – Kljaci - KUD Sv. Ilija osnovan je s ciljem očuvanja tradicijskih vrijednosti, njegovanja kulturne i tradicionalne baštine dalmatinskog zaleđa, s posebnim naglaskom na područje općine Ružić. Društvo je osnovano 2011. godine što ga čini najmlađim na području Šibensko-kninske županije. KUD se najviše zalaže za prenošenje bogatstva pjesama, plesova i običaja petropoljskog kraja na mlađe naraštaje. Bilježe brojne nastupe na lokalnoj razini, kao i na smotrama folkloru u Metkoviću, Ogulinu, Šibeniku, Murteru, te na Međunarodnom festivalu folkloru u Pečuhu. 2012. godine na Županijskoj smotri folkloru Šibensko-kninske županije, od strane stručnog žirija društvo je izabrano da predstavlja Šibensko-kninsku županiju na Državnoj smotri izvornog hrvatskog folkloru "47. Vinkovačke jeseni" u Vinkovcima. Društvo je jedan od pokretača i organizatora Međužupanijske smotre folkloru "Ilindanska večer", koja se od 2011. godine svake godine održava u mjesecu srpnju u Kljacima.

Etno udruga "Petrovo polje" - udruga je osnovana s ciljem svekolikog razvoja i unaprjeđenja općine Ružić, posebice potičući svoje članove da rade na obnovi i oživljavanju narodnih običaja i tradicije petropoljskih naselja. Jak naglasak stavljen je i na promicanje ekološke spoznaje o potrebi očuvanja prirode i čovjekova okoliša kao najviših vrednota, brizi o uređenju, oživljavanju, te stvaranju uvjeta za kvalitetniji život, obnovi i prezentaciji prirodnih, povijesnih i kulturnih vrijednosti te animiranju i uključivanju mladog stanovništva i djece. U udruhu je uključeno oko 70 aktivnih članova, a od resursa

ima desetak nošnji. Prvi značajniji projekt udruge bila je organizacija proslave Dana općine Ružić – blagdana Male Gospe – koja je održana 5. rujna 2009. godine. Udruga je dobila sredstva za dva tkalačka stana.

Kulturno umjetničko društvo "Naši korjeni" - udruga je osnovana 2014. godine, broji oko 65 članova, a bavi se promocijom narodnih nošnji, pjesmi, plesova župe Kljaci, ojkavice, treskavice, narodnog kola i dipli. Udruga posjeduje oko 30 kompletnih muških i ženskih narodnih nošnji, diple i usnu harmoniku.

2.6.7.4. Sport i rekreacija

U općini uglavnom djeluju sportske organizacije (udruge) županijskog i lokalnog općinskog značenja. Među značajnije se ubrajaju malonogometni klubovi:

- MNK Svilaja, Mirlović polje
- MNK Otavice
- MNK Kljaci

Razvoj sporta i rekreacije u općini može biti pospješeno i s razvojem sportskog i pustolovnog turizma koji prema nekim operatorima raste i do 30% godišnje.

3. SWOT ANALIZA

3.1. SWOT - Kapaciteti sustava Općine

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Član LAG-a Krka • Odgovarajući, educirani ljudski potencijali	<ul style="list-style-type: none"> • Ne postoji tim za pripremu i upravljanje projektima • Ograničena financijska sredstva Općine • Stanje katastra i zemljišnih knjiga • Nema osnovanih mjesnih odbora • Nema općine i gradove prijatelje • Nije izrađen koncept koji definira namjene gospodarskih zona • Promocija općine nije razrađena
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Bolja organizacija poslova unutar Općine • Bolja komunikacija i suradnja s drugim JLS-ovima • Mogućnost povezivanja s općinama i gradovima prijateljima • Financiranje iz EU fondova • Financiranje iz nacionalnih fondova	<ul style="list-style-type: none"> • Ovisnost o Pomoćima iz inozemstva (darovnice) i od subjekata unutar opće države • Globalna kriza, otežano financiranje • Administrativne barijere za poslovna ulaganja

3.2. SWOT - Resursi i infrastruktura

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Netaknuta priroda, čisti zrak, voda, povoljne klimatske karakteristike • Plodno tlo • Privlačan geografski položaj (Svilaja i Moseć, rijeka Čikola) • Blizina značajnih JLS-ova: Splita, Šibenika i Drniša • Blizina nacionalnog parka Krka • Prirodna baština (Svilaja, Otavice – drvored) 	<ul style="list-style-type: none"> • Dobar geografski položaj nedovoljno iskorišten kao resurs za razvoj općine • Nedovoljno iskorišteni povoljni klimatski uvjeti • Stanje katastra i zemljišnih knjiga • Raštrkana - nepovezana naselja • Depopulacija i starenje stanovništva • Niska gustoća naseljenosti • Nepovoljna prometna povezanost • 60% radno sposobnog stanovništva nije radno aktivno • Nerazminirana područja • Postojeća Internet veza na području Općine nije u skladu s potrebama i kapacitetima • Nedovoljno korištenje alternativnih izvora obnovljive energije • „Divlji“ deponiji • Nepotpuna pokrivenost svih naselja vodoopskrbom i odvodnjom • Nepotpuna pokrivenost svih naselja električnom energijom • Nepostojanje sustava sakupljanja i pročišćavanja otpadnih voda • Ostala javna infrastruktura u nezavidnom stanju (nogostupi, signalizacija, zelene površine...)
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznavanje važnosti zaštite okoliša na državnoj i EU razini • Poboljšanje ukupne infrastrukture • Ulaganje i poticanje ulaganja u obnovljive izvore energije • Nacionalni programi poticanja zaštite okoliša (npr. FZOEU) • EU i nacionalni fondovi • Obnova i prenamjena starih objekata 	<ul style="list-style-type: none"> • Emigracije, denatalitet koji potencira depopulaciju i onemogućava revitalizaciju domaćeg stanovništva • Opasnost od požara i daljnje devastacije okoliša • Opasnost od formiranja novih "divljih" deponija

3.3. SWOT - Društvene djelatnosti

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Bogata kulturna baština (Mauzolej obitelji Meštrović, antimalarična stanica, kuća obitelji Meštrović itd.) • Nematerijalna kulturna baština (ojkavica) • Unutar općine osnovano 17 udruga (kulturno-umjetničkih, sportskih, lovačkih...) 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno valorizirana kulturna baština • Nezadovoljavajuća zdravstvena i socijalna skrb • Neadekvatnost vrtića (opremljenost, uvjeti...) • Nedovoljno opremljena škola • Nezadovoljavajuća sportska infrastruktura u odnosu na potrebe i interese • Nepovoljna kvalifikacijska struktura stanovnika • Nedostatak društvenih mogućnosti, aktivnosti i događanja za mlade ljude
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznata važnost zaštite kulturne baštine na državnoj i EU razini • Nacionalni fondovi • EU fondovi • Revitalizacija i valorizacija kulturne baštine • Mogućnosti organiziranja kulturnih i zabavnih događanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Otežano pronalaženje odgovarajućih izvora financiranja za društvenu infrastrukturu • Emigracije i denatalitet koji potenciraju depopulaciju stanovništva

3.4. SWOT - Gospodarstvo

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Dobar potencijal za razvoj poljoprivrede (plodno tlo...) • Dobar potencijal za razvoj turizma (netaknuta priroda, kulturno-povijesna baština, nematerijalna baština, gastro ponuda) • Registrirano 17 udruga <p>TURIZAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prostorno-geografske predispozicije za razvoj raznih oblika turizma - posebice seoskog, agro i ruralnog turizma • Blaga klima • Blizina NP Krka <p>POLJOPRIVREDA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Očuvani okoliš, ne zagađeno tlo, povoljna klima • Proizvodnja pršuta i sira iz mišine na tradicionalan način • Članstvo Općine Ružić u LAG-u Krka 	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijednost indeksa razvijenosti između 50% i 75% prosjeka RH • Ne postoji poslovna zona ni poslovna infrastruktura • Nije donesen nikakav program mjera poticanja poduzetništva • Nedostatak investicija • Stanje katastra i zemljišnih knjiga <p>TURIZAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ne postoji autonomna i globalna valorizacija resursne osnove • Ne postoje subjekti koji funkcioniraju na poduzetničkoj osnovi (turistički uredi i agencije) • Atrakcije i kulturno-sportska događanja nisu u funkciji poticaja turističkih posjeta • Ne postoji dovoljno smještajnih kapaciteta <p>POLJOPRIVREDA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ne postoje poljoprivredne zadruge i proizvodne organizacije • Usitnjenost poljoprivrednog zemljišta, neriješeni imovinsko-pravni odnosi • Ne postojanje sustava navodnjavanja za više proizvođača odjednom • Odumiranje stočarskih i ratarskih djelatnosti • Slabi kapaciteti lokalnih poljoprivrednika za iskorištavanje fondova • Nedovoljno obrazovanog stanovništva u sektoru poljoprivrede i šumarstva • Nepostojanje organiziranog otkupa, kao i plasmana na tržište, kako lokalno, tako i inozemno

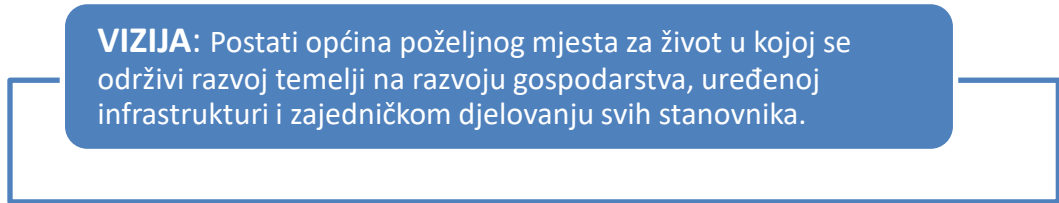
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Osnivanje zadruga i oživljavanje postojećih udruga • Nacionalni programi poticanja gospodarstva, posebno na manje razvijenim područjima • Prilike financiranja projekata iz EU • Izgradnja gospodarskih zona • Oživljavanje sveukupnog gospodarstva • Program poticanja poduzetništva <p>TURIZAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povećanje/izgradnja turističkih smještajnih kapaciteta • Izgradnja i povećanje kapaciteta za popratne sadržaje u turizmu • Razvoj selektivnih oblika turizma (robinzonski, gastro, sportski, lovni) s naglaskom na seoski turizam • Bolje korištenje kulturne i prirodne baštine u svrhu turističke prepoznatljivosti • Brendiranje lokalnih proizvoda koji bi se mogli plasirati kroz ruralni turizam • Osmišljavanje sinergijske turističke ponude • Poboljšanje suradnje s okolnim JLS-ovima <p>POLJOPRIVREDA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mogućnosti financiranja putem EU fondova • Osnivanje poljoprivrednih zadruga i proizvođačkih organizacija • Razvoj ekološke proizvodnje • Brendiranje lokalnih proizvoda • Poboljšanje suradnje s okolnim JLS-ovima 	<ul style="list-style-type: none"> • Daljnje neiskorištavanje financijskih sredstva iz EU i nacionalnih fondova zbog loše informiranosti stanovništva • Otežana prilagodba gospodarstva na tržište EU • Daljnje postojanje administrativnih barijera koje koče razvoj gospodarstva • Gospodarska kriza <p>TURIZAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nastavak depopulacije na području općine • Nepovoljna razina obrazovanja • Zahtjevan i dugotrajan postupak za iskorištavanje sredstava iz fondova <p>POLJOPRIVREDA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daljnje neadekvatno stanje katastra i zemljišnih knjiga • Kontinuirani odlazak mlade radne snage • Neupućenost poljoprivrednika u njihova prava na iskorištenje sredstava • Zahtjevan i dugotrajan postupak za iskorištavanje sredstava iz fondova • Nerazumijevanje nadležnih institucija za probleme poljoprivrednika i njihova ulaganja

4. STRATEŠKI RAZVOJNI PROGRAM

Strateški razvojni program polazi od analize stanja koja je prezentirana u prethodnim dijelovima dokumenta. U ovom dijelu programa donose se vizija i misija općine, koje uz ciljeve EU čine podlogu za definiranje ciljeva, prioriteta i mjera strateškog programa. Ciljevi, prioriteti i mjere predstavljaju komponente čijim će se ostvarenjem postići željeno društveno-gospodarsko stanje. Isti će se ostvariti putem provedbe projekata, koji su definirani u odnosu na svaku pojedinu mjeru unutar svakog prioriteta i cilja.

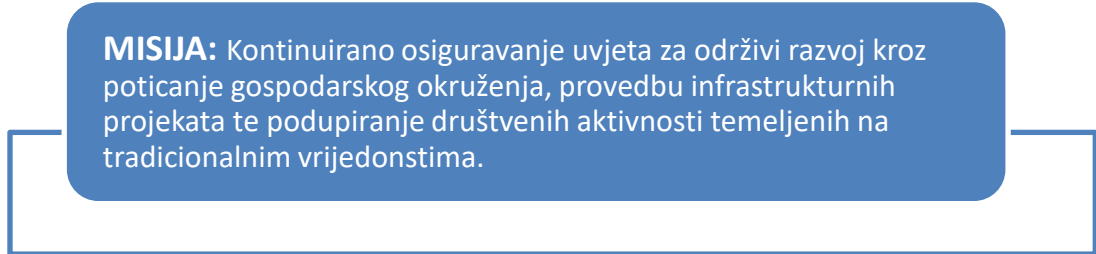
4.1. Vizija i misija

Vizija je poželjna slika budućnosti koja se može ostvariti uspješnom strategijom. Točnije, vizija strateškog razvojnog programa općine Ružić definira željeno stanje nakon uspješnog provođenja strateških ciljeva, prioriteta i mjera koji će se ostvariti pomoću definiranih projekata.

VIZIJA: Postati općina poželjnog mjesta za život u kojoj se održivi razvoj temelji na razvoju gospodarstva, uređenoj infrastrukturi i zajedničkom djelovanju svih stanovnika.

Misija predstavlja način na koji ćemo ostvariti viziju. Ona ocrtava primarne ciljeve, potiče nas da razmišljamo o djelokrugu utjecaja općine te time postaje nacrt strategije tj. predstavlja osnovu za definiranje ciljeva i donošenje odluka.

MISIJA: Kontinuirano osiguravanje uvjeta za održivi razvoj kroz poticanje gospodarskog okruženja, provedbu infrastrukturnih projekata te podupiranje društvenih aktivnosti temeljenih na tradicionalnim vrijednostima.

Misiju gotovo možemo nazvati internim dokumentom. Ona nam govori gdje općina trenutno stoji i koji joj je prvi korak u budućnosti.

4.2. Strateški ciljevi razvoja

Strateški ciljevi proizlaze iz definirane vizije i odgovaraju na pitanja „Što naša vizija sve uključuje?“, „Što trebamo postići da bismo ostvarili viziju?“. Iz tog razmatranja proizlazi nekoliko strateških područja koje će Općina u budućnosti unaprijeđivati: lokalno gospodarstvo, infrastrukturu, društvene djelatnosti te kulturnu i prirodnu baštinu.

U svrhu ispunjenja vizije i misije potrebno je definirati strateške ciljeve. Općina se svojom Strategijom razvoja godine mora uklopiti u navedene ciljeve Europske unije.

Zbog ekonomske krize na globalnoj razini, Europska unija preispitala je svoje ciljeve te utvrdila nove prioritete razvoja s obzirom na promjenu općih okolnosti. Europska komisija pokrenula je strategiju

Europa 2020 koja će omogućiti izlaz iz gospodarske krize i pripremiti gospodarstvo Europske unije za iduće desetljeće.

Strategija Europa 2020 iznosi viziju europske socijalne tržišne ekonomije te počiva na tri međusobno povezana područja prioriteta koja se međusobno podupiru:

- ✓ pametan rast (čime se potiče znanje, inovacije, obrazovanje i digitalno društvo)
- ✓ održiv rast (čime će proizvodnja postati učinkovitija u iskorištavanju resursa, uz istovremeno povećanje konkurentnosti)
- ✓ uključiv rast (povećanjem sudjelovanja na tržištu rada, stjecanjem vještina te borbom protiv siromaštva)

Sukladno viziji i misiji te ciljevima EU postavljena su četiri strateška cilja Općine Ružić do 2020. godine:

CILJ 1: Sveobuhvatna obnova i razvoj infrastrukturnog sustava općine

CILJ 2: Razvoj održivog i konkurentnog gospodarskog okruženja

CILJ 3: Poboljšanje kvalitete društvenog života i razvoj ljudskih potencijala općine

CILJ 4: Održivo upravljanje kulturnim i prirodnim dobrima

4.2.1. Prioriteti i mjere

Za svaki definirani strateški cilj određeni su prioriteti koji predstavljaju određene komponente pri ispunjenju ciljeva. Pojednostavljeno, prioriteti su specifični ciljevi na koje se glavni cilj dijeli, od kojih je svaki jednako važan bez obzira na redoslijed pojavljivanja. Za svaki prioritet određene su mjere preko kojih će se prioriteti ostvariti.

Sukladno definiranim strateškim ciljevima općine Ružić do 2020. određeni su sljedeći prioriteti i mjere:

CILJ 1: Sveobuhvatna obnova i razvoj infrastrukturnog sustava općine	PRIORITET 1.1: Razvoj i obnova prometne infrastrukture	MJERE: 1.1.1. Izgradnja i održavanje prometne infrastrukture (lokalnih i nerazvrstanih cesta te šumskih i poljskih putova) 1.1.2. Osmišljavanje, izgradnja i označavanje tematskih putova i staza uz popratne sadržaje 1.1.3. Razvoj i uređenje biciklističkih i pješačkih staza 1.1.4. Integracija i poboljšanje kvalitete kolnog, pješačkog i prometa u mirovanju te cestovne mreže kao i unaprjeđenje sustava za upravljanje i nadzor prometom
	PRIORITET 1.2: Unaprjeđenje i razvoj sustava vodoopskrbe, odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda	MJERE: 1.2.1. Izgradnja, sanacija i održavanje vodoopskrbne infrastrukture 1.2.2. Izgradnja, renovacija i održavanje sustava za odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda
	PRIORITET 1.3: Razvoj i unaprjeđenje sustava gospodarenja otpadom	MJERE: 1.3.1. Sanacija divljih deponija i odlagališta 1.3.2. Organizirano prikupljanje te poticanje aktivnosti za porast iskorištavanja i prerade otpada 1.3.3. Poticanje aktivnosti čišćenja javnih površina 1.3.4. Provođenje edukativne kampanje u vrtićima, školama i prema građanima o primarnoj selekciji otpada i važnosti održivog upravljanja otpadom.

	PRIORITET 1.4: Održivo upravljanje energijom uz promicanje korištenja i povećanje udjela obnovljivih izvora energije	MJERE: 1.4.1. Unaprjeđenje sustava elektroopskrbe na području općine 1.4.2. Poticanje korištenja i izgradnja infrastrukture obnovljivih izvora energije 1.4.3. Poticanje korištenja energetske učinkovitih oblika prijevoza 1.4.4. Poticanje energetske učinkovite gradnje te uporabe energetske učinkovitih kućanskih aparata
	PRIORITET 1.5: Razvoj IKT infrastrukture	MJERE: 1.5.1. Rekonstrukcija, nadogradnja elektroničke komunikacijske infrastrukture u skladu s potrebama i tehnološkim dostignućima. 1.5.2. Razvoj širokopojsnog Interneta u područjima bez dovoljno komercijalnog interesa
	PRIORITET 1.6: Izgradnja sustava za upravljanje elementarnim nepogodama i prirodnim katastrofama	MJERE: 1.6.1. Podizanje svijesti stanovništva i educiranje o upravljanju elementarnim nepogodama i prirodnim katastrofama 1.6.2. Rekonstrukcija i izgradnja infrastrukture za prevenciju i ublažavanje elementarnih nepogoda i prirodnih katastrofa

CILJ 2: Razvoj održivog i konkurentnog gospodarskog okruženja	PRIORITET 2.1: Razvoj gospodarske infrastrukture	MJERE: 2.1.1. Izgradnja poslovne zone 2.1.2. Stavljanje u funkciju poduzetništva objekte i zemljišta u općinskom i državnom vlasništvu 2.1.3. Potpora razvoju i djelovanju poduzetničkih centara i inkubatora 2.1.4. Usklađenje katastarskih izmjera
	PRIORITET 2.2: Stvaranje poticajnog poduzetničkog okruženja	MJERE: 2.2.1. Potpora razvoju i djelovanju poduzetnika na području općine 2.2.2. Provođenje edukacija o mogućnostima financiranja poduzetništva iz eksternih izvora (nacionalni i EU fondovi) 2.2.3. Promoviranje samozapošljavanja na području općine s osobitim naglaskom na poljoprivredu i turizam 2.2.4. Poticanje primjene znanja, inovacija i novih tehnologija u gospodarstvu
	PRIORITET 2.3: Revitalizacija i razvoj poljoprivrednih i prerađivačkih djelatnosti	MJERE: 2.3.1. Izgradnja, obnova i razvoj poljoprivredne infrastrukture 2.3.2. Poticanje proizvodnje, prerade, trženja i promocije poljoprivrednih proizvoda 2.3.3. Razvoj i promocija ekološki i okolišno održive poljoprivrede (stočarstvo, voćarstvo, povrtlarstvo, ljekovito bilje, proizvodnja i prerada hrane i pića) 2.3.4. Potpora certificiranju, zaštiti i standardizaciji autohtonih poljoprivrednih proizvoda 2.3.5. Poticanje zajedničkog nastupa poljoprivrednika i njihovog povezivanja s akterima u turizmu radi stvaranja jedinstvene gastronomsko-turističke ponude 2.3.6. Edukacija skupina ruralnog područja o poljoprivredi te mogućnostima financiranja iz EU i nacionalnih fondova

	PRIORITET 2.4: Razvoj ponude ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima i prirodnoj i kulturnoj baštini	MJERE: 2.4.1. Formiranje, izgradnja, renovacija te unaprjeđenje turističke infrastrukture te infrastrukture u turističkim zonama 2.4.2. Postavljanje dodatne turističke signalizacije 2.4.3. Unaprjeđenje i diversifikacija turističke ponude popratnim turističkim i ugostiteljskim sadržajima i događajima 2.4.4. Stvaranje i promoviranje turističkog identiteta 2.4.5. Ulaganje u razvoj i unaprjeđenje agro, gastro, ciklo, sportskog, zdravstvenog, avanturističkog, robinzonskog, vjerskog, kulturnog i drugih selektivnih oblika turizma 2.4.6. Poticanje stvaranja i plasmana izvornih suvenira i ostalih tradicionalnih proizvoda
	PRIORITET 2.5: Povećanje konkurentnosti poduzetništva i obrtništva	MJERE: 2.5.1. Razvoj poduzetništva i obrtništva, s naglaskom na malo i srednje poduzetništvo 2.5.2. Razvoj start-up-ova 2.5.3. Razvoj inovativnog poduzetništva i obrtništva

CILJ 3: Poboljšanje kvalitete društvenog života i razvoj ljudskih potencijala općine	PRIORITET 3.1: Izgradnja, nadogradnja i modernizacija sveukupne društvene infrastrukture	MJERE: 3.1.1. Izgradnja, dogradnja i renovacija objekata za obrazovanje, kulturu, zdravstvo, sport, rekreaciju te ostale društvene aktivnosti 3.1.2. Izgradnja dječjih vrtića 3.1.3. Rekonstrukcija vatrogasnih domova 3.1.4. Izgradnja domova za starije i nemoćne 3.1.5. Razvoj kulturnih, edukacijskih sportskih, rekreativnih i zabavnih programa 3.1.6. Donošenje programa sufinanciranja studenata i učenika 3.1.7. Izgradnja i uređenje ostalih javnih površina (trgova, parkova i sl.) 3.1.8. Poboljšanje stanja javnog, linijskog prijevoza
--	--	---

	<p>PRIORITET 3.2: Jačanje organizacija civilnog društva i aktivno provođenje mjera socijalne politike</p>	<p>MJERE:</p> <p>3.2.1. Razvoj partnerstva između javnog, civilnog i gospodarskog sektora</p> <p>3.2.2. Donošenje i provedba programa zaštite i društvene uključenosti</p> <p>3.2.3. Podupiranje djelovanja, osposobljavanja i transparentnosti rada lokalnih udruga</p>
	<p>PRIORITET 3.3: Usklađivanje razvoja ljudskih potencijala s potrebama gospodarstva te omogućavanje cjeloživotnog stjecanja znanja i vještina</p>	<p>MJERE:</p> <p>3.3.1. Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost u tržište rada</p> <p>3.3.2. Poticanje razvoja cjeloživotnog obrazovanja i osposobljavanja</p> <p>3.3.3. Zaustavljanje odljeva radno aktivnog stanovništva provođenjem mjera aktivne politike zapošljavanja</p>
	<p>PRIORITET 3.4: Osnažiti kapacitete Općine te izgraditi prepoznatljivost na tržištu</p>	<p>MJERE:</p> <p>3.4.1. Jačanje ljudskih potencijala Općine</p> <p>3.4.2. Kontinuirano informiranje stanovnika općine o provedbi i rezultatima rada Općine</p> <p>3.4.3. Izrada relevantnih strateških dokumenata, studija i dokumentacije</p> <p>3.4.4. Razvoj identiteta općine</p> <p>3.4.5. Promidžba općine pomoću stvorenih brendova koji zajedno stvaraju jedinstveni identitet područja</p> <p>3.4.6. Jačanje sudjelovanja i angažmana svih građana u pripremi i provedbi Strategije razvoja</p> <p>3.4.7. Uređivanje imovinsko-pravnih odnosa nad nekretninama u posjedu/suvlasništvu Općine te podrška rješavanju imovinsko-pravnih odnosa na području cijele općine</p> <p>3.4.8. Osnivanje ustanova s ciljem osnaživanja kapaciteta Općine</p>

	PRIORITET 3.5: Pronatalitetna politika i zadržavanje lokalnog stanovništva	MJERE: 3.5.1. Donošenje programa i aktivnosti pronatalitetne i migracijske politike 3.5.2. Aktivnosti zadržavanja lokalnog stanovništva
--	---	--

CILJ 4: Održivo upravljanje kulturnim i prirodnim dobrima	PRIORITET 4.1: Sustavno očuvanje i unapređivanje stanja okoliša te valorizacija prirodnih vrednota	MJERE: 4.1.1. Obnova, uređenje i zaštita prirodne baštine i okoliša 4.1.2. Očuvanje i održivo korištenje prirodne baštine i biološke raznolikosti 4.1.3. Podizanje svijesti stanovništva o potrebi održivog korištenja prirodne baštine putem organiziranih edukacija 4.1.4. Razminiranje tla onečišćenog minama
	PRIORITET 4.2: Obnova i zaštita kulturno-povijesne baštine kako bi se ista stavila u funkciju razvoja turizma i promociju općine	MJERE: 4.2.1. Izgradnja i uređenje infrastrukture u kulturi, kulturnih programa i poboljšanje koordinacije između kulturnih institucija 4.2.2. Očuvanje i revitalizacija kulturnih programa te tradicijskih zanata i običaja 4.2.3. Objedinjavanje kulturne baštine i gastronomske ponude općine Ružić i susjednih općina kako bi se promovirao identitet i autohtonost područja 4.2.4. Valorizacija, obnova i uređenje nevalorizirane etnološke nepokretne baštine (skupine pastirskih stanova i zaselaka podno Svilaje te stare mlinice) 4.2.5. Izrada plana i popisa starih seoskih putova koji vode do starih i napuštenih sela, stanova i arheoloških lokaliteta te njihova valorizacija, obnova i uređenje

4.3. Akcijski plan i popis projekata

CILJ 1: Sveobuhvatna obnova i razvoj infrastrukturnog sustava općine												
PRIORITET 1.1: Razvoj i obnova prometne infrastrukture												
MJERA 1.1.1: Izgradnja i održavanje prometne infrastrukture (lokalnih i nerazvrstanih cesta te šumskih i poljskih putova)												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.1.1.1: <i>Nerazvrstana cesta br. 1 Gornji put</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	800.000
PROJEKT 1.1.1.2: <i>Nerazvrstana cesta br. 27 Put Dolaca</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	1.800.000
PROJEKT 1.1.1.3: <i>Nerazvrstana cesta br. 154 Put Selina</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	400.000
PROJEKT 1.1.1.4: <i>Nerazvrstana cesta br. 123 Put Drvara</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	1.700.000
PROJEKT 1.1.1.5: <i>Nerazvrstana cesta br. 053 Put Stražbenice</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	1.600.000
PROJEKT 1.1.1.6: <i>Nerazvrstana cesta br. 095 Put kroz Gornji Gradac</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	1.500.000

PROJEKT 1.1.1.7: <i>Ostale nerazvrstane ceste na području Općine</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	5.000.000
MJERA 1.1.2: Osmišljavanje, izgradnja i označavanje tematskih putova i staza uz popratne sadržaje												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.1.2.1: <i>Tematski put (Rimski grad Municipium Magnum)</i>	Umljanovići	Općina	H							Nepoznato	Ne postoji	500.000
PROJEKT 1.1.2.2: <i>Tematski put (Meštrovićev znak u Hrvatskoj)</i>	Općina	Muzeji Ivana Meštrovića	H							Nepoznato	Ne postoji	500.000
MJERA 1.1.3: Razvoj i uređenje biciklističkih i pješačkih staza												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.1.3.1: <i>Biciklističke staze (Meštrovićev znak u Hrvatskoj + Rimski grad)</i>	Općina	Općina	H							Nepoznato	Ne postoji	1.500.000

MJERA 1.1.4: Integracija i poboljšanje kvalitete kolnog, pješačkog i prometa u mirovanju te cestovne mreže kao i unaprjeđenje sustava za upravljanje i nadzor prometom

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.1.4.1: Izgradnja parkinga kod Mauzoleja Meštrović	Otavice	Muzeji Ivana Meštrovića	H							DUUDI	Ne postoji	950.000

PRIORITET 1.2: Unaprjeđenje i razvoj sustava vodoopskrbe, odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda

MJERA 1.2.1: Izgradnja, sanacija i održavanje vodoopskrbne infrastrukture

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.2.1.1: Akumulacija Čikole za navodnjavanje	Općina	Županija	H							Mješovito	Ne postoji	100.000.000
PROJEKT 1.2.1.2: Izgradnja vodovoda	Mirlović polje (Drvenjak)	RAD Drniš	H							Dobivene sve suglasnosti	Kompletna	3.500.000
PROJEKT 1.2.1.3: Izgradnja vodovoda	Gornji Moseć	Vodovod Šibenik	H							Dobivene sve suglasnosti	Kompletna	3.500.000
PROJEKT 1.2.1.4: Izgradnja vodovoda	Gornji Gradac, Baljci, Otavice Gornje	RAD Drniš	H							Nepoznato	Ne postoji	6.500.000

MJERA 1.2.2: Izgradnja, renovacija i održavanje sustava za odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.2.2.1: <i>Kolektor i pročišćivač</i>	Izvor Čikole	RAD Drniš	H							Mješovito	Ne postoji	5.000.000
PRIORITET 1.3: <i>Razvoj i unaprjeđenje sustava gospodarenja otpadom</i>												
MJERA 1.3.1: Sanacija divljih deponija i odlagališta												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.3.1.1: <i>Sanacija ilegalnih odlagališta otpada</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	2.500.000
MJERA 1.3.2: Organizirano prikupljanje te poticanje aktivnosti za porast iskorištavanja i prerade otpada												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.3.2.1: <i>Izgradnja reciklažnog dvorišta građevinskog otpada</i>	Kljaci	JPP	H							Mješovito	Ne postoji	1.500.000
MJERA 1.3.3: Poticanje aktivnosti čišćenja javnih površina												
MJERA 1.3.4: Provođenje edukativne kampanje u vrtićima, školama i prema građanima o primarnoj selekciji otpada i važnosti održivog upravljanja otpadom												
PRIORITET 1.4: <i>Održivo upravljanje energijom uz promicanje korištenja i povećanje udjela obnovljivih izvora energije</i>												
MJERA 1.4.1: Unaprjeđenje sustava elektroopskrbe na području općine												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.4.1.1: <i>Unaprjeđenje elektroopskrbe</i>	Mirlović polje	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	3.500.000

MJERA 1.4.2: Poticanje korištenja i izgradnja infrastrukture obnovljivih izvora energije												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektne dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.4.2.1: <i>Vjetropark Svilaja</i>	Svilaja	JPP	H							Mješovito	Ne postoji	150.000.000
PROJEKT 1.4.2.2: <i>Izgradnja Male hidrocentrale</i>	Općina	HEP	H							Mješovito	Ne postoji	7.500.000
PROJEKT 1.4.2.3: <i>Izgradnja energetski učinkovite javne rasvjete</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	U procesu	2.500.000
MJERA 1.4.3: Poticanje korištenja energetski učinkovitih oblika prijevoza												
MJERA 1.4.4: Poticanje energetski učinkovite gradnje te uporabe energetski učinkovitih kućanskih aparata												
PRIORITET 1.5: <i>Unapređenje IKT infrastrukture</i>												
MJERA 1.5.1: Rekonstrukcija, nadogradnja elektroničke komunikacijske infrastrukture u skladu s potrebama i tehnološkim dostignućima												
MJERA 1.5.2: Razvoj širokopojasnog Interneta u područjima bez dovoljno komercijalnog interesa												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektne dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 1.5.2.1: <i>Poboljšanje Internet veze i širokopojasnog Interneta</i>	Općina	Županija	H							Mješovito	Ne postoji	10.000.000
PROJEKT 1.5.2.2: <i>Hot spot</i>	Općina	Općina	H							Mješovito	Ne postoji	75.000
PRIORITET 1.6: <i>Izgradnja sustava za upravljanje elementarnim nepogodama i prirodnim katastrofama</i>												
MJERA 1.6.1: Podizanje svijesti stanovništva i educiranje o upravljanju elementarnim nepogodama i prirodnim katastrofama												

MJERA 1.6.2: Rekonstrukcija i izgradnja infrastrukture za prevenciju i ublažavanje elementarnih nepogoda i prirodnih katastrofa

CILJ 2: *Razvoj održivog i konkurentnog gospodarskog okruženja*

PRIORITET 2.1: *Razvoj gospodarske infrastrukture*

MJERA 2.1.1: Izgradnja poslovne zone

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.1.1.1: <i>Poslovna zona Čavoglave</i>	Čavoglave	JPP	H							DUUDI	Ne postoji	4.500.000
PROJEKT 2.1.1.2: <i>Poslovna zona Kljaci</i>	Kljaci	JPP	H							DUUDI	Ne postoji	14.500.000
PROJEKT 2.1.1.3: <i>Poslovna zona Mirlović Polje/Vriska glava</i>	Mirlović Polje	JPP	H							DUUDI	Ne postoji	2.710.000
PROJEKT 2.1.1.4: <i>Poslovna zona Ružić</i>	Ružić	JPP	H							DUUDI	Ne postoji	14.000.000
PROJEKT 2.1.1.5: <i>Poslovna zona Kljaci</i>	Kljaci	JPP	H							DUUDI	Ne postoji	5.400.000
PROJEKT 2.1.1.6: <i>Poslovna i komunalna zona Umljanović</i>	Umljanovići	JPP	H							DUUDI	Ne postoji	2.300.000

MJERA 2.1.2: Stavljanje u funkciju poduzetništva objekte i zemljišta u općinskom i državnom vlasništvu

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.1.2.1: <i>Izgradnja zatvorene tržnice</i>	Općina	JPP	H							Nepoznato	Ne postoji	2.500.000

MJERA 2.1.3: Potpora razvoju i djelovanju poduzetničkih centara i inkubatora

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.1.3.1: Izgradnja poduzetničkog poljoprivrednog inkubatora	Umljanovići	JPP	H							Mješovito	Ne postoji	2.000.000

MJERA 2.1.4: Usklađenje katastarskih izmjera**PRIORITET 2.2: Stvaranje poticajnog poduzetničkog okruženja****MJERA 2.2.1: Potpora razvoju i djelovanju poduzetnika na području općine****MJERA 2.2.2: Provođenje edukacija o mogućnostima financiranja poduzetništva iz eksternih izvora (nacionalni i EU fondovi)****MJERA 2.2.3: Promoviranje samozapošljavanja na području općine s osobitim naglaskom na poljoprivredu i turizam****MJERA 2.2.4: Poticanje primjene znanja, inovacija i novih tehnologija u gospodarstvu****PRIORITET 2.3: Revitalizacija i razvoj poljoprivrednih i prerađivačkih djelatnosti****MJERA 2.3.1. Izgradnja, obnova i razvoj poljoprivredne infrastrukture**

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.3.1.1: Podizanje dugogodišnjih nasada autohtonih sorti	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.2: Plastenici za egzotično voće	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.3: Plastenci za sadnice i uzgoj povrća	Općina	Poduzetnici	H									

PROJEKT 2.3.1.4: Izgradnja destilerije za aromatično bilje	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.5: Izgradnja sustava navodnjavanja	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.6: Izgradnja farmi za proizvodnju mlijeka	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.7: Izgradnja farmi za uzgoj ovaca i koza	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.8: Izgradnja farmi za uzgoj svinja	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.9: Izgradnja mini sirane	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.10: Izgradnja mini klaonice	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.11: Izgradnja mini pršutane s tradicionalnim načinom prerade	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.12: Izgradnja pogona za sušenje i preradu mesnih proizvoda	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.13: Izgradnja hladnjača za skladištenje poljoprivrednih proizvoda	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.1.14: Izgradnja pogona za preradu poljoprivrednih proizvoda	Općina	Poduzetnici	H									

PROJEKT 2.3.1.15: <i>Izgradnja kušaonica za poljoprivredne proizvode</i>	Općina	Poduzetnici	H									
MJERA 2.3.2. Poticanje proizvodnje, prerade, trženja i promocije poljoprivrednih proizvoda												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.3.2.1: <i>Uzgoj bobičastog voća</i>	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.2.2: <i>Uzgoj voća i povrća</i>	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.2.3: <i>Uzgoj mente</i>	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.2.4: <i>Uzgoj aromatičnog bilja</i>	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.2.5: <i>Razvoj pčelarstva</i>	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.2.6: <i>Izgradnja veletržnice za otkup poljoprivrednih proizvoda</i>	Općina	Poduzetnici	H									

MJERA 2.3.3: Razvoj i promocija ekološki i okolišno održive poljoprivrede (stočarstvo, voćarstvo, povrtlarstvo, ljekovito bilje, proizvodnja i prerada hrane i pića)

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.3.3.1: <i>Stočni sajam</i>	Kljaci	JPP	H							Mješovito	Ne postoji	2.500.000
PROJEKT 2.3.3.2: <i>Razvoj eko brenda</i>	Općina	JPP	S							/	/	300.000
PROJEKT 2.3.3.3: <i>Ulo-hladnjače za voće i povrće</i>	Općina	Poduzetnici	H									
PROJEKT 2.3.3.4: <i>Hidroponski uzgoj</i>	Općina	Poduzetnici	H									

MJERA 2.3.4: Potpora certificiranju, zaštiti i standardizaciji autohtonih poljoprivrednih proizvoda

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.3.4.1: <i>Zaštita autohtonih proizvoda</i>	Općina	JPP	S							/	/	300.000

MJERA 2.3.5: Poticanje zajedničkog nastupa poljoprivrednika i njihovog povezivanja s akterima u turizmu radi stvaranja jedinstvene gastronomsko-turističke ponude

MJERA 2.3.6: Edukacija skupina ruralnog područja o poljoprivredi te mogućnostima financiranja iz EU i nacionalnih fondova												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.3.6.1: <i>Edukacija za stočare</i>	Općina	Općina	S							/	/	50.000
PROJEKT 2.3.6.2: <i>Edukacija za pčelare</i>	Općina	Općina	S							/	/	50.000
PROJEKT 2.3.6.3: <i>Edukacija za proizvođače voća i povrća</i>	Općina	Općina	S							/	/	50.000
PROJEKT 2.3.6.4: <i>Edukacija poljoprivrednika o ekološkoj proizvodnji</i>	Općina	Općina	S							/	/	50.000
PROJEKT 2.3.6.5: <i>Edukacija poljoprivrednika o uzgoju ljekovitog bilja</i>	Općina	Općina	S							/	/	50.000
PRIORITET 2.4: Razvoj ponude ruralnog turizma temeljenog na tradicionalnim proizvodima i prirodnoj i kulturnoj baštini												
MJERA 2.4.1: Formiranje, izgradnja, renovacija te unaprjeđenje turističke infrastrukture te infrastrukture u turističkim zonama												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.4.1.1: <i>Izgradnja turističko-ugostiteljske zone</i>	Mirlović Polje- Krakovača	JPP	H							DUUDI	Ne postoji	15.570.000

PROJEKT 2.4.1.2: Uređenje hostela i centra za posjetitelje	Otavice (bivša škola I. Meštrovića)	JPP	H							Osnovna škola	Nepotpuna	500.000
MJERA 2.4.2: Postavljanje dodatne turističke signalizacije												
MJERA 2.4.3: Unapređenje i diversifikacija turističke ponude popratnim turističkim i ugostiteljskim sadržajima i događajima												
MJERA 2.4.4: Stvaranje i promoviranje turističkog identiteta												
MJERA 2.4.5: Ulaganje u razvoj i unapređenje agro, gastro, ciklo, sportskog, zdravstvenog, avanturističkog, robinzonskog, vjerskog, kulturnog i drugih selektivnih oblika turizma												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projekt na dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 2.4.5.1: Izgradnja eko i etno sela	Gornji Gradac	Poduzetnici	H									
MJERA 2.4.6: Poticanje stvaranja i plasmana izvornih suvenira i ostalih tradicionalnih proizvoda												
PRIORITET 2.5: Povećanje konkurentnosti poduzetništva i obrtništva												
MJERA 2.5.1: Razvoj poduzetništva i obrtništva, s naglaskom na malo i srednje poduzetništvo												
MJERA 2.5.2: Razvoj start-up-ova												
MJERA 2.5.3: Razvoj inovativnog poduzetništva i obrtništva												
CILJ 3: Poboljšanje kvalitete društvenog života i razvoj ljudskih potencijala općine												
PRIORITET 3.1: Izgradnja, nadogradnja i modernizacija sveukupne društvene infrastrukture												

MJERA 3.1.1: Izgradnja, dogradnja, renovacija i opremanje objekata za obrazovanje, kulturu, zdravstvo, sport, rekreaciju te ostale društvene aktivnosti

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.1.1.1: <i>Multimedijalni centar</i>	Mirlović polje	Općina	H							DUUDI	Nepotpuna	300.000
PROJEKT 3.1.1.2: <i>Opremanje škole u Umljanovićima</i>	Umljanovići	Općina	H							Mješovito	Nepotpuna	750.000
PROJEKT 3.1.1.3: <i>Obnova ambulante</i>	Kljaci	Dom zdravlja Drniš	H							Dom zdravlja Drniš	Potpuna	400.000
PROJEKT 3.1.1.4: <i>Izgradnja centra za rekreaciju Umljanovići</i>	Umljanovići	Općina	H							RH	Nepotpuna	400.000
PROJEKT 3.1.1.5: <i>Izgradnja centra za rekreaciju Kljaci</i>	Kljaci	Općina	H							RH	Nepotpuna	750.000
PROJEKT 3.1.1.6: <i>Izgradnja sportsko rekreacijske zone Ružić</i>	Otavice (kod Mauzoleja)	Općina	H							RH	Nepotpuna	1.000.000
PROJEKT 3.1.1.7: <i>Izgradnja centra za rekreaciju Mirlović polje</i>	Mirlović Polje	Općina	H							RH	Ne postoji	750.000

PROJEKT 3.1.1.8: Izgradnja centra za rekreaciju Otavice	Ružić	Općina	H							RH	Ne postoji	750.000
PROJEKT 3.1.1.9: Streljana na otvorenom	Općina	JPP	H							Nepoznato	Ne postoji	375.000
PROJEKT 3.1.1.10: Izgradnja centra za hodočasnike	Čavoglave	Crkva/ Župa	H							Župa	Ne postoji	3.500.000
PROJEKT 3.1.1.11: Izgradnja planinarskog doma	Mirlović Polje (Svilaja)	JPP	H							Mještovito	Ne postoji	3.000.000
PROJEKT 3.1.1.12: Izgradnja planinarskog doma	Kljake (Moseć)	JPP	H							Mješovito	Ne postoji	3.000.000
PROJEKT 3.1.1.13: Integrirani projekt obnova Mauzoleja obitelji Meštrović	Općina	Muzeji Ivana Meštrovića	H							Muzeji Ivana Meštrovića	Ne postoji	2.750.000
MJERA 3.1.2: Izgradnja dječjih vrtića												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektne dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.1.2.1: Izgradnja dječjeg vrtića	Gradac	Općina	H							Općina	Kompletna	4.500.000

MJERA 3.1.3: Rekonstrukcija vatrogasnih domova												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektne dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.1.3.1: <i>Rekonstrukcija vatrogasnog doma</i>	Kljaci	DVD Ružić	H							Općina	U procesu	2.000.000
MJERA 3.1.4: Izgradnja domova za starije i nemoćne												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektne dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.1.4.1: <i>Izgradnja doma za starije i nemoćne</i>	Kljaci	JPP	H							RH	Nepotpuna	3.500.000
MJERA 3.1.5: Razvoj kulturnih, edukacijskih sportskih, rekreativnih i zabavnih programa												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektne dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.1.5.1: <i>Razvoj programa kiparske kolonije</i>	Otavice	Muzeji Ivana Meštrovića	S							/	/	300.000
MJERA 3.1.6: Izgradnja i uređenje ostalih javnih površina (trgova, parkova i sl.)												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko- pravni odnosi	Status/ projektne dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.1.6.1: <i>Ulaganje u javne površine</i>	Općina	Općina	H							Mještovito	Ne postoji	1.000.000
PROJEKT 3.1.6.2: <i>Uređenje i proširenje groblja u Kljacima</i>	Kljaci	Općina	H							Mještovito	Ne postoji	500.000

PROJEKT 3.1.6.3: Uređenje i proširenje groblja u Gradacu	Gradac	Općina	H							Mještovito	Ne postoji	500.000
MJERA 3.1.7: Pобољшanje stanja javnog, linijskog prijevoza												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko- pravni odnosi	Status/ projekt dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.1.7.1: Sufinanciranje autobusnih linija	Općina	Općina	S							/	/	300.000
MJERA 3.1.8: Donošenje programa sufinanciranja studenata i učenika												
PRIORITET 3.2: Jačanje organizacija civilnog društva i aktivno provođenje mjera socijalne politike												
MJERA 3.2.1: Razvoj partnerstva između javnog, civilnog i gospodarskog sektora												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko- pravni odnosi	Status/ projekt dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.2.1.1: Unapređenje komunikacije i suradnje sa susjednim JLS-ovima	Općina	Općina	S							/	/	10.000
MJERA 3.2.2: Donošenje i provedba programa zaštite i društvene uključenosti												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko- pravni odnosi	Status/ projekt dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.2.2.1: Kućna njega starih i nemoćnih osoba	Općina	Općina	S							/	/	100.000

MJERA 3.2.3: Podupiranje djelovanja, osposobljavanja i transparentnosti rada lokalnih udruga

PRIORITET 3.3: Usklađivanje razvoja ljudskih potencijala s potrebama gospodarstva te omogućavanje cjeloživotnog stjecanja znanja i vještina

MJERA 3.3.1: Provedba programa obrazovanja za bolju zapošljivost i uključenost u tržište rada

MJERA 3.3.2: Poticanje razvoja cjeloživotnog obrazovanja i osposobljavanja

MJERA 3.3.3: Zaustavljanje odljeva radno aktivnog stanovništva provođenjem mjera aktivne politike zapošljavanja

PRIORITET 3.4: Osnažiti kapacitete Općine te izgraditi prepoznatljivost na tržištu

MJERA 3.4.1: Jačanje ljudskih potencijala Općine

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.4.1.1: <i>Stvaranje tima za pripremu i provedbu projekta</i>	Općina	Općina	S							/	/	50.000

MJERA 3.4.2: Kontinuirano informiranje stanovnika Općine o provedbi i rezultatima rada Općine

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.4.2.1: <i>Modernizacija web stranice Općine</i>	Općina	Općina	S							/	/	30.000

MJERA 3.4.3.: Izrada relevantnih strateških dokumenata, studija i dokumentacije

	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.4.3.1: <i>Strategija razvoja poljoprivrede Općine Ružić do 2020.</i>	Općina	Općina	S							/	/	60.000

PROJEKT 3.4.3.2: Strategija razvoja turizma Općine Ružić do 2020.	Općina	Općina	S							/	/	60.000
PROJEKT 3.4.3.3: Izrada koncepta/studije za definiranje namjene poslovnih zona	Općina	Općina	S							/	/	30.000
PROJEKT 3.4.3.4: Projektna dokumentacija za poslovne zone	Općina	Općina	S							DUUDI	Ne postoji	500.000
PROJEKT 3.4.3.5: Izmjena prostornog plana	Općina	Općina	S							/	/	200.000
MJERA 3.4.4: Razvoj identiteta Općine												
MJERA 3.4.5: Promidžba općine pomoću stvorenih brendova koji zajedno stvaraju jedinstveni identitet područja												
MJERA 3.4.6: Jačanje sudjelovanja i angažmana svih građana u pripremi i provedbi Strategije razvoja												
MJERA 3.4.7: Uređivanje imovinsko-pravnih odnosa nad nekretninama u posjedu/suvlasništvu Općine te podrška rješavanju imovinsko-pravnih odnosa na području cijele općine												
MJERA 3.4.8: Osnivanje ustanova s ciljem osnaživanja kapaciteta Općine												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projekt dok.	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.4.8.1: Osnivanje turističke zajednice/Info centra	Općina	Općina	S							/	/	100.000
PROJEKT 3.4.8.2: Osnivanje Javne Ustanove	Općina	Općina	S							/	/	20.000
PRIORITET 3.5: Pronatalitetna politika i zadržavanje lokalnog stanovništva												
MJERA 3.5.1: Donošenje programa i aktivnosti pronatalitetne i migracijske politike												

MJERA 3.5.2: Aktivnosti zadržavanja lokalnog stanovništva												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 3.5.2.1: Izgradnja infrastrukture u stambenoj zoni Kljaci	Kljaci	JPP	H							RH	Nepotpuna	600.000
PROJEKT 3.5.2.2: Izgradnja infrastrukture u stambenoj zoni Ružić	Ružić	JPP	H							RH	Nepotpuna	600.000
CILJ 4: Održivo upravljanje kulturnim i prirodnim dobrima												
PRIORITET 4.1: Sustavno očuvanje i unapređivanje stanja okoliša te valorizacija prirodnih vrednota												
MJERA 4.1.1: Obnova, uređenje i zaštita prirodne baštine i okoliša												
MJERA 4.1.2: Očuvanje i održivo korištenje prirodne baštine i biološke raznolikosti												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projektna dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 4.1.2.1: Zaštita riječnih rakova	Općina	Udruga	H							Mješovito	Ne postoji	500.000
MJERA 4.1.3: Podizanje svijesti stanovništva o potrebi održivog korištenja prirodne baštine putem organiziranih edukacija												
MJERA 4.1.4: Razminiranje tla onečišćenog minama												
PRIORITET 4.2: Obnova i zaštita kulturno-povijesne baštine kako bi se ista stavila u funkciju razvoja turizma i promociju općine												

MJERA 4.2.1: Izgradnja i uređenje infrastrukture u kulturi, kulturnih programa i poboljšanje koordinacije između kulturnih institucija												
	Lokacija/ zemljišna čestica	Nositelj projekta	H/S	Vremenski period						Imovinsko -pravni odnosi	Status/ projekt dokumentacija	Predviđeni iznos
				2015	2016	2017	2018	2019	2020			
PROJEKT 4.2.1.1: <i>Izgradnja Vezovića mosta (Rimski grad Municipium Magnum)</i>	Umljanovići	Ministarstvo kulture	H							Mješovito	Ne postoji	1.500.000
PROJEKT 4.2.1.2: <i>Turistička valorizacija Antimalarične stanice</i>	Otavice	Općina	H							RH	Projekt opremanja	400.000
MJERA 4.2.2: Očuvanje i revitalizacija kulturnih programa te tradicijskih zanata i običaja												
MJERA 4.2.3: Objedinjavanje kulturne baštine i gastronomske ponude općine Ružić i susjednih općina kako bi se promovirao identitet i autohtonost područja												
MJERA 4.2.4: Valorizacija, obnova i uređenje nevalorizirane etnološke nepokretne baštine (skupine pastirskih stanova i zaselaka podno Svilaje te stare mlinice)												
MJERA 4.2.5: Izrada plana i popisa starih seoskih putova koji vode do starih i napuštenih sela, stanova i arheoloških lokaliteta te njihova valorizacija, obnova i uređenje												

5. MJERE ZAŠTITE OKOLIŠA

Temeljem postupka Strateška studija utjecaja na okoliš Strateškog razvojnog programa Općine Ružić za razdoblje 2015. – 2020.¹⁰ definirane su mjere zaštite okoliša koje je potrebno poštivati prilikom realizacije mjera Strateškog razvojnog programa Općine Ružić za razdoblje 2015. – 2020. koje se navode u nastavku.

Mjera	Utjecaj	Okolišna tema na koju mjera utječe	Mjera zaštite okoliša
Mjera 1.1.5. Integracija i poboljšanje kvalitete kolnog, pješačkog i prometa u mirovanju te cestovne mreže kao i unaprjeđenje sustava za upravljanje i nadzor prometom	Izgradnjom parkinga kod Mauzoleja obitelji Meštrović, što je predviđeno Mjerom 1.1.5., mogući su negativni utjecaji narušavanja kulturnog dobra koje obuhvaća drvored koji vodi od Otavica prema glavici na kojoj je crkva Presvetog Otkupitelja (Mauzolej obitelji Meštrović) i most preko Čikole zajedno s arhitekturom crkve na glavici.	Kulturna baština	Planiranu izgradnju parkinga organizirati uz prometnicu podno brijega na način da ne narušava pogled na drvored i Mauzolej obitelji Meštrović.
Mjera 1.2.1. Izgradnja, sanacija i održavanje vodoopskrbne infrastrukture	Izgradnja akumulacije može uzrokovati promjene vodnog režima vodotoka što će negativno utjecati na stanje površinskih i podzemnih vodnih tijela. Također, moguć je negativan utjecaj na kvalitetu vode u vodotoku, a potencijalno se može ubrzati i proces erozije korita.	Površinske i podzemne vode	Za planirani zahvat akumulacije na rijeci Čikoli pokrenut je postupak procjene utjecaja na okoliš. Daljnje aktivnosti/mjere na ovom projektu bit će definirane mišljenjem nadležnog tijela o prihvatljivosti planiranog zahvata na okoliš.
	Posredni utjecaj može se očekivati zbog negativnog utjecaja poljoprivredne proizvodnje na kvalitetu vodnih tijela uslijed korištenja umjetnih gnojiva i pesticida. Gradnja akumulacije dovela bi do promjene stanišnih uvjeta čime bi se djelovalo i na divlje vrste koje koriste staništa pod utjecajem. Očekivani negativni utjecaji odrazili bi se neposredno i posredno preko površinskih i podzemnih voda na prirodu. Također, izgradnjom akumulacije na rijeci Čikoli	Priroda	

¹⁰ Izrađivač: IRES EKOLOGIJA d.o.o. za zaštitu prirode i okoliša, Prilaz baruna Filipovića 21, 10000 Zagreb

Mjera	Utjecaj	Okolišna tema na koju mjera utječe	Mjera zaštite okoliša
	<p>moguće je generiranje kumulativnog utjecaja povezanog s utjecajima koji su rezultat drugih antropogenih zahvata na ovom vodotoku.</p> <p>Izgradnjom akumulacije na rijeci Čikoli moguće je potapanje starih mlinica koje se nalaze nizvodno od izvora, a koje bi potencijalno bile u obuhvatu akumulacije. Ovisno o površini potopljenog područja postoji i mogućnost ugroze arheoloških i povijesnih lokaliteta općine Ružić.</p>		
		Kulturna baština	Prilikom izgradnje akumulacije na rijeci Čikoli potrebno je izbjeći potapanje/narušavanje objekata i lokaliteta kulturne baštine.
	Negativni utjecaji na površinske i podzemne vode mogu se očekivati zbog izgradnje male hidrocentrale. Intenzitet negativnog utjecaja ne može se točno odrediti, no on ovisi ponajprije o lokaciji i tipu planirane hidrocentrale..	Površinske i podzemne vode	Planiranu malu hidrocentralu izvesti tehnologijom koja će prilikom korištenja vodostaj i kakvoću vode u vodotoku održati na postojećoj razini.
Mjera 1.4.2. Poticati korištenje i izgradnju infrastrukture obnovljivih izvora energije	Ovom mjerom predviđena je izgradnja vjetroparka na Svilaji i male hidrocentrale što može negativno djelovati na prirodu.	Priroda	<p>Za planirani zahvat vjetroelektrane na Svilaji pokrenut je postupak procjene utjecaja na okoliš. Daljnje aktivnosti na ovom projektu bit će definirane mišljenjem nadležnog tijela o prihvatljivosti planiranog zahvata na okoliš.</p> <p>Obzirom da u navedenom projektu izgradnje male hidrocentrale nije navedena lokacija zahvata niti tip planirane hidrocentrale, Studija ne može isključiti negativne utjecaje njihove izgradnje, kako pojedinačne tako i kumulativne. U tom kontekstu predlaže se izrada posebne studije koja bi za svaku rijeku odredila nulto stanje vrsta riba (kao skupine koja je pod direktnim utjecajem) na temelju kojeg bi bilo moguće procijeniti postoji li pogodna lokacija za smještaj hidrocentrale, definirati njezinu snagu i način rada. Osim pojedinačnih utjecaja studija bi trebala procijeniti kumulativne</p>

Mjera	Utjecaj	Okolišna tema na koju mjera utječe	Mjera zaštite okoliša
			utjecaje, kao i utjecaje na ostale ljudske djelatnosti. Zaključno tome, malu hidrocentralu treba graditi na način da prilikom korištenja ne generira značajne negativne utjecaje na bioraznolikost i ekološku mrežu te regulaciju riječnog korita svesti na minimum zbog mogućnosti narušavanja prirodnih kvaliteta riječnog krajobraza.
	Izgradnjom vjetroparka na Svilaji mogući su negativni utjecaji na arheološke lokalitete smještene u blizini planiranog zahvata.	Kulturna baština	Mjere zaštite kulturne baštine prilikom izgradnje vjetroparka Svilaja bit će definirane prilikom procjene utjecaja na okoliš koji je u tijeku.
Mjera 2.1.1. Izgradnja poslovne zone	Projektom izgradnje poslovne zone Mirlović Polje/Vriska glava moguće je generiranje negativnih utjecaja na površinske i podzemne vode.	Površinske i podzemne vode	Za planiranu izgradnju poslovne zone Mirlović Polje/Vriska glava potrebno je ishoditi vodopravnu dozvolu i osigurati pročišćavanje otpadnih voda prije ispuštanja u recipijent.
	Projektom izgradnje poslovne zone Mirlović Polje/Vriska glava moguće je generiranje posredno negativnih utjecaja na ekološku mrežu HR2000919 Čikola.	Priroda	Obzirom da će potencijalno negativni utjecaj na sastavnicu okoliša priroda biti rezultat potencijalno negativnog utjecaja na površinske i podzemne vode, mjera zaštite odgovara mjeri zaštite propisanoj za površinske i podzemne vode.
Mjera 2.3.1. Izgradnja, obnova i razvoj poljoprivredne infrastrukture	Usljed jačanja poljoprivredne proizvodnje mogu se očekivati negativni utjecaji na kvalitetu površinskih i podzemnih voda zbog povećane količine umjetnih gnojiva i pesticida koje će se koristiti na obrađivanim površinama.	Površinske i podzemne vode	Provoditi monitoring stanja površinskih i podzemnih vodnih tijela. Ukoliko se prilikom provođenja monitoringa pokaže da je uslijed intenzifikacije poljoprivredne proizvodnje došlo do povišenja koncentracija hranjivih tvari i pesticida u vodnim tijelima potrebno je provesti korake kojima će se kakvoća voda dovesti u prvotno stanje.
	Projektima izgradnje stočarskih farmi i mini klaonice moguće je generiranje negativnih utjecaja na površinske i podzemne vode općine Ružić.		Za planirane projekte izgradnje stočarskih farmi i mini klaonice potrebno je ishoditi vodopravne odnosno okolišne dozvole, a tijekom izgradnje planiranih stočarskih farmi i mini klaonice potrebno je osigurati adekvatno zbrinjavanje gnojovki i otpadnih voda.
	Realizacijom ove mjere mogući su posredno negativni	Priroda	Obzirom da će potencijalno negativni utjecaj na sastavnicu

Mjera	Utjecaj	Okolišna tema na koju mjera utječe	Mjera zaštite okoliša
	utjecaji na sastavnicu okoliša priroda.		okoliša priroda biti rezultat potencijalno negativnog utjecaja na površinske i podzemne vode, mjera zaštite odgovara mjeri zaštite propisanoj za površinske i podzemne vode.
	Projektom izgradnje stočarskih farmi moguće je generiranje negativnih utjecaja na kvalitetu zraka općine Ružić.	Kvaliteta zraka i klimatske značajke	Tijekom projektiranja planiranih stočarskih farmi primijeniti tehnička rješenja koja uključuju mjere zaštite zraka.
Mjera 2.4.1. Formiranje, izgradnja, renovacija te unaprjeđenje turističke infrastrukture te infrastrukture u turističkim zonama	Planirana izgradnja gospodarske zone Mirlović Polje – Krakovača može se negativno odraziti na površinske i podzemne vode.	Površinske i podzemne vode	Tijekom projektiranja gospodarske zone planirati zatvoreni sustav odvodnje otpadnih voda uz prethodno pročišćavanje prije ispuštanja u recipijent.
	Projektom izgradnje gospodarske zone Mirlović Polje – Krakovača moguće je generiranje posredno negativnih utjecaja na ekološku mrežu HR2000919 Čikola.	Priroda	Obzirom da će mogući negativni utjecaj na sastavnicu okoliša priroda biti rezultat potencijalno negativnog utjecaja na površinske i podzemne vode, mjera zaštite odgovara mjeri zaštite propisanoj za površinske i podzemne vode.
Mjera 3.1.1. Izgradnja, dogradnja i renovacija objekata za obrazovanje, kulturu, zdravstvo, sport, rekreaciju te ostale društvene aktivnosti	Projektom izgradnje sportsko-rekreacijske zone Ružić i planinarskog doma na Svilaji mogući su negativni utjecaji na područja ekološke mreže.	Priroda	Tijekom izgradnje sportsko-rekreacijske zone Ružić izbjeći narušavanje obalnih staništa na rijeci Čikoli, a prilikom planiranja i projektiranja planinarskog doma na Svilaji izbjeći narušavanje ciljnih staništa područja ekološke mreže HR2000922 Svilaja.
	Projektom izgradnje sportsko-rekreacijske zone Ružić mogući su negativni utjecaji na kulturnu baštinu.	Kulturna baština	Tijekom projektiranja sportsko-rekreacijske zone Ružić konzultirati se s Konzervatorskim odjelom u Šibeniku.
Mjera 3.1.6. Izgradnja i uređenje ostalih javnih površina (trgova, parkova i sl.)	Realizacijom projekta koji obuhvaća ulaganje u javne površine mogući su negativni utjecaji na krajobraz općine Ružić.	Priroda	Uređenje javnih površina provoditi uz korištenje elemenata prirodnog i/ili kulturnog krajobraza, te u što većoj mjeri koristiti biljni materijal karakterističan za područje Dalmatinske zagore.

Prije provođenja planiranog projekta zaštite riječnih rakova koji je predviđen Mjerom 4.2.1. potrebno je konzultirati se s Ministarstvom zaštite okoliša i energetike i Hrvatskom agencijom za okoliš i prirodu, a prije bilo kakvih zahvata u blizini ili na lokacijama/objektima kulturne baštine potrebno je konzultirati se s Konzervatorskim odjelom u Šibeniku koji je nadležan za područje Županije.

POPIS SLIKA

Slika br. 1: <i>Općina Ružić/KUD Sv. Ilija</i>	3
Slika br. 2: <i>Kartografski prikaz područja općine Ružić</i>	4
Slika br. 3: <i>Pršutana braniteljske zadruge „Petrovo polje“ u Ružiću</i>	31
Slika br. 4: <i>Sir iz mješine/mišine</i>	33
Slika br. 5: <i>Znak za hrvatski eko proizvod</i>	35
Slika br. 6: <i>Dostupnost širokopojasnog pristupa</i>	43
Slika br. 7: <i>Crkva Preobraženja Gospodinova</i>	45
Slika br. 8: <i>Crkva Male Gospe</i>	45
Slika br. 9: <i>Kasnobarokna česma</i>	46
Slika br. 10: <i>Mauzolej obitelji Meštrović/Crkva Presvetog Otkupitelja – Otavice</i>	47
Slika br. 11: <i>Zgrada Osnovne škole “Ivan Meštrović”</i>	47
Slika br. 12: <i>Antimalarična stanica</i>	48
Slika br. 13: <i>Kuća obitelji Meštrović - Otavice</i>	49
Slika br. 14: <i>Pivači KUD-a Sv. Ilija-Kljaci</i>	50

POPIS TABLICA

Tablica br. 1: <i>Odjeli i funkcije zaposlenika u općini Ružić</i>	5
Tablica br. 2: <i>Ostvareni prihodi i primici Proračuna Općine Ružić razdoblje od 2010.-2014.</i>	6
Tablica br. 3: <i>Ostvareni rashodi i izdaci Proračuna Općine Ružić za razdoblje od 2010.-2014.</i>	8
Tablica br. 4: <i>Rezultati Općine</i>	10
Tablica br. 5: <i>Proračunski prihodi po stanovniku i usporedba s prosjecima na razini Županije i regije</i>	10
Tablica br. 6: <i>Udjeli vlasništva Općine Ružić u organizacijama</i>	11
Tablica br. 7: <i>Naseljenost u Šibensko-kninskoj županiji</i>	11
Tablica br. 8: <i>Naseljenost u općini Ružić</i>	12
Tablica br. 9: <i>Stanovništvo prema naseljima i spolu, popis 2011.</i>	12
Tablica br. 10: <i>Stanovništvo prema starosti i spolu, popis 2011.</i>	13
Tablica br. 11: <i>Demografski podaci na području Šibensko-kninske županije u razdoblju 2005.-2013.</i>	14
Tablica br. 12: <i>Kretanje broja stanovnika 1971.- 2011. godine</i>	14
Tablica br. 13: <i>Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu, popis 2011.</i>	15
Tablica br. 14: <i>Stanovništvo prema narodnosti, popis 2011.</i>	16
Tablica br. 15: <i>Vjerska struktura stanovnika općine Ružić, popis 2011.</i>	16
Tablica br. 16: <i>Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu, popis 2011.</i>	17
Tablica br. 17: <i>Broj kućanstava i broj članova kućanstva, popis 2011.</i>	17
Tablica br. 18: <i>Radno sposobno stanovništvo Općine Ružić i Šibensko-kninske županije, popis 2011.</i>	18
Tablica br. 19: <i>Struktura zaposlenih općine Ružić popis 2011.</i>	18
Tablica br. 20: <i>Nezaposlenost na razini općine Ružić i Šibensko-kninske županije</i>	21
Tablica br. 21: <i>Top 5 poduzeća registriranih na području Općine Ružić prema broju zaposlenih</i>	22
Tablica br. 22: <i>Popis aktivnih udruga na području općine Ružić</i>	23
Tablica br. 23: <i>Vrste uporabe zemljišta u općini Ružić prema podacima ARKOD sustava</i>	25
Tablica br. 24: <i>Prikaz zatražene potpore od strane gospodarstava u Općini Ružić</i>	25

Tablica br. 25: <i>Broj životinja na gospodarstvima u Općini Ružić u razdoblju od 2011-2015.</i>	26
Tablica br. 26: <i>Broj zaklanih životinja uzgojenih na gospodarstvima u Općini Ružić</i>	28
Tablica br. 27: <i>Prijavljena proizvodnja grožđa i vina za 2014. godinu</i>	30
Tablica br. 28: <i>Dolasci i noćenja turista na području Grada Drniša 2010.-2014.</i>	37
Tablica br. 29: <i>Struktura smještajnih kapaciteta na području TZ Drniš</i>	38
Tablica br. 30: <i>Smještaj izgradnje gospodarskih zona</i>	39
Tablica br. 31: <i>Popis kulturnih dobara na području općine Ružić</i>	44

POPIS GRAFIKONA

Grafikon br. 1: <i>Ukupni prihodi i primici općine Ružić od 2010.-2014.</i>	7
Grafikon br. 2: <i>Ukupni rashodi i izdaci općine Ružić od 2010.-2014.</i>	9
Grafikon br. 3: <i>Kretanje broja stanovnika u općini Ružić u razdoblju od 1971.- 2011.</i>	15
Grafikon br. 4: <i>Zaposleni prema zanimanju u općini Ružić</i>	19
Grafikon br. 5: <i>Zaposleni prema području zanimanju u općini Ružić</i>	20
Grafikon br. 6: <i>Trend kretanja životinja i gospodarstava u vremenskom razdoblju od 2011.-2015.</i>	26
Grafikon br. 7: <i>Dolasci i noćenja turista na području Grada Drniša 2010.-2014.</i>	37

OVAJ PROJEKT SUFINANCIRAN JE SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

Ulaganje u izradu dokumenta: „Strateški razvojni program Općine Ružić za razdoblje 2015. – 2020.“

PROGRAM RURALNOG RAZVOJA 2014. - 2020.

Udio sufinanciranja: 85% EU, 15% RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja